

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Економіко-гуманітарний інститут.
Факультет економіки та управління
(повне найменування інституту, назва факультету)

Фінанси, банківська справа та страхування
(повна назва кафедри)

Пояснювальна записка
до дипломної магістерської роботи
магістра
(ступінь вищої освіти (освітній ступінь))

на тему Внутрішні механізми зменшення фінансових ризиків компанії

Виконав: студент _ курсу, групи ФЕУ- ___
спеціальності (напряму підготовки)
072 «Фінанси, банківська справа та страхування»
(код і назва напряму підготовки, спеціальності)

Гимиренко О.К.
(прізвище та ініціали)
Керівник Бабенко-Левада В.Г.
(прізвище та ініціали)
Рецензент Поприцький В.А.
(прізвище та ініціали)

м.Запоріжжя
2017 року

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Запорізький національний технічний університет
(повне найменування вищого навчального закладу)

Інститут, факультет ЕГІ,ФЕУ
Кафедра Фінанси, банківська справа та страхування
Ступінь вищої освіти (освітній ступінь) магістр
Спеціальність 072 «Фінанси, банківська справа та страхування»
(код і назва)
Напрямок підготовки 072»Фінанси,банківська справа та страхування»
(код і назва)

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри І.Є.Н. Додієв
Цігарові Р.В. Селіф
"14" грудня 2017 року

З А В Д А Н Н Я
НА ДИПЛОМНУ РОБОТУ СТУДЕНТУ

Гимпенко Олег Константинович

(прізвище, ім'я, по батькові)

Тема роботи Внутрішні механізми зменшення фінансових ризиків компанії

Відвічник проекту роботи Габенко-Левада Вікторія Тенадіївна (доцент)
(прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

Затверджені наказом вищого навчального закладу від "02" лютого 2017 року №370

Строк подання студентом роботи 12.2017

Вихідні дані до роботи 1. Баланс (звіт фінансовий стан) на 31 грудня 2014р.

Баланс (звіт про фінансовий стан) на 31 грудня 2015р.

Баланс (звіт про фінансовий стан) на 31 грудня 2016р.

Баланс (звіт про фінансовий стан) на 31 грудня 2016р.

Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно

робити) Розділ 1 Теоретичні аспекти управління

фінансовими ризиками. 2 Аналіз внутрішніх

механізмів зменшення фінансових ризиків компанії

на прикладі ТОВ "Затіпівдружність" з шляхи удосконалення

внутрішніх механізмів зменшення фінансових ризиків.

Охорона праці та безпека в надзвичайних ситуаціях.

Перелік графічного матеріалу (з точним зазначенням обов'язкових креслень)

Таблиця 2.1 Техніко-економічна характеристика ТРАТ "Співдружність"

за підсумками роботи 2015-2016рр. Таблиця 2.2 Аналіз складу та

структури джерел коштів ТРАТ "Співдружність" за підсумками роботи 2016р.

Таблиця 2.3 Інтегрований баланс для аналізу ліквідності ТРАТ "Співдружність"

за підсумком роботи за 2015-2016р.р. Таблиця 2.4. Аналіз показників

ліквідності ТРАТ "Співдружність" за підсумком роботи 2015-2016р.р.

6. Консультанти розділів роботи

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	прийняв виконане завдання
1	Табенко-Левара В.І., к.е.н., доц.		
2	Табенко-Левара В.І., к.е.н., доц.		
3	Табенко-Левара В.І., к.е.н., доц.		
4	Журавель С.М., ст.викладач		
Нормоконтролер	Чередниченко Н.О., ст.викладач		

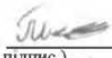
7. Дата видачі завдання _____

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів дипломної роботи	Строк виконання етапів роботи	Примітка
1	Збір матеріалу на проектування	15.09-27.10	
2	Групування та аналіз зібраного матеріалу. Уточнення завдань проектування	28.10-06.11	
3	Виконання теоретичної частини роботи	06.11-17.11	
4	Виконання графічної частини роботи	18.11-20.11	
5	Написання та оформлення дипломної магістерської роботи	20.11.-30.11	
6	Перевірка роботи керівником, консультантами	13.10-1.12	
7	Попередній захист роботи	15.11	
8	Переплітання оформлення дипломної магістерської роботи	30.11.17	
9	Захист роботи у ЕК	14.12.17	

Студент

Керівник роботи

 (підпис) Табенко О.К. (прізвище та ініціали)

 (підпис) В.І.Табенко-Левара (прізвище та ініціали)

АНОТАЦІЯ

Пилипенко О.О. «**Внутрішні механізми зменшення фінансових ризиків компаній**». – Дипломна магістерська робота.

Дипломна магістерська робота зі спеціальності 072 магістр фінансів, банківської справи та страхування. – Кафедра фінанси, банківська справа та страхування, Запорізький національний технічний університет, 2017.

Магістерська дипломна робота присвячена дослідженню теоретичних положень та практичному використанні наукових рекомендацій щодо управління фінансовими ризиками, причин виникнення фінансових ризиків, чинників, які зумовлюють виникнення внутрішніх фінансових ризиків підприємства, оцінки впливу внутрішніх й зовнішніх факторів на рівень сукупного ризику, а також методи управління фінансовими ризиками та їх страхування.

В другому розділі автором проаналізовано внутрішні механізми зменшення фінансових ризиків компаній на прикладі підприємства ТОВ «ЗАТ Співдружність», у зв'язку з чим проведено фінансово-економічну характеристику підприємства, залучені та запозичені кошти та їх вплив на виробничу і фінансову діяльність підприємства, наведено перспективні напрямки в рішенні питань, пов'язаних з фінансовими ризиками та їх нейтралізації.

В третьому розділі автором запропоновано шляхи удосконалення внутрішніх механізмів зменшення фінансових ризиків компаній, в тому числі з використанням зарубіжного досвіду.

Ключові слова: **ФІНАНСОВІ РИЗИКИ, ВНУТРІШНІ МЕХАНІЗМИ, ХЕДЖУВАННЯ, ДИВЕРСИФІКАЦІЯ, САМОСТРАХУВАННЯ.**

ANNOTATION

Pilipenko O.O. "Internal mechanisms of reduction of financial risks of companies". - Master's thesis.

Graduate Masters Degree in Specialty 072 Master of Finance, Banking and Insurance. - Department of Finance, Banking and Insurance, Zaporizhzhya National Technical University, 2017.

The master thesis is devoted to the study of theoretical positions and the practical use of scientific recommendations on the management of financial risks, the reasons for the occurrence of financial risks, factors that determine the internal financial risks of the enterprise, the assessment of the impact of internal and external factors on the level of aggregate risk, as well as methods for managing financial risks and their insurance.

In the second section the author analyzes the internal mechanisms of reducing financial risks of companies on the example of the company "Joint Stock Company" LLC, in connection with which the financial and economic characteristics of the enterprise, the attracted and borrowed funds and their influence on the production and financial activity of the enterprise are presented, perspective directions are given. in the decision of issues related to financial risks and their neutralization.

In the third section, the author proposes ways to improve internal mechanisms for reducing financial risks of companies, including using foreign experience.

Key words: FINANCIAL RISKS, INTERNAL MECHANISMS, HEDGING, DIVERSIFICATION, SELF-MAKING.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ДО ДИПЛОМНОЇ МАГІСТЕРСЬКОЇ РОБОТИ

1. Бабенко-Левада В.Г. Аналіз основних підходів до зниження ризику підприємницької діяльності [«Стан економічних реформ в Україні та їх вплив на банківську систему України в умовах кризи»], (м.Запоріжжя, 27 квітня 2017 р.) / Бабенко-Левада В.Г., Пилипенко О.О. – З.: ЗНТУ, 2017.

ЗМІСТ

АНОТАЦІЯ	
ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ, СИМВОЛІВ, ОДИНИЦЬ, СКОРОЧЕНЬ І ТЕРМІНІВ	
ВСТУП	9
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ УПРАВЛІННЯ ФІНАНСОВИМИ РИЗИКАМИ	14
1.1. Економічний зміст фінансових ризиків, сутність та їх класифікація	14
1.2. Методи управління фінансовими ризиками та їх страхування	33
1.3. Механізм зменшення та нейтралізації фінансових ризиків	36
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ВНУТРІШНІХ МЕХАНІЗМІВ ЗМЕНШЕННЯ ФІНАНСОВИХ РИЗИКІВ КОМПАНІЙ НА ПРИКЛАДІ ТОВ «ЗАТ СПІВДРУЖНІСТЬ»	45
2.1. Фінансово-економічна характеристика підприємства ТОВ «ЗАТ Спідружність»	45
2.2. Вплив дебіторської та кредиторської заборгованості на фінансовий стан ПрАТ «Спідружність»	52
2.3. Залучені та започинені кошти та їх вплив на виробничу і фінансову діяльність ПрАТ «Спідружність»	58
2.4 Перспективні напрями в рішенні питань, пов'язаних з фінансовими ризиками на підприємстві	61
2.5 Ефективність внутрішніх механізмів зменшення фінансових ризиків на підприємстві ПрАТ «Спідружність»	68
РОЗДІЛ 3. ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ ВНУТРІШНІХ МЕХАНІЗМІВ ЗМЕНШЕННЯ ФІНАНСОВИХ РИЗИКІВ	87
3.1. Зарубіжний досвід зниження фінансових ризиків компаній	87

3.2. Управління фінансовими ризиками та методи їх нейтралізації на підприємстві	94
3.3 Хеджування в системі мінімізації фінансових ризиків	104
РОЗДІЛ 4. ОХОРОНА ПРАЦІ ТА БЕЗПЕКА В НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЯХ	108
ВИСНОВКИ	124
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	130
Додаток А. Баланс підприємства ПрАТ «Співдружність» за 2014-2016рр.	
Додаток Б. Звіти про фінансові результати підприємства ПрАТ «Співдружність» за 2014-2016рр.	

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ, СИМВОЛІВ, ОДИНИЦЬ, СКОРОЧЕНЬ І ТЕРМІНІВ

ВВП – валовий внутрішній продукт

ВПП – великий платник податків

ВРП – валовий регіональний продукт

ГУ – головне управління

ДПІ – Державна податкова інспекція

ДФС – Державна фіскальна служба

ЕОМ – електронно-обчислювальна машина

МБ – місцевий бюджет

ПДВ – податок на додану вартість

ПДФО – податок на доходи фізичних осіб

ПН – податкові надходження

ПП – податок на прибуток

ПСП – приватне сільськогосподарське підприємство

ВСТУП

Детерміновані ситуації, коли відсутній ризик, зустрічаються в людській діяльності та, зокрема, в економіці досить рідко. Більшість невизначених подій, що спричиняють ризик, є неповністю прогнозованими та контрольованими, їх неможливо усунути, а тому навіть на перший погляд досить ефективні рішення можуть призвести до значних збитків. Неможливо повністю звільнитися від ризику: намагаючись позбутися однієї ризикованої ситуації, можна потрапити у іншу. Навіть абсолютна бездіяльність у економічному житті спряжена з ризиком невикористаних можливостей.

Невизначеність призводить до ризику через відсутність повної інформації та неможливість точного передбачення. Суттєво впливати на його виникнення можуть такі чинники як погодні умови, науково-технічний прогрес, ринковий попит і ціни на товари тощо. Ризик виникає тоді, коли приймається рішення з кількох можливих, і є непевність в тому, що воно, це рішення, призведе до найефективніших наслідків. На рівні теорії проблема ризику почала розроблятися у рамках класичних ідей Мілля і Сеніора. Вони визначали в структурі прибутку відсоток ризику як частку на вкладений капітал, заробітну плату капіталіста і плату за ризик як відшкодування можливих збитків, що пов'язані з підприємницькою діяльністю.

Подальшого розвитку теорія ризиків набула у неокласиків. Альфред Маршалл розклав прибуток, подібно до класиків, на заробітну плату, відсоток на капітал і плату за ризик. У його розумінні ризик — підприємницька заслуга, він не розглядається лише як імовірність втрат.

На відміну від неокласиків, Джон Мейнард Кейнс стверджував, що ризиком є частина вартості, пов'язана з можливими витратами, викликаними непередбаченими змінами ринкових цін, надмірною спрацьованістю обладнання або ризиком унаслідок катастроф. Особливістю теорії Кейнса є те, що він виділяє саме фінансові ризики.

Принципово нове трактування ризику запропонував американський економіст Френк Найт. На його думку, ризик — не просто матеріальні збитки, а наслідок невизначеності прибутку. Концепція Френка Найта стала першим кроком до розроблення сучасної теорії фінансового ризику, головна мета якої оптимізація функції ризику.

Сучасна теорія ризику була запропонована відомими західними економістами Г. Марковіцем і В. Шарпом. Ідея Г. Марковіца полягає у тому, що учасники фінансового ринку мають дві мети: по-перше, підвищення рівня очікуваного доходу; по-друге, зниження рівня ризику ступенем невизначеності доходу. Розв'язання цих двох завдань можливе лише за умови створення ефективного інвестиційного портфеля для даного фондового ринку у єдиному варіанті. Саме Г. Марковіц запропонував вважати показником рівня ризику відхилення очікуваного значення випадкової змінної (прибутку) від її середнього значення — варіацію і стандартне відхилення.

Далі розробляв теорію Г. Марковіца В. Шарп. Принциповим внеском Шарпа у теорію ризиків був розподіл загального ризику на дві умовні частини: систематичний ризик як наслідок загальноекономічних зрушень і специфічний — як результат господарської діяльності окремого підприємства.

За останні два-три роки з'явилася низка робіт вітчизняних і зарубіжних економістів із теорії ризику. Найгрунтовніший доробок тут мають О. Альгін, І. Балабанов, І. Бланк, Б. Гардінер, П. Грабовий, А. Мазаракі, М. Рогов, В. Успенко. Практичні аспекти теорії ризику розглянуто у працях В. Альничева, М. Білухи, Г. Клейнера, Г. Шарової, О. Ширінської, О. Ястремського та ін. Проте однозначного визначення змісту економічного ризику немає, що приводить до різноманітних рекомендацій стосовно управління ризиками, попередження їх виникнення. [2; 120]

Ринкова економіка існує на засадах рівності попиту і пропозиції та конкуренції. Реалізація виробленої продукції як і послуг віддзеркалює

сутність виробничої діяльності. І попит, і конкуренція впливають на фінансовий результат. Отже, сама суть ринку породжує певні ризики: попит, ціна, доходи, прибуток. До ризику потрібно віднести і категорію часу.

З огляду на суть ринкової економіки досліджувана тема є актуальною за часом, за місцем і значенням. Особливістю ризиків і їх страхування в умовах України є кризові явища в цілому, створення нових виробництв, банкрутство підприємств з застарілою технологією, поява нових форм і методів управління. Не можна обминути питання, що правове поле на фінансовому ринку України є неоднозначне, що гальмує інвестиційні процеси особливо з боку іноземних інвесторів, не дає умов нормальному накопиченню власних коштів через надмірний податковий тиск.

З ризиком ми зустрічаємося щоденно: і на побутовому рівні, і при здійсненні будь-якої господарської діяльності. Саме тому оцінка та шляхи нейтралізації ризиків є актуальною темою сьогодення. За останні декілька років з'явилося багато робіт з теорії ризику вітчизняних і зарубіжних економістів. Проте однозначного визначення змісту фінансового ризику немає, що призводить до різноманітних рекомендацій щодо управління ризиками, попередження їхнього виникнення.

Як правило, ризик пов'язується з невпевненістю в можливому результаті.

Зростання ступеня впливу фінансових ризиків на результати фінансової діяльності підприємства пов'язано зі швидкою зміною економічної ситуації в країні і кон'юнктури фінансового ринку, розширенням сфери фінансових відносин, появою нових для нашої господарської практики фінансових технологій і інструментів та інших факторів.

На сучасному етапі до числа основних видів фінансових ризиків підприємства відносяться наступні: ризик зниження фінансової стійкості підприємства, ризик неплатоспроможності, інвестиційний, інфляційний, процентний, валютний, депозитний, кредитний, податковий, структурний, криміногенний, та багато інших ризиків.

Крім цих видів ризиків деякі автори ще виділяють такі, як: маркетингові, ризики зміни законодавства, ризики зміни ціни, комерційні, ризики втрати майна, соціально-правові, функціональні, селективні, ризики ліквідності та ін.

Для оцінки фінансових ризиків використовують сукупність методів якісного і кількісного аналізу. Якісний аналіз передбачає ідентифікацію ризиків, виявлення джерел і причин їх виникнення, встановлення потенційних зон ризику, виявлення можливих вигод та негативних наслідків від реалізації ризикового рішення.

Кількісний аналіз полягає у визначенні конкретного розміру грошових збитків від окремих видів фінансових ризиків. Для цього можна використовувати економіко-статистичні методи, розрахунково-аналітичні, експертні, аналогові та багато інших.

Ризик є невід'ємною складовою будь-яких економічних процесів. Це пов'язано з тим, що у загальному ризик може бути і як ознакою невизначеної ситуації у навколишньому середовищі, так і необхідністю вибору певного напрямку щодо досягнення поставлених цілей деякого економічного агента. Тож функціонування будь-якого суб'єкта господарювання в економічному житті суспільства є об'єктивною умовою щодо застосування відповідних методів ризик-менеджменту в його повсякденній діяльності.

Втім, підґрунтям розв'язання більшості практичних завдань є теоретична база. Однак, як свідчать теоретичні дослідження, наявність різноманітних дефініцій ризику іноді не сприяє визначенню однозначності у діях економічних агентів. Так, перш за все, аналіз літературних джерел показав певну розрізненість визначень ризику стосовно його якісної та кількісної складової. Тобто, як правило, у визначеннях ризику підкреслюється лише одна із його складових. Разом із цим з'ясовано, що не в повній мірі розглядаються й прояви невизначеності, які породжують ризикові ситуації. Зокрема поза увагою майже залишається надмірність інформації,

яка спричиняє невизначеність унаслідок виникнення умов щодо вибору різних альтернатив вхідних даних.

Власне, з цього випливає мета дослідження: розробка пропозицій щодо вдосконалення управління фінансовими ризиками компанії на основі дослідження діяльності підприємства в межах економічної галузі ринку.

Відповідно до мети, завданнями дослідження є:

- дослідити теоретичні засади управління фінансовими ризиками компанії;
- проаналізувати сучасну практику управління фінансовими ризиками компанії;
- надати пропозиції щодо вдосконалення управління фінансовими ризиками компанії.

Об'єктом дослідження є діяльність щодо управління фінансовими ризиками компанії ПрАТ «Співдружність».

Предметом дослідження є діяльність по управлінню фінансовими ризиками компанії.

В ході дослідження були використані наступні методи: монографічний, науковий, описовий, методи фінансово-економічного аналізу, графо-аналітичні методи, методи аналізу, синтезу, порівняння, прогнозування, спостереження тощо.

Проблемам дослідження сутності економічного ринку та його основних характеристик присвячені роботи В.Д. Базилевича, С.С. Осадця, К. В. Шелехова, Л.І. Рейтмана, К.Є. Турбіної та ін. Особливої уваги заслуговують публікації О. Борисової, І. Рудих, І. Васильєва, Ф. Беруля, О. Залетова, О. Піксотової, О. Паращака. Відповідно, інформаційною базою для написання дипломної роботи слугували законодавство України; науковий доробок вітчизняних та закордонних вчених і фахівців з міжнародної економіки, маркетингу, інформаційних технологій, менеджменту; офіційні статистичні збірники та внутрішня і зовнішня інформація ПрАТ «Співдружність».

РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ УПРАВЛІННЯ ФІНАНСОВИМИ РИЗИКАМИ

1.1 Економічний зміст фінансових ризиків, сутність та їх класифікація

Ризики виникають у зв'язку з рухом фінансових потоків і виявляються на ринках фінансових ресурсів в основному у вигляді процентних, валютних, кредитних, комерційних, інвестиційних ризиків.

Ризик як економічна категорія — це подія, що може відбутися або ні. У разі настання такої події можливі три економічних результати: негативний (програв, збиток), нульовий і позитивний (виграш, вигода, прибуток).

Структурний комплекс механізмів (інструментів) сучасної теорії економічного ризику доцільно подати за такою концептуальною схемою:

- основні засади якісного аналізу ризику;
- кількісний аналіз ризику;
- система показників кількісної оцінки ступеня ризику;
- моделювання ризику;
- основні (інваріантні щодо широкого спектра економічних проблем)

способи оптимізації управління ризиком та його попередження.

Якісний аналіз ризику є найскладнішим і потребує ґрунтовних знань, досвіду й інтуїції. Його головна мета - ідентифікувати можливі ризики. Існують формалізовані процедури аналізу ризику для прийняття рішень з урахуванням ставлення суб'єктів до ризику.

Кількісний аналіз ризику ґрунтується на методі аналогій, аналізі чутливості (вразливості), методі імітаційного моделювання, аналізі можливих збитків тощо.

Одним із основних складників ризику є система кількісних показників ступеня економічного ризику. Оцінюють ступінь ризику в кількісному вираженні: як в абсолютному, так і у відносному. Слід підкреслити, що ризик

— це багатовимірною системною характеристикою (категорією) економічних об'єктів (процесів).

Що ж до моделювання ризику, то тут використовується кілька класів математичних моделей і методів, зокрема: стохастичне програмування; теорія Ігор; теорія нечітких множин тощо. Вони повинні відобразити реальний стан справ і спиратися на раціональну систему гіпотез.[2, 122]

В усіх випадках ризик має бути визначений і обчислений. Аналіз і оцінка ризику повною мірою засновані на систематичному статистичному методі визначення ймовірності того, що якась подія в майбутньому відбудеться. Звичайно, ця ймовірність виражається у відсотках. Відповідна робота може вестися, якщо вироблено критерії ризику, які дозволяють ранжувати альтернативні події залежно від ступеня ризику. Однак вихідним пунктом роботи є попередній статистичний аналіз конкретної ситуації.

Призначення аналізу ризику — дати потенційним партнерам необхідні дані, переконавшись у цьому самому, для прийняття рішень стосовно доцільності участі у певній економічній діяльності (проекті) і передбачити заходи захисту від можливих збитків.

Слід підкреслити, що підприємницька діяльність завжди обтяжена ризиком.

Джерелом невизначеності, що призводить до ризику, є всі стадії виробничого процесу — від купівлі і доставлення сировини, матеріалів, комплектуючих виробів до продажу продукції. Взаємозв'язок між ризиком і прибутком має фундаментальне значення для глибокого розуміння підприємництва та розробки ефективних методів менеджменту.

Так, зокрема, провідним принципом у діяльності комерційних банків є прагнення отримати найбільші прибутки. Але це прагнення зіштовхується з можливістю зазнати збитків. Ризик є вартісним виразом імовірної події, що призведе до збитків. Ризик виникає через відхилення фактичних даних від оціночних щодо сьогоденного стану і майбутнього розвитку. Ці відхилення можуть бути як сприятливими так і несприятливими, бо кожному

шансу щодо одержання прибутку протистоїть можливість зазнати збитків. Отже, отримати прибуток можна лише в тому випадку, якщо можливості зазнати збитків (втрат), тобто ризик, будуть передбачені заздалегідь (зважені) та підстраховані.

Виправданий ризик — необхідний атрибут у стратегії та практиці ефективного менеджменту. Прогностичний та індикативний сенс планів та економічних рішень, що містять ідею ризику, може бути виявлений лише розробкою та застосуванням методів його врахування та вимірювання.

У кожній ситуації, що пов'язана з ризиком, виникає питання: що означає виправданий (допустимий) ризик, де проходить межа, що відділяє допустимий ризик від нерозумного. Відповісти на ці запитання означає, що треба знайти рівень «прийняттого ризику», кількісну та якісну оцінки конкретних ризикованих рішень.

Об'єктом ризику називають економічну систему, ефективність та умови функціонування якої наперед точно не відомі.

Під суб'єктом ризику розуміють особу (індивід або колектив), яка зацікавлена в результатах керування об'єктом ризику і має компетенцію приймати рішення щодо об'єкта ризику.

Джерело ризику — це чинники (явища, процеси), які спричиняють невизначеність результатів (конфліктність).

Отже, ризикованій ситуації притаманні такі основні умови:

- наявність невизначеності; наявність альтернатив та необхідність вибору однієї з них (відмова від вибору також є різновидністю вибору);
- зацікавленість у результатах;
- можливість оцінити наявні альтернативи — прийняти рішення.

З аналізом ризиків щільно пов'язаний ще один аспект проблем менеджменту, зокрема, інвестиційного менеджменту. Оскільки інвестор не в змозі постійно відбирати лише обтяжені незначним ризиком інвестиційні проекти (в нашій дійсності такі проекти практично відсутні), виникає питання: як повинен бути компенсований той чи інший рівень (ступінь)

ризик? Відповідь на це запитання дає розрахунок так званої «премії за ризик», котра являє собою додатковий доход (прибуток), що його прагне отримати інвестор понад той рівень, котрий можуть принести безризикові інвестиції. Цей додатковий доход (прибуток) повинен зростати пропорційно ступеню ризику, яким обтяжений даний проект.

У ринковій економіці існують два види господарського ризику— глобальний (наприклад, на рівні держави, регіону) та локальний (на рівні компанії, підприємства). Вони взаємообумовлені, впливають один на одного і в той же час дещо автономні, через що можуть стати носіями протилежних тенденцій. Це проявляється, зокрема, у випадках, коли економічне середовище створює приблизно рівні можливості щодо прояву обох видів ризику.

Підприємницький ризик — це ризик, що виникає в результаті будь-яких видів діяльності, пов'язаних з виробництвом продукції, товарів, послуг, їх реалізацією, товарно-грошовими і фінансовими операціями, комерцією, здійсненням соціально-економічних і науково-технічних проектів.

У цих видах діяльності мають справу з використанням і оборотом матеріальних, трудових, фінансових, інформаційних (інтелектуальних) ресурсів, тобто ризик пов'язаний з повною чи частковою загрозою втрати цих ресурсів.

Визначають ризик як загрозу зазнати збитків у вигляді додаткових затрат, непередбачених у прогнозах, проектах, планах, програмах, або ж одержати доходи, менші за очікувані. Причому, якщо затрати необхідні у будь-якому випадку, то збитки є наслідком невизначеності.

Стосовно класифікації ризику у ряді праць запропоновані такі його характеристики:

- щодо масштабів та розмірів — глобальний, локальний;
- щодо аспектів — психологічний, соціальний, економічний, юридичний, політичний, медико-біологічний, комбінований (соціально-економічний);

- щодо міри об'єктивності та суб'єктивності рішень — з об'єктивною ймовірністю, з суб'єктивною ймовірністю, об'єктивно-суб'єктивною ймовірністю;

- за ступенем (мірою) ризиконасиченості рішень — мінімальний, середній, оптимальний, максимальний, або допустимий, критичний, катастрофічний;

- за типами ризику — раціональний (обґрунтований), нераціональний (необґрунтований), авантюрний (азартний);

- щодо часу прийняття ризикованих рішень — випереджуючий, своєчасний, запізнілий;

- щодо чисельності осіб, що приймають рішення — індивідуальний, груповий;

- щодо ситуації — стохастичний (за умов невизначеності), конкуруючий (за умов конфлікту).

Кожен вид ризику повинен бути детально проаналізований, змодельований, розкладений на елементи, що дозволить у певній мірі зменшити невизначеність ситуації.

Ризик, як правило, поділяють на два типи — динамічний та статичний.

Нормативна література безпідставно «розмиває» фінансові ризики аж на чотири види:

- кредитні,
- інвестиційні,
- фінансові,
- гарантійні

(Інструкція про порядок видачі суб'єктам підприємницької діяльності ліцензій на здійснення страхової діяльності на території України № ЛП–18/78, затверджена наказом ліцензійної палати при Міністерстві економіки України та Комітету з питань у справах нагляду за страховою діяльністю від 15. 07. 1996 р.).

Проте, нами була зроблена спроба узагальнити і упорядкувати всі існуючі підходи до побудови класифікаційної схеми ризиків (рис. 1.1).

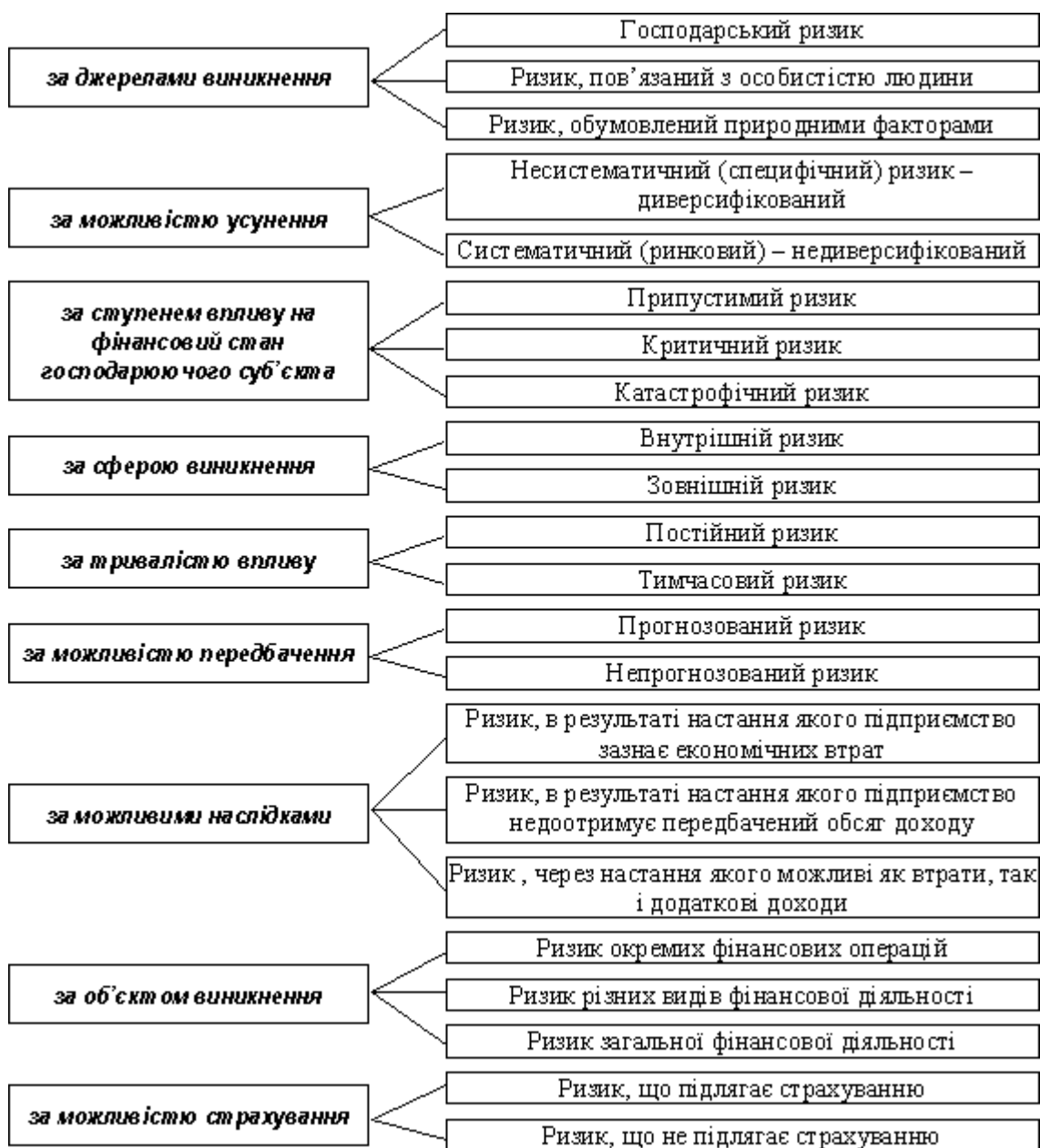

Рис. 1.1 Класифікація ризиків

З наведених видів ризику, що виділені за джерелами виникнення, найбільш керованим та передбачуваним є господарський ризик.

Господарський ризик пов'язаний з веденням господарської діяльності, а тому в деяких підручниках він також називається підприємницьким. У загальному випадку всі підприємницькі ризики можна розподілити на:

- маркетингові ризики;

- ризики зміни законодавства;
- ризики неплатоспроможності;
- ризики інфляційних процесів.

Маркетинговий ризик є одним з ключових в умовах ринкових відносин. Він зумовлений невизначеністю попиту на продукцію та ставить під загрозу саме існування підприємства. Прорахунки у прогнозуванні попиту можуть виявитися фатальними, адже:

- вироблену продукцію не буде продано, а отже, активи, вкладені у її виробництво, не відшкодуються взагалі або відшкодуються лише частково (наприклад, за рахунок продажу продукції за цінами нижчими фактичної собівартості);

- буде упущено прибуток від реалізації тієї продукції, на яку існує реальний попит.

Не менш небезпечним є ризик зміни цін. Однак, якщо у втратах підприємства від відсутності попиту на продукцію, що випускається, винним цілком і повністю можна вважати саме ж підприємство, то втрати від коливання цін часто пов'язані з об'єктивними і не передбачуваними процесами в економіці країни або ряду країн. Ризик зміни цін може проявлятися при:

- зростанні рівня цін на основні комплектуючі та послуги інших господарюючих суб'єктів, у той час як рівень цін на продукцію підприємства залишається незмінним або знижується;

- зниженні рівня цін на продукцію підприємства при незмінних або зростаючих цінах на основні матеріали або сировину.

Комерційний ризик пов'язаний з можливими ускладненнями при здійсненні фінансово-господарських комерційних операцій. До нього можна віднести потенційні втрати підприємства від несумлінності контрагентів або неплатоспроможності постачальників і покупців.

Ризик втрати майна ґрунтується на тому, що матеріальні втрати підприємства можуть бути викликані двома причинами:

- дією непереборної сили будь-яких стихійних лих та техногенних аварій;

- порушеннями в процесі виробництва, експлуатації основних засобів, зберігання матеріальних цінностей.

Ризик зміни законодавства за ступенем впливу схожий з маркетинговим ризиком. В умовах перманентного законодавства цей вид ризиків набуває особливої важливості. Нові законодавчі акти, а також численні зміни, що вносяться до вже існуючих, часом ставлять під загрозу саме існування підприємства, а в більшості випадків спонукають підприємство до додаткових витрат. Також є небезпечним постійні зміни податкового законодавства – традиційний фактор збільшення витрат підприємства.

Ризик неплатоспроможності пов'язаний з неможливістю швидкого здійснення розрахунків. У процесі діяльності будь-якого підприємства можливі випадки тимчасової відсутності високоліквідних активів (наприклад, грошових коштів) у необхідній кількості. Щонайменше це може призвести до втрати часу, щонайбільше – спричинити додаткові витрати (наприклад, через тимчасову відсутність грошових коштів може бути упущено вигідний контракт з постачальником або виникає необхідність залучення кредитів).

Ризик інфляційних процесів пов'язаний із знеціненням активів підприємства та в сучасних умовах супроводжує будь-яке підприємство.

Існують й інші види ризиків, серед яких є ризики, пов'язані з криміногенним регулюванням ринку; ризик підроблення фінансової документації тощо.

Причини можливих негативних фінансових результатів діяльності підприємства виникають на трьох рівнях – операційному, інвестиційному та фінансовому. На цих рівнях виникають відповідно операційні, інвестиційні та фінансові ризики. Сукупний (господарський або підприємницький) ризик розраховується як сумарна величина ризиків за всіма видами діяльності.

Рівень сукупного ризику підприємства знаходиться під впливом багатьох факторів (рис. 1.2).

Рис. 1.2 Фактори, що впливають на рівень сукупного ризику

Операційні ризики можуть призвести до отримання збитків від основної діяльності підприємства. Вони є наслідком прорахунків у виробничій сфері, постачанні та збутовій політиці.

Під інвестиційним ризиком слід розуміти ймовірність виникнення фінансових втрат в процесі здійснення інвестиційної діяльності підприємства.

Серед інвестиційних ризиків виділяють два основних види:

- ризик фінансового інвестування (ризик на ринку цінних паперів);
- ризик реального інвестування (проектні ризики).

Крім того, інвестиційні ризики можна класифікувати за рівнем оцінки, причинами виникнення, видами втрат.

Зазначений ризик за рівнем оцінки поділяється на:

- загальнодержавний;
- галузевий;

- підприємства;
- фінансового стану окремого інвестора тощо.

Загальнодержавний, або загальноекономічний, інвестиційний ризик пов'язаний з політичною та економічною ситуацією в країні, в якій здійснює свою діяльність підприємство-емітент. Цей вид ризику визначається підприємницьким кліматом, створеним у державі, регіоні.

Галузевий ризик оцінюється в ході індустріального аналізу, за результатами якого приходять до висновку про ризик, що несе інвестор, інвестуючи свої кошти в підприємства, які займаються цим видом діяльності.

Інвестиційний ризик на рівні підприємства оцінюється при експортному аналізі фінансового стану підприємства-емітента цінних паперів шляхом:

- оцінки масштабу і характеру діяльності підприємства;
- визначення основного напрямку діяльності підприємства, напряму диверсифікації, обсягів виробництва, продаж, витрат і прибутку та тенденцій зміни цих показників у часі;
- аналізу рівня виробництва і менеджменту підприємства, його репутації;
- розрахунку основних фінансових коефіцієнтів і формулювання висновку про фінансовий стан підприємства.

Ризик, пов'язаний з індивідуальним фінансовим станом інвестора підприємства, аналізується, як правило, за двома позиціями:

- правами, які надаються інвестору, - рівнем дивідендів, періодичністю виплат, правом голосу при вирішенні найважливіших питань стратегії, пріоритетністю вимог інвестора в порівнянні з власниками інших цінних паперів даного підприємства;
- ринковою позицією даної акції – її популярністю, обсягом випуску, додатковими і наступними випусками, історією обігу на ринку.

За результатами комплексного аналізу приходять до висновку про інвестиційну привабливість даного виду вкладень в порівнянні з

альтернативними варіантами з позиції галузевого, внутрішньофірмового та індивідуального ризику інвестора. Оскільки такий аналіз потребує значних витрат часу, він виконується не завжди, а лише при вирішенні стратегічних задач інвестування (наприклад, при купівлі права контролю над відкритим акціонерним товариством, рейтинговій оцінці).

За видом втрат інвестиційні ризики можна поділити на:

- ризики втраченої вигоди – ризики настання непрямого фінансового збитку (не отриманого прибутку) в результаті нездійснення будь-якого заходу;

- ризики зниження доходності, які можуть виникнути в результаті зменшення розміру відсотків і дивідендів за портфельними інвестиціями;

- ризики прямих фінансових втрат – представляють загрозу повної або часткової втрати інвестованого капіталу в результаті неправильного вибору вкладення капіталу.

На рівень цього ризику впливають такі фактори, як ліквідність, прибутковість, склад, структура та інші параметри інвестиційного портфеля. У зарубіжній економічній літературі під операційними та інвестиційними ризиками досить часто розуміються ділові ризики. Основними інструментами зниження рівня ділового ризику є диверсифікація інвестицій, виробництва та асортименту продукції, що виробляється.

Ризики, що супроводжують фінансову діяльність суб'єкта господарювання, виділяються в особливу групу – фінансові ризики, які характеризуються ймовірністю виникнення несприятливих фінансових наслідків у формі втрати доходів, капіталу чи ліквідності. Фінансові ризики виникають у зв'язку з рухом фінансових потоків і проявляються, в основному, на ринках фінансових ресурсів.

У широкому розумінні фінансові ризики найчастіше пов'язують з операційними, інвестиційними ризиками та ризиками структури капіталу; у вузькому – з ризиками, джерелом яких є фінансова діяльність підприємства, в

результаті якої змінюються склад та структура капіталу (пасивів) підприємства.

Сутність фінансових ризиків слід розглядати через призму існування двох подій: А і В (рис. 1.3).

Таким чином, фінансові ризики належать до групи спекулятивних ризиків, в результаті реалізації яких можуть бути як втрати, так і вииграш.

Рис. 1.3 Сутність фінансових ризиків

Отже, операційний та інвестиційний ризики характеризують ризик отримання збитків на вкладений капітал, під вплив якого підпадає інвестор.

Фінансовий ризик – це також ризик того, що суб'єкт господарювання, який залучив фінансові ресурси, виявиться неспроможним вчасно погасити зобов'язання, строк сплати яких настав, в результаті чого він може виявитися банкрутом.

На практиці вказані ризики тісно переплітаються і представляють собою складний комплекс причинно-наслідкових зв'язків. Така природа ризиків формує підхід, згідно якого до фінансових ризиків належать не лише ті ризики, що впливають з фінансової діяльності, а й операційний та інвестиційний ризики. Тому під терміном “фінансовий ризик” розуміють сукупний ризик підприємства. А відтак, фінансові ризики відіграють найбільш важливу роль в загальному портфелі підприємницьких ризиків. Проте, при дослідженні економічної сутності ризиків слід враховувати

джерела їх походження – операційну, інвестиційну чи фінансову діяльність підприємства, а також надзвичайну їх рухомість.

Зростання ступеню впливу фінансових ризиків на результати фінансової діяльності підприємства і в цілому на результати виробничо-господарської діяльності пов'язане зі швидкою зміною економічної ситуації і кон'юнктури фінансового ринку, розширенням сфери фінансових відносин підприємства, появою нових фінансових технологій, фінансових інструментів та іншими факторами.

Фінансові ризики мають об'єктивну природу через невизначеність зовнішнього середовища по відношенню до підприємства. Зовнішнє середовище містить в собі об'єктивні економічні, соціальні і політичні умови, за наявності яких підприємство здійснює свою діяльність і до динаміки змін яких воно змушене пристосовуватись.

Причин виникнення фінансових ризиків дуже багато (рис. 1.4).

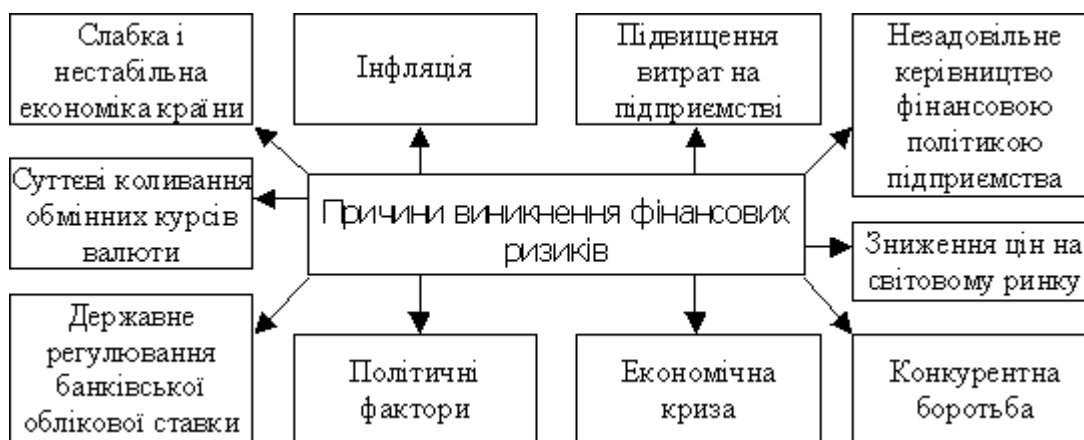

Рис. 1.4 Причини виникнення фінансових ризиків

Першопричини їх виникнення знаходяться у площині структури капіталу. Адже фінансовий ризик зумовлений нераціональним співвідношенням власних і позикових коштів. Велика частка позикових коштів у капіталі підприємства нерідко знижує їх ефективність. Це пов'язано

зі значними витратами на обслуговування кредитів, які можуть перекрити вигоди від їх залучення. Такі ризики іноді називають ризиками структури капіталу: при незадовільній структурі капіталу виникає ризик того, що підприємство залучатиме кошти за ризиковою ставкою і врешті-решт стане неплатоспроможним і, як результат, збанкрутує.

За можливістю усунення ризики поділяються на:

систематичні;

несистематичні.

Систематичний (або ринковий) ризик, характерний для всіх учасників фінансової діяльності і всіх видів фінансових операцій. Він виникає при зміні окремих стадій економічного розвитку країни, зміні кон'юнктури фінансового ринку, в інших аналогічних випадках, на які підприємство в процесі своєї фінансової діяльності не може вплинути. До цієї групи ризиків можуть бути віднесені інфляційний ризик, процентний ризик, валютний ризик, податковий ризик і частково інвестиційний ризик (при зміні макроекономічних умов інвестування).

Несистематичний (або специфічний ризик) притаманний окремим напрямкам фінансової діяльності і характеру фінансових операцій конкретного підприємства. Він може бути пов'язаний з некваліфікованим фінансовим менеджментом, неефективною структурою активів і капіталу, надмірною схильністю до ризикових ("агресивних") фінансових операцій з високою нормою прибутку, недооцінкою бізнес-партнерів та іншими аналогічними факторами, негативним наслідком від яких, в значній мірі, можна запобігти за рахунок ефективного управління фінансовими ризиками.

Ризики загальної фінансової діяльності включають в себе комплекс різних фінансових ризиків, які можуть виникнути при здійсненні підприємством фінансової діяльності. Ці ризики залежать від організаційно-правової форми, структури капіталу і активів, інших факторів. Наприклад, однією з причин виникнення ризику зниження фінансової стійкості підприємства є недосконалість структури капіталу, в результаті чого виникає

незбалансованість позитивного (на вході) і негативного (на виході) грошових потоків підприємства.

За можливостями подальшої класифікації виділяють:

прості фінансові ризики;

складні фінансові ризики.

Прості фінансові ризики – це ризики, які неможливо поділити на окремі підвиди. Наприклад, інфляційний ризик, що не підлягає подальшій класифікації.

Складні фінансові ризики – це ризики, які включають в себе комплекс різних його підвидів. До цієї групи фінансових ризиків належить інвестиційний ризик, який в подальшому класифікується на множину підвидів.

За причинами виникнення ризик поділяється на наступні види.

Соціально-правовий – виникає при нестабільності “правил гри” на фондовому ринку – оподаткування, політичної ситуації, законодавчих гарантій тощо.

Інфляційний – ризик того, що інфляція за своїми темпами випередить зростання доходів за інвестиціями. Інфляційний ризик – це вид фінансового ризику, що обумовлюється можливістю знецінення реальної вартості капіталу (у формі фінансових активів фірми), а також очікуваних доходів і прибутку фірми від здійснення фінансових угод або операцій у зв’язку із інфляційними процесами. Такий вид ризику має постійний характер і супроводжує всі фінансові операції підприємства в умовах інфляційної економіки. Таким чином, інфляційний ризик виділяється в самостійний вид фінансових ризиків тільки в умовах інфляційної економіки.

Одним з методів мінімізації інфляційного ризику є включення до складу передбачуваного номінального доходу за фінансовими операціями розміру інфляційної премії. У випадках, коли прогнозування темпів зростання інфляції ускладнено, розмір реального доходу за фінансовою операцією може бути завчасно перерахований в одну з стабільних

конвертованих валют із зворотнім перерахунком в національну валюту за діючим курсом на момент проведення розрахунків за фінансовою операцією.

Ринковий ризик виникає в результаті можливого падіння попиту на даний вид цінних паперів, який є об'єктом інвестування.

Операційний ризик – ризик втрат в результаті збою в роботі інформаційних систем або комп'ютерної техніки. Операційний валютний ризик виникає у підприємств під час такої ділової операції, специфіка якої обумовлює проведення платежу або отримання коштів в іноземній валюті не в момент укладання угоди, а через деякий час. Операційний валютний ризик, оскільки він відображає вплив змін валютного курсу на майбутній потік платежів, впливає на майбутню прибутковість діяльності підприємства. Цей ризик може призвести до зменшення реальної суми виручки у порівнянні з попередніми розрахунками.

Функціональний ризик пов'язаний з помилками, яких припустились при формуванні та управлінні портфелем цінних паперів.

Селективний ризик – ризик неправильного вибору видів вкладень капіталу.

Ризик ліквідності виникає при неможливості звільнити без втрат інвестовані кошти.

Кредитний інвестиційний ризик існує там, де проводяться інвестиції з позикових коштів. Його зміст полягає в тому, що позичальник-інвестор не зможе погасити основний борг і/або належні відсотки через відсутність ліквідних коштів на рахунках до моменту погашення боргу або через недостатню ефективність проекту.

Кредитний ризик – ймовірність того, що партнери – учасники контракту – будуть не здатні виконати договірні зобов'язання як в цілому, так і частково. Розрізняють два види кредитного ризику:

- торговельний кредитний ризик;
- банківський кредитний ризик.

Торговельний кредитний ризик виникає у фінансовій діяльності підприємства у випадку надання ним товарного (комерційного) або споживчого кредиту покупцям. Банківський кредитний ризик полягає в можливості неповернення кредиту та сплати відсотків по ньому.

Рівень кредитного ризику підвищується із зростанням суми кредиту і строку, на який він береться. Кредитний ризик зберігається протягом всього періоду кредитування і вимірюється тривалістю кредитування. Потенційні збитки при будь-якому кредитному ризику – це вся сума боргу, а фактичні збитки можуть бути меншими від цієї суми.

Під податковим ризиком слід розуміти ймовірність втрат, які може понести фірма в результаті кон'юнктурної зміни податкового законодавства або в результаті помилок, допущених фірмою при розрахунку податкових платежів. Таким чином, податковий ризик одночасно належить і до групи зовнішніх фінансових ризиків, і до групи внутрішніх ризиків.

Депозитний ризик – ймовірність виникнення втрат в результаті неповернення банківськими установами депозитних внесків підприємства. Цей ризик виникає відносно рідко і пов'язаний, як правило, з неправильною оцінкою і невдалим вибором банку для здійснення депозитних операцій підприємства. Слід зазначити, що депозитний ризик характерний як для економіки, що розвивається, так і для розвиненої ринкової економіки.

Валютний ризик – ризик отримання збитків в результаті несприятливих короткострокових або довгострокових коливань курсів валют на міжнародних фінансових ринках. Валютний ризик включає в себе декілька основних підвидів:

- трансляційний ризик;
- операційний ризик;
- = економічний ризик (прямий та непрямий).

Трансляційний валютний ризик виникає при консолідації рахунків іноземних дочірніх компаній з фінансовими звітами головних компаній багатонаціональних корпорацій. Цей ризик має бухгалтерську природу і

обумовлений необхідністю обліку активів і пасивів підприємства в різній іноземній валюті.

Економічний валютний ризик – це ймовірність зменшення виручки або можливості отримання прибутку у зв'язку зі зміною валютних курсів. Цей вид валютного ризику для підприємства полягає в тому, що вартість її активів і пасивів може збільшуватися або зменшуватися через майбутні зміни валютного ризику.

Наступний вид фінансових ризиків – процентний ризик. Цей вид ризику виникає через непередбачені зміни як депозитної, так і кредитної процентної ставки на фінансовому ринку. Процентний ризик призводить до зміни витрат на виплату відсотків або доходів за інвестиціями і означає зміни ставки доходності на власний і інвестований капітал в порівнянні з очікуваними ставками доходності.

Окремо розглядають бізнес-ризик. Бізнес-ризик – один з видів фінансових ризиків, характерних, в першу чергу, для акціонерних товариств. Він полягає у неможливості акціонерного товариства підтримати дохідність акцію на постійному рівні. Бізнес-ризик виникає, як правило, тоді, коли виробничо-господарська діяльність підприємства є менш успішною, порівняно з тією, що була запланована.

За можливостями страхування фінансові ризики поділяються на ті, що підлягають і ті, що не підлягають страхуванню. Ризик, що страхується, – це ймовірна подія або сукупність подій, на випадок настання яких здійснюється страхування. Таке страхування має дві форми: самострахування або зовнішнє. Самострахування передбачає створення відповідного запасного фонду на підприємстві. Зовнішнє страхування фінансових ризиків передбачає наявність зобов'язань страховика за страховими виплатами в розмірі повної або часткової компенсації втрат доходів та можливо й додаткових витрат, викликаних наступними подіями:

- зупинка виробництва або зменшення обсягів випуску в результаті визначених подій;

- банкрутство;
- непередбачені витрати;
- невиконання (неналежне виконання) договірних зобов'язань контрагентом застрахованої особи, який є кредитором згідно з угодою;
- інші події.

Підприємство може частково чи повністю передати ризик іншим суб'єктам економіки та забезпечити собі безпеку, здійснивши витрати у вигляді страхових внесків.

Існує група фінансових ризиків, які підприємства не страхують, але часто саме ці ризики є потенційними джерелами додаткового прибутку господарюючого суб'єкта. Втрати в результаті реалізації ризику, що не підлягає страхуванню, відшкодовуються тільки за рахунок власних коштів підприємства.

1.2 Методи управління фінансовими ризиками та їх страхування

Оскільки поняття ризику не є однозначним і є багато критеріїв класифікації, стає зрозумілим існування величезного набору можливих інструментів, методів і процедур управління ризиком. Тому слід обговорити, яким чином можна провести їх угруповання з тим, щоб дати хоча б короткий огляд можливих підходів.

Аналіз основних підходів до мінімізації несприятливого впливу випадкових подій і їх фінансових наслідків дозволяє виділити ряд загальних процедур управління ризиком. Така точка зору дає можливість досліджувати, як в цілому можна поступити з тим чи іншим ризиком, що з ним можна зробити. До числа можливих процедур слід віднести:

- ухилення від ризику (Risk elimination) - безліч заходів, що дають можливість повністю уникнути впливу тих чи інших несприятливих подій;

- скорочення ризику (Risk reduction або Risk mitigation) - набір сприяють зменшенню несприятливих наслідків дій розглянутого органу державного управління, фірми або фізичної особи. Дана процедура передбачає, що ризики залишаються на власній відповідальності носія, тому її іноді називають прийняттям ризиків на себе (Risk retention або Risk assumption);

- передачу ризику (Risk transfer) - сукупність заходів, що дозволяють перекласти відповідальність за зниження можливості виникнення несприятливих подій і за відшкодування пов'язаного з ними збитку на інший суб'єкт.

Інша класифікація процедур управління ризиком базується на врахуванні співвідношення між моментом здійснення конкретних заходів і моментом виникнення несприятливої події. З цієї точки зору всі методи управління ризиком умовно можна розділити на дві великі групи:

- дособитійніе методи управління ризиком, плановані і здійснювані завчасно і спрямовані на зниження ймовірності настання збитку, зменшення розміру можливого збитку і модифікацію структурних характеристик ризику. До цієї групи методів управління ризиком в основному відносяться методи трансформації ризиків (Risk control або Risk control to stop losses). Вони пов'язані в основному зі зміною самих ризиків, тобто припускають здійснення таких заходів, які будуть перешкоджати реалізації відповідних ризиків. У зв'язку з цим стає зрозумілим, чому ці методи часто асоціюються з проведенням попереджувальних (превентивних) заходів;

- послесобитійніе методи управління, здійснювані після настання збитку і спрямовані на ліквідацію наслідків несприятливої події і відшкодування збитку. Основним для даної групи методів є те, що вони спрямовані на фінансування ризику, тобто на формування фінансових джерел, використовуваних на покриття збитку, що є наслідком реалізації ризиків. До даної групи методів в основному відносяться методи фінансування ризику (Risk financing або Risk financing to pay for losses).

Методи трансформації ризиків - група методів, передбачають вплив на умови виникнення несприятливих наслідків і можливий розмір збитку. Як правило, ці методи націлені на зниження схильності ризику, зменшення уразливості і посилення взаємного впливу ризиків у портфелі, яке для носія ризиків буде більш сприятливим. Ці методи також називаються технічними методами управління ризиком.

Методи фінансування ризику - група методів, націлених на покриття вже стався збитку. Ці методи передбачають створення спеціальних резервних фондів або забезпечення інших джерел фінансування збитків. Методи також називаються економічними, або фінансовими, методами управління ризиком.

Обидві наведені класифікації важливі для розуміння специфіки того чи іншого методу управління ризиком. Тому підсумкова класифікація конкретних методів повинна базуватися на використанні обох критеріїв (табл. 1.1).

Таблиця 1.1

Класифікація методів управління ризиком

Процедури управління ризиком	Група методів	
	Методи трансформації ризиків	Методи фінансування ризиків
Ухилення від ризику	- Відмова від ризику	-
Скорочення ризику	- Зниження частоти збитку; - Зменшення розміру збитків; - Поділ ризику (диференціація і дублювання)	- Покриття збитку з поточного доходу; - Створення резервів; - Запозичення (кредитування); - Інші методи самострахування
Передача ризику	- Аутсорсинг ризику; - Надання гарантій	- Страхування; - Перерозподіл ризику серед групи економічних агентів; - Спонсорство

Дана "подвійна" класифікація дозволяє більш точно вказати роль і місце пропонованих методів, підкреслює їх сутність. Так, методи фінансування ризиків, залишених на власному утриманні (в рамках

процедури скорочення ризику), розрізняються лише джерелами покриття виникає збитку, а методи трансформації ризику в рамках тієї ж процедури пов'язані з різними типами превентивних заходів.

Крім того, дана класифікація дозволяє ставити й успішно вирішувати питання про співвідношення тих чи заходів. Наприклад, на практиці часто виникає ситуація, коли для захисту від пожежі фірма проводить ряд превентивних заходів (установка протипожежної сигналізації, заборона на використання деяких побутових приладів на робочому місці і т.д.), а залишився можливий збиток страхує за договором з великою франшизою (участю страхувальника у відшкодуванні збитку) і зниженим лімітом відповідальності страховика. Іншими словами, тут використовуються заходи з трьох різних груп методів, що забезпечує як зменшення можливості виникнення збитку, так і співфінансування достатнього "збитку самою фірмою і страховою компанією. Не існує методів фінансування ризиків в рамках процедури ухилення від ризику.

1.3 Механізми зменшення та нейтралізації фінансових ризиків

В системі методів управління фінансовими ризиками підприємства основна роль належить внутрішнім механізмам їх нейтралізації.

Внутрішні механізми нейтралізації фінансових ризиків являють собою систему методів мінімізації їх негативних наслідків, які обираються і здійснюються в рамках самого підприємства.

Основним об'єктом використання внутрішніх механізмів нейтралізації являються, як правило всі види допустимих фінансових ризиків, значна частина ризиків критичної групи, а також не страховані катастрофічні ризики, якщо вони приймаються підприємством в силу об'єктивної необхідності. В сучасних умовах внутрішні механізми нейтралізації

охоплюють переважно частину фінансових ризиків підприємства. Перевагою використання внутрішніх механізмів нейтралізації фінансових ризиків є високий ступінь альтернативності управлінських рішень, що приймаються, не залежних, як правило, від інших суб'єктів господарювання. Вони виходять із конкретних умов здійснення фінансової діяльності підприємства і його фінансових можливостей, дозволяють в найбільшому степені врахувати вплив внутрішніх факторів на рівень фінансових ризиків в процесі нейтралізації їх негативних наслідків. Система внутрішніх механізмів нейтралізації фінансових ризиків передбачає використання наступних основних методів (рис. 1.1).

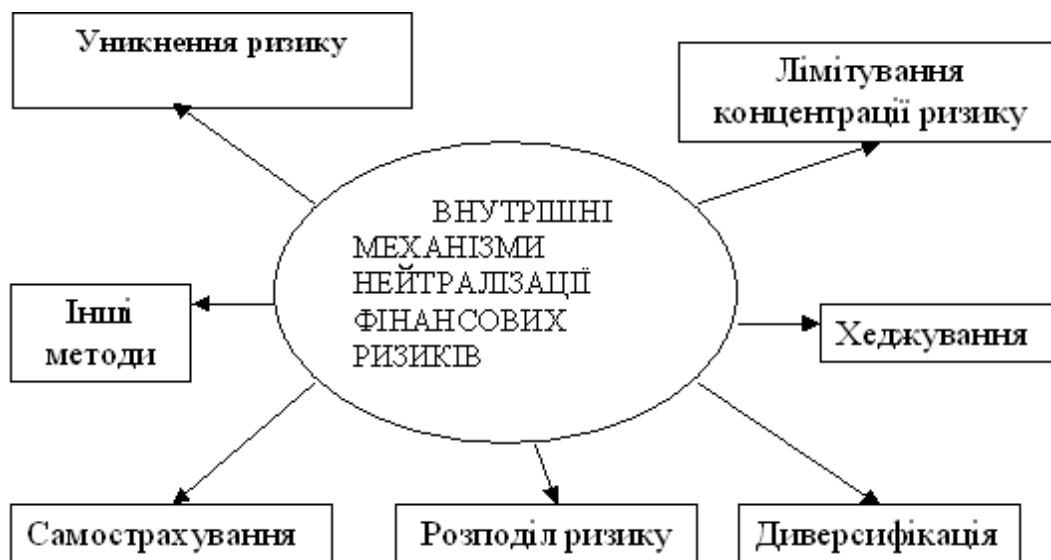

Рис.1.5 Система внутрішніх механізмів нейтралізації фінансових ризиків підприємства.

Уникнення ризику цей напрям нейтралізації фінансових ризиків є найрадикальнішим. Воно полягає в розробці таких міроприємств внутрішнього характеру, які повністю виключають конкретний вид фінансового ризику. До числа основних із таких міроприємств відносяться:

- відмова від здійснення фінансових операцій, рівень ризику по яким надмірно високий. Не дивлячись на високу ефективність цього способу, його використання носить обмежений характер, так як більшість фінансових операцій пов'язані із здійсненням основної виробничо-комерційної

діяльності підприємства, забезпечуючи регулярні надходження доходів і формування прибутку;

- відмова від використання в високих об'ємах позичкового капіталу. Зниження частки позичкових фінансових засобів в господарському обороті дозволяє уникнути одного із найсуттєвіших фінансових ризиків – втрати фінансової стійкості підприємства. Разом з тим таке уникнення ризику веде за собою зниження ефекту фінансового левериджу, тобто можливості отримання додаткової суми прибутку на вкладений капітал;

- відмова від надмірного використання оборотних активів в низько ліквідних формах. Підвищення рівня ліквідності активів дозволяє уникнути ризику неплатоспроможності підприємства в майбутньому періоді. Проте таке уникнення ризику не лише підприємству додаткових доходів від розширення об'єму продаж продукції в кредит і частково породжує нові ризики, пов'язані з порушенням ритмічності операційного процесу через зниження розміру страхових запасів сировини, матеріалів, готової продукції;

- відмова від використання тимчасово вільних грошових активів в короткострокових фінансових вкладеннях. Цей спосіб дозволяє уникнути депозитного і процентного ризику, але породжує інфляційний ризик, а також ризик упущеної вигоди.

Перелічені та інші форми уникнення фінансового ризику не дивлячись на свій радикалізм лишують підприємство додаткових джерел формування прибутку, і відповідно негативно впливає на темпи його економічного розвитку і ефективність використання власного капіталу. Тому в системі внутрішніх механізмів нейтралізації ризиків їх уникнення повинно здійснюватись дуже зважено при наступних основних умовах:

- якщо відмова від одного фінансового ризику не тягне виникнення другого ризику вищого чи такого ж рівня;

- якщо рівень ризику не зрівнюваний з рівнем доходності фінансової операції за шкалою “доходність – ризик”;

- якщо фінансові втрати по даному виду ризику перевищують можливості їх відшкодування за рахунок власних фінансових засобів підприємства;

- якщо розмір доходу від операції, що створює певні види ризику, не суттєвий, тобто займає незначну питому вагу в формованому позитивному грошовому потоці підприємства;

- якщо фінансові операції не характерні для фінансової діяльності підприємства, носять інноваційний характер і по ним відсутня інформаційна база, що необхідна для визначення рівня фінансових ризиків і прийняття відповідних управлінських рішень.

Механізм лімітування концентрації фінансових ризиків використовується за звичай по тим їх видам, які виходять за межі допустимого їх рівня, тобто по фінансовим операціям, здійснюваним в зоні критичного чи катастрофічного ризику. Таке лімітування реалізується шляхом встановлення на підприємстві відповідних внутрішніх фінансових нормативів в процесі розробки політики здійснення різних аспектів фінансової діяльності.

Лімітування концентрації фінансових ризиків є одним з найпоширеніших внутрішніх механізмів ризик-менеджменту, що реалізують фінансову ідеологію підприємства в частині прийняття цих ризиків і не вимагають високих затрат.

Хеджування - цей термін використовується в фінансовому менеджменті в широкому і вузькому прикладному значенні. В широкому тлумаченні термін хеджування характеризує процес використання будь-яких механізмів зменшення ризику можливих фінансових втрат – як внутрішніх (здійснюваних самим підприємством), так і зовнішніх (передачу ризиків іншим господарюючим суб'єктам – страховикам) в вузькому прикладному значенні термін хеджування характеризує внутрішній механізм нейтралізації фінансових ризиків, що базується на використанні відповідних видів фінансових інструментів (як правило похідних цінних паперів – деривативів).

В наступному викладення термін хеджування буде використовуватись в цьому прикладному його значенні. Хеджування фінансових ризиків шляхом здійснення відповідних операцій з похідними цінними паперами є високоефективним механізмом зменшення можливих фінансових втрат при настанні випадку ризику. Проте воно вимагає певних затрат на виплату комісійної винагороди брокерам, премій по опціонам тощо. Але рівень цих затрат значно нижчий, ніж рівень затрат за зовнішнім страхуванням фінансових ризиків. Різноманітні форми хеджування фінансових ризиків вже отримали поширення в практиці вітчизняного ризик-менеджменту.

Механізм нейтралізації фінансових ризиків на основі різних форм хеджування буде отримувати все більший розвиток в вітчизняній практиці ризик-менеджменту в силу високої його результативності.

Диверсифікація. механізм диверсифікації використовується перш за все для нейтралізації негативних фінансових наслідків несистематичних (специфічних) видів ризиків. Разом з тим він дозволяє мінімізувати в певному ступені систематичних (специфічних) ризиків – валютного, процентного і деяких інших. Принцип дії механізму диверсифікації базується на розмежуванні ризиків, що перешкоджає їх концентрації.

В якості основних форм диверсифікації фінансових ризиків підприємства можуть бути використані наступні їх напрями:

- диверсифікація видів фінансової діяльності. Вона передбачає використання альтернативних можливостей отримання доходу від різних фінансових операцій – короткострокових фінансових вкладів, формування кредитного портфеля, здійснення реального інвестування, формування портфеля довгострокових фінансових вкладень тощо;

- диверсифікація валютного портфеля (“валютної корзини”) підприємства. Вона передбачає вибір для проведення зовнішньоекономічних операцій декількох видів валют. В процесі цього направлення диверсифікації забезпечується зниження фінансових втрат по валютному ризику підприємства;

- диверсифікація депозитного портфеля. Вона передбачає розміщення крупних сум тимчасово вільних грошових засобів на зберігання в кількох банках. Так як умови розміщення грошових активів при цьому суттєво не міняються, цей напрям диверсифікації забезпечує зниження рівня депозитного ризику портфеля без зміни рівня його доходності;

- диверсифікація кредитного портфеля. Вона передбачає різноманіття покупців продукції підприємства і направлена на зниження його кредитного ризику. Як правило, диверсифікація кредитного портфеля в процесі нейтралізації цього виду фінансового ризику здійснюється разом з лімітуванням концентрації кредитних операцій шляхом встановлення диференційованого за групами покупців кредитного ліміту;

- диверсифікація портфеля цінних паперів. Цей напрям диверсифікації дозволяє знижувати рівень несистематичного ризику портфеля, не зменшуючи при цьому рівень його доходності;

- диверсифікація програми реального інвестування. Вона передбачає включення у програму інвестування різноманітних інвестиційних проектів з альтернативною галузевою і регіональною направленістю, що дозволяє знизити загальний інвестиційний ризик по програмі.

Характеризуючи механізм диверсифікації в цілому, слід відмітити проте, що він вибірково впливає на зниження негативних наслідків окремих фінансових ризиків. Забезпечуючи безсумнівний ефект в нейтралізації комплексних, портфельних фінансових ризиків несистематичної (специфічної) групи, він не дає ефекту в нейтралізації переважної частини систематичних ризиків – інфляційного, податкового тощо. Тому використання цього механізму носить на підприємстві обмежений характер.

Ступінь розподілу ризиків, а отже і рівень їх негативних фінансових наслідків для підприємства є предметом його контрактних переговорів з партнерами, відображених укладеними з ними умовами відповідних контрактів.

Самострахування (внутрішнє страхування). Механізм цього напрямку нейтралізації фінансових ризиків базується на резервуванні підприємством частини фінансових ресурсів, що дозволяє побороти негативні фінансові наслідки по тим фінансовим операціям, за якими ці ризики не пов'язані з діями контрагентів. Основними формами цього напрямку нейтралізації фінансових ризиків є:

- формування резервного (страхового) фонду підприємства. Він створюється відповідно до вимог законодавства і статуту підприємства. На його формування направляється не менше 5% суми прибутку, отриманого підприємством у звітному періоді;

- формування цільових резервних фондів. Прикладом такого формування може слугувати фонд страхування цінового ризику (на період тимчасового погіршення кон'юнктури ринку; фонд уцінки товарів на підприємствах торгівлі; фонд погашення безнадійної дебіторської заборгованості за кредитними операціями підприємства тощо. Перелік таких фондів, джерела їх формування і розміри відрахувань до них визначаються статутом підприємства та іншими внутрішніми нормативами;

- формування резервних сум фінансових ресурсів в системі бюджетів, що доводяться різним центрам відповідальності. Такі резерви передбачаються, як правило, у всіх видах капітальних бюджетів і в ряді гнучких поточних бюджетів;

- формування системи страхових запасів матеріальних і фінансових ресурсів за окремими елементами оборотних активів підприємства. Такі страхові запаси підприємства створюються по грошовим активам, сировині, матеріалам, готовій продукції. Розмір потреб в страхових запасах за окремими елементами оборотних активів встановлюється в процесі їх нормування;

- нерозподілений залишок прибутку, отриманого в звітному періоді. До його розподілу він може розглядатися як резерв фінансових ресурсів, що

направляються в необхідному випадку на ліквідацію негативних наслідків окремих фінансових ризиків.

Використовуючи цей механізм нейтралізації фінансових ризиків, необхідно мати на увазі, що страхові резерви у всіх їх формах, хоча й дозволяють швидко відшкодувати понесені підприємством фінансові втрати, “заморожують” використання достатньо відчутної суми фінансових засобів. В результаті цього знижується ефективність використання власного капіталу підприємства, посилюється його залежність від зовнішніх джерел фінансування. Це визначає необхідність оптимізації сум резервованих фінансових засобів з позицій майбутнього їх використання для нейтралізації лише окремих видів фінансових ризиків. До числа таких ризиків можуть бути віднесені:

- незастраховані види фінансових ризиків;
- фінансові ризики допустимого і критичного рівня з невисокою ймовірністю виникнення;
- більшість фінансових ризиків допустимого рівня, розрахункова вартість передбачуваного збитку по яким невисока.

Інші методи внутрішньої нейтралізації фінансових ризиків. До числа основних із таких методів, використовуваних підприємством, можуть бути віднесені:

- забезпечення права вимагати з контрагента по фінансовій операції додаткового рівня премії за ризик. Якщо рівень ризику по наміченій до здійснення фінансовій операції перевищує розрахунковий рівень доходу по ній (за шкалою “доходність-ризик”), необхідно забезпечити додаткове отримання доходу по ній чи відмовитись від її проведення;
- отримання від контрагентів певних гарантій. Такі гарантії, пов’язані з нейтралізацією негативних фінансових наслідків при настанні випадку ризику, можуть бути надані в формі поручительства, гарантійних листів третіх осіб, страхових полісів на користь підприємства зі сторони його контрагентів за високо ризикованими фінансовими операціями;

- скорочення переліку форс-мажорних обставин в контрактах з контрагентами. В сучасній вітчизняній господарській практиці цей перелік безпідставно розширюється (проти загальноприйнятих міжнародних комерційних і фінансових правил), що дозволяє партнерам підприємства уникати в ряді випадків фінансової відповідальності за невиконання своїх контрактних зобов'язань;

- забезпечення компенсації можливих фінансових втрат по ризикам за рахунок передбачуваної системи штрафних санкцій. Цей напрям нейтралізації фінансових ризиків передбачає розрахунок і включення в умови контрактів з контрагентами необхідних розмірів штрафів, пені, неустойок та інших форм фінансових санкцій у випадку порушення ними своїх зобов'язань (несвоєчасних платежів за продукцію, невивлати відсотків тощо). Рівень штрафних санкцій повинен в повній мірі компенсувати фінансові втрати підприємства у зв'язку з неотриманням розрахованого доходу, інфляцією, зниженням вартості грошей в часі тощо.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ ВНУТРІШНІХ МЕХАНІЗМІВ ЗМЕНШЕННЯ ФІНАНСОВИХ РИЗИКІВ КОМПАНІЙ НА ПРИКЛАДІ ТОВ «ЗАТ СПІВДРУЖНІСТЬ» ЗА 2013-2016РР.

2.1 Фінансово-економічна характеристика підприємства ТОВ «ЗАТ Співдружність» за 2013-2016рр.

У лютому 1999 року було створено Закрите акціонерне товариство (ЗАТ) „Співдружність“. Дане підприємство вже 18 років успішно працює на ринку будівельних послуг, монтажу та встановлення віконно-дверних конструкцій, а також встановлення кондиціонерів.

Підприємство створене з метою отримання прибутку на основі здійснення виробничої, комерційної, торгівельної, посередницької та іншої діяльності і задоволення економічних і соціальних інтересів Акціонерів та працівників Товариства. ПрАТ „Співдружність“ у порядку, встановленому чинним законодавством та Статутом, здійснює такі види діяльності:

- виробництво товарів народного споживання, продукції виробничо-технічного призначення, будівельних матеріалів та конструкцій;
- ремонтно-будівельні роботи;
- торговельна діяльність в тому числі комісійна, роздрібна, гуртова, дрібно-гуртова, торгівля зі складу, в т. ч. Торгово-закупівельна, комерційна та постачальницько-збутова, торгово-посередницька діяльність;
- Виконання науково-дослідних, дослідно-експериментальних та проектних робіт в галузях народного господарства та впровадження їх результатів у практичну діяльність підприємства;
- Проектування і будівництво виробничих будівель, об'єктів виробничого, житлового та соціально-побутового призначення;

Посередницькі роботи та послуги в будівництві.

На даний час ПрАТ „Співдружність” охоплює 3 основні види діяльності:

- будівництво;
- системи акліматизації;
- віконно-дверні конструкції.

Метою діяльності ПрАТ «Співдружність» є отримання прибутку за рахунок господарської діяльності та продажу даної продукції.

Предметом діяльності є:

- виробник даної продукції;
- реалізація даної продукції;
- реалізація на основі отриманого прибутку соціальних і економічних потреб працівників, створення безпечних умов праці;
- комерційна, посередницька, торгова та інші види господарської діяльності, не заборонені чинним законодавством.

Майно ПрАТ «Співдружність» складається з основних засобів, товарів та обігових коштів, а також цінностей, вартість яких відображена в балансі.

ПрАТ «Співдружність» має самостійний баланс, поточний та валютний рахунки в установах банків, печатку зі своєю назвою.

ПрАТ «Співдружність» утворюється з надходжень від господарської діяльності після покриття матеріальних та прирівняних до них витрат і витрат на оплату праці. З балансового прибутку підприємства відраховуються передбачені законодавством України податки та інші платежі до бюджету.

Чистий прибуток, одержаний після зазначених розрахунків, залишається у повному розпорядженні підприємства.

ПрАТ «Співдружність» має:

- 1) резервний (страховий) фонд;
- 2) фонд виплати дивідендів.

ПрАТ «Співдружність» здійснює оперативний, бухгалтерський та податковий облік згідно з новими Національними та міжнародними стандартами бухгалтерського обліку.

Для аналізу основних показників, які характеризують діяльність підприємства в звітному 2016 році доцільно скласти наступну таблицю:

Таблиця 2.1

Техніко-економічна характеристика ПрАТ «Співдружність» за підсумком роботи 2015-2016рр.

Показники	Одиниця виміру	2015 рік	2016 рік	Відхилення (+, -)
Виробництво				
Обсяг промислової продукції в оптових цінах без ПДВ та акцизного збору	тис. грн.	7810,8	10356,0	+2545,2
Зміна залишків незавершеного виробництва	тис. грн.	101,2	202,8	101,6
Фінансові результати				
Балансовий прибуток (збиток)	тис. грн.	+94,0	-504,0	-598,0
Собівартість реалізованої продукції	тис. грн.	5118,0	7866,0	+1548,0
Виручка від реалізації продукції	тис. грн.	5563,8	7124,5	+560,7
Основні фонди				
Середньорічна вартість основних фондів	тис. грн.	14744,0	13021,7	-1.722,3
Праця				
Середньоспискова чисельність штатних працівників основної діяльності	чол.	60	47	-13
Фонд оплати праці	тис. грн.	376,0	421,0	+72,0
Ефективність виробництва				
Фондовіддача	0,53	0,76	+0,23	
Фондоємкість	1,89	1,26	-0,63	
Фондозброєність	20,41	21,99	+1,58	

За 2016 рік випущено валової продукції (в оптових цінах) на 10356,0 тис. грн., що на 2545,2 тис. грн. більше обсягу 2015 року. Разом з тим збільшилось незавершене виробництво на 101,6 тис. грн. Реалізовано продукції на 7124,0 тис. грн., що на 28,06% більше реалізації попереднього періоду.

Від усієї господарської діяльності в 2016 році підприємство отримало збитків на суму 504 тис. грн. Якщо порівняти цей результат з результатом минулого року, то можна судити про погіршення фінансового стану підприємства, а саме про збитковість виробництва. Все це свідчить про неконкурентоспроможність продукції підприємства, що пов'язано з великими

матеріальними витратами на її виробництво, а також про незадовільну роботу відділів збуту та маркетингу.

Собівартість реалізованої продукції збільшилась на 1548 тис. грн. (53,69%). Як стверджують спеціалісти підприємства, якість продукції, що виготовляється, досить висока, але через велику ціну (яка обумовлена високим рівнем собівартості продукції).

Про негативний стан свідчить також високий рівень фондомісткості, яка значно перевищує нормативне значення. Хоча й на кінець звітнього періоду вона знизилась, відбулось це головним чином за рахунок збільшення випуску продукції.

Показники фондовіддачі менші нормативу, що рекомендується спеціалістами (в межах 3,0). Тобто на одиницю фондів приходиться менше одиниці продукції (на початок та кінець періоду відповідно 0,31 та 0,42).

В 2016 році в порівнянні з відповідним періодом 2015 року знизилось чисельність всього, фонд оплати праці збільшився на 72 тис. грн. (40,7%). Через нестачу коштів у підприємства та відсутність замовлень воно було змушено звільнити 13 працівників.

Таким чином, результати аналізу основних показників діяльності підприємства станом на 2016 рік свідчать про незадовільне становище підприємства. Це обумовлено, перш за все, моральним знецінення основних засобів, недостатнім забезпеченням виробництва власними обіговими коштами, неконкурентоспроможністю продукції, заборгованістю підприємства перед постачальниками та бюджетом.

Зараз діяльність підприємства орієнтована на розширення зв'язків із зарубіжними партнерами, що дасть змогу за рахунок надходження валютних коштів поліпшити і стабілізувати фінансовий стан підприємства.

Аналіз динаміки складу та структури джерел власних та залучених коштів відображається за даними форми №1 "Баланс".

Аналіз складу та структури джерел коштів ПрАТ «Співдружність» за підсумком роботи 2016р.

Джерела коштів	На початок року		На кінець року		Зміни за звітний період (+, -)	
	тис. грн.	%	тис. грн.	%	тис. грн.	% до початку року
I. Власний капітал						
тис. грн.	%	тис. грн.	тис. грн.	%		
Статутний капітал	56,4	0,34	550,0	2,90	+498,6	+2,56
Додатковий капітал	6949,6	42,70	6949,6	36,70	-	-
Резервний капітал	41,2	0,25	41,2	0,22	-	-
Цільове фінансування	96,0	0,59	80,7	0,43	-15,3	-0,16
Нерозподілений прибуток (непокриті збитки)	94,0	0,58	-598,0	-3,72	-692,0	-4,3
Всього по I розділу	7237,2	44,47	7023,5	37,12	-213,7	-3,04
III. Залучені кошти						
Кредиторська заборгованість за товари, послуги	4499,2	26,42	5018,1	26,50	+679,3	+0,08
Поточні зобов'язання:	69,4	0,43	111,2	0,59	+41,8	-0,16
- по отриманих авансах						
- по позабюджетних платежах	101,9	0,63	116,3	0,61	-	-
- з бюджетом	147,4	0,91	169,8	0,90	-	-
- по страхуванню	22,8	0,01	31,9	0,17	-	-
- по оплаті праці	101,9	0,63	115,0	0,61	-	-
Інші поточні зобов'язання	4296,6	26,09	6215,0	31,75	+1766,8	+5,66
Всього по III розділу	9239,2	55,53	11777,3	62,88	+2869,2	+7,35
Баланс	16476,4	100,00	18800,8	100,00	+2324,4	+16,35

З таблиці 2.2 бачимо, що зростання джерел формування майна підприємства за 2016 рік на 2324,4 тис. грн. або на 14,10% обумовлено зростанням суми залучених коштів. Разом з цим власний капітал зменшився на 213,7 тис. грн. або на 3,04%. Зменшення власних коштів зумовлено збитками звітного року в розмірі 598 тис. грн. та зменшенням цільового фінансування на 15,3 тис. грн.

Збільшення залучених коштів відбулося за рахунок збільшення кредиторської заборгованості по всіх статтях.

В структурі власних коштів найбільшу питому вагу мають статутний капітал та додатковий капітал. Слід відмітити збільшення статутного капіталу впродовж господарської діяльності протягом звітного періоду на 493,6 тис. грн. або на 2,56%. Доля додаткового капіталу у власному капіталі

за звітній період не змінилося, а доля цільового фінансування зменшилась на 15,3 тис. грн. (0,16%).

Аналіз фінансового стану підприємства слід розпочати з аналізу платоспроможності і ліквідності підприємства.

Таблиця 2.3

**Агрегований баланс для аналізу ліквідності ПрАТ „Співдружність
за підсумком роботи за 2015-2016рр.**

Актив	На початок року	На кінець року	Пасив	Станом на 2015 рік	Станом на 2016 рік
A1	28,5	-	П1	968,4	1345,6
A2	501,5	1902,7	П2	-	-
A3	1101,2	3673,6	П3	-	-
A4	14845,2	13224,5	П4	15508,0	17455,2
Баланс	16476,4	18800,8	Баланс	16476,4	18800,8

Аналіз отриманих даних свідчить про недостатню ліквідність балансу. Наприклад, наявні грошові кошти в декілька разів менше термінових зобов'язань.

Це означає, що підприємство, якщо всі кредитори водночас пред'являть вимогу погасити заборгованість, буде не в змозі розрахуватися в повному обсязі, та в кінцевому підсумку буде вимушене користуватися для цих цілей іншим джерелом (менш ліквідним – дебіторською заборгованістю). В даному випадку це був би найбільш ймовірний вихід, тому що кредитів підприємство не залучає (ні довгострокових, ні короткострокових).

Хоча підприємство в цілому, можна сказати, забезпечене оборотними коштами, але всі вони мобілізовані дебіторську заборгованість і в активи, які повільно реалізуються.

Але аналізу тільки ліквідних активів підприємства далеко не достатньо для визначення ступеню його ліквідності, тому розрахуємо коефіцієнти ліквідності.

Згідно таблиці 2.4 можна зробити висновки про не досить високий рівень ліквідності підприємства за період, що аналізується. Це, звичайно, свідчить про нестабільне фінансове становище підприємства на протязі даного періоду.

**Аналіз показників ліквідності ПрАТ «Співдружність»
за підсумком роботи 2015-2016рр..**

Показники	Станом на 2015 рік	Станом на 2016 рік
Грошові кошти, тис. грн.	28,5	-
Дебіторська заборгованість, тис. грн.	501,5	1902,7
Запаси і затрати, тис. грн.	1101,2	3673,6
Поточні зобов'язання, тис. грн.	9239,2	11777,3
Коефіцієнт абсолютної ліквідності	0,003	-
Коефіцієнт миттєвої ліквідності	0,054	0,16
Коефіцієнт загальної ліквідності	0,119	0,312

Згідно отриманим даним, коефіцієнт поточної ліквідності на початок року дуже низький. Його значення свідчить про те, що тільки 0,3% короткострокової заборгованості підприємство може погасити негайно. На кінець року значення даного коефіцієнту дорівнює нулю, оскільки в підприємства були відсутні грошові кошти. Коефіцієнт миттєвої ліквідності теж має низьке значення, яке в декілька разів нижче оптимального. Це зумовлено збільшенням дебіторської заборгованості. А оскільки даний коефіцієнт має вирішальне значення для банків, так як характеризує ступінь надійності підприємства при поверненні кредитів, тенденція до збільшення свідчить на користь підприємству.

Отже, як бачимо, показники поточної і миттєвої ліквідності набагато нижчі нормативних значень. Це викликано перевищенням темпів росту поточної заборгованості темпів росту ліквідних коштів підприємства. На жаль, високі показники загальної ліквідності свідчать не про стабільний фінансовий стан підприємства і про ефективність його діяльності, а про наявність у підприємства понаднормативних виробничих запасів, що не є позитивною рисою при аналізі фінансового стану підприємства.

2.2 Вплив дебіторської та кредиторської заборгованості на фінансовий стан ПрАТ «Співдружність»

Власні обігові кошти підприємства займають одне із значних місць, величина яких обчислюється як різниця між власним капіталом та

необоротними активами і показує яка частка із загальної суми власних коштів підприємства спрямовується на покриття обігових коштів:

- на 2015 рік: $7237,2 - 9239,2 = -2002,0$ тис. грн.;

- на 2016 рік: $7023,5 - 11777,3 = -4753,8$ тис. грн.

Тобто від'ємне значення даного показника, показує що підприємство не має власних коштів на покриття обігових коштів. Підприємству необхідно залучати кошти для залучання їх в оборотні кошти.

Наступним важливим показником, що характеризує фінансову стійкість підприємства, є показник автономії, який показує наскільки підприємство незалежно від позикового капіталу.

Таблиця 2.5

**Аналіз динаміки показника автономії ПрАТ «Співдружність»
за підсумком роботи 2015-2016рр.**

Показники	2015 рік	2016 рік
Власні кошти, тис. грн.	7237,2	7023,5
Загальна сума джерел коштів, тис. грн.	16476,4	18800,8
Коефіцієнт автономії	0,439	0,374

Доля власних коштів у загальній сумі джерел коштів досить висока і на початок року становила 0,439. Але на кінець року трапилось зниження коефіцієнту на 19,95%.

Взагалі отримані дані свідчать про високу ступінь незалежності підприємства від зовнішнього фінансування.

Короткострокові кредити підприємство не залучало. Це пояснюється досить високою обліковою ставкою НБУ та жорсткими умовами кредитування. Більшу частину обсягу кредиторської заборгованості складає заборгованість перед постачальниками, яка являє собою комерційний кредит, по якому не потрібне забезпечення та який майже безкоштовний. Зростання об'єму даної заборгованості в звітному році свідчить про фінансові ускладнення на підприємстві. Аналіз активів підприємства дозволяє надати загальну оцінку зміні всього його майна. Оцінка сукупних активів, в свою чергу, дозволяє зробити висновок про те, в які активи вкладені знову

залучені фінансові ресурси або які активи зменшились за рахунок зменшення фінансових ресурсів, чи навпаки.

Аналітичний розрахунок, що відображає динаміку та структуру активу балансу, приведений в таблиці 2.6.

Таблиця 2.6

Аналіз складу та структури активу балансу ПрАТ «Співдружність» за підсумком роботи 2015-2016рр.

Розміщення майна	2015 рік		2016 рік		Зміни за звітний період (+, -)	
	тис. грн.	%	тис. грн.	%	тис. грн.	% до початку року
I. Необоротні активи						
Основні засоби	14744,0	89,49	13021,7	69,26	-1722,3	-20,23
Незавершене будівництво	101,2	0,61	202,8	1,08	+101,6	+0,47
Всього по I розділу	14845,2	90,10	13224,5	70,34	-1620,7	-19,76
II. Оборотні активи						
Виробничі запаси	117,0	0,71	715,8	3,81	+598,8	+3,10
Готова продукція	431,9	2,62	1320,7	7,02	+888,8	+4,4
Товари	552,3	3,35	1637,1	8,71	+1084,8	+5,36
Дебіторська заборгованість за товари, роботи, послуги	500,0	3,03	1617,8	8,60	+1174,6	+5,88
Дебіторська заборгованість по розрахунках:	-	-	56,8	0,30	+56,8	+0,3
- з бюджетом	-	-	-	-	-	-
- по внутрішніх розрахунках	-	-	101,2	0,54	+101,2	+0,54
Інша поточна дебіторська заборгованість	1,5	0,009	126,9	0,67	+125,4	+0,66
Грошові кошти та їх еквіваленти	28,5	0,17	-	-	-28,5	-0,17
Витрати майбутніх періодів	-	-	-	-	-	-
Всього по II розділу	1631,2	9,90	5576,3	29,64	+3945,1	+19,74
Баланс	16476,4	100,0	18800,8	100,0	+2324,4	+14,11

З таблиці 2.6 бачимо, що загальна вартість майна підприємства збільшилась на 2324,4 тис. грн. або на 14,11%. В складі майна частка необоротних активів зменшилась на 1620,7 тис. грн. (19,76%). Розмір незавершеного будівництва в звітному році збільшився на 101,6 тис. грн. та склав 202,8 тис. грн.

Оборотні ж активи за звітний період збільшились на 3945,1 тис. грн. (19,74%). Але не слід розглядати це збільшення як позитивну тенденцію, оскільки воно відбулось головним чином за рахунок збільшення залишків виробничих запасів, готової продукції та товарів, (на 2572,4 тис. грн.) і значного збільшення дебіторської заборгованості за товари (на 1401,2 тис. грн.). Це свідчить про те, що продукція не користується попитом. Причиною

цього є висока собівартість продукції. Тому слід переглянути цінову політику підприємства та доцільність надання знижок для негайної оплати. Виробничі запаси збільшилися на 598,8 тис. грн. (3,10%). Варто подумати про продаж частини виробничих запасів задля збільшення грошових коштів, тим паче, що грошові кошти та їх еквіваленти за звітний рік зменшилися на 28,5 тис. грн. і на кінець періоду взагалі були відсутні. Також, аналізуючи дану таблицю слід звернути увагу на збільшення сум дебіторської заборгованості за товари (на 1174,6 тис. грн.), по розрахунках з бюджетом (на 56,8 тис. грн.), по внутрішніх розрахунках (на 101,2 тис. грн.) та іншої поточної дебіторської заборгованості (на 125,4 тис. грн.). Дані зміни свідчать про погіршення розрахункової дисципліни в бік зниження платоспроможності. Підприємство може скоротити відвантаження продукції, тоді рахунки дебіторів зменшаться. Наявність заборгованості дебіторів спричиняє фінансові труднощі, оскільки підприємство відчуває недолік фінансових ресурсів для здійснення фінансово-господарської діяльності, виплати заробітної плати та ін.

Розподіл коштів між основним та оборотним капіталом на початок року складає відповідно 90,10% та 9,90%. На кінець року зменшився основний капітал на 1620,7 тис. грн. (19,76%), а приріст оборотного склав 2324,4 тис. грн. (14,11%). Тобто трапився перерозподіл коштів в бік зниження менш мобільної їх частини – основних коштів.

Доля кредиторської заборгованості в формуванні оборотного капіталу складала:

- на 2015 рік: $(9239,2 : 1631,2) \times 100 = 566,41\%$;

- на 2016 рік: $(11777,3 : 5576,3) \times 100 = 211,20\%$.

Отже, беручи до уваги проведений аналіз можна стверджувати, що структура фінансових ресурсів підприємства за звітний рік була незадовільною (це пов'язано з тим, що частка власного капіталу в структурі пасивів не покриває частку необоротних активів в структурі балансу),

незважаючи на наявність значної дебіторської заборгованості, яка пов'язана з традиційними труднощами збуту продукції в нашій економіці.

Причинами нестачі ліквідних оборотних засобів є збитковість діяльності підприємства, що веде до нестачі власних джерел для самофінансування, а також відволікання коштів у дебіторську заборгованість.

Перш за все, порівняльний аналіз слід доповнити розглядом такого відносного показника, як співвідношення кредиторської та дебіторської заборгованості, що розраховується за формулою

$$K_{\text{співв}} = KЗ / ДЗ \quad (2.1)$$

ДЗ - загальна сума дебіторської заборгованості, тис. грн.; КЗ - загальна сума кредиторської заборгованості, тис. грн.

Нормативне значення цього показника визначено в межах 1,5... 2. Тобто нормальним вважається стан, коли кредиторська заборгованість перевищує дебіторську не більше, ніж у два рази, але не менше, ніж в 1,5 рази.

Платоспроможність означає наявність у підприємства грошових коштів і еквівалентів, достатніх для розрахунків з кредиторської заборгованості, що вимагає негайного погашення. Ознаками платоспроможності є наявність грошей у касі та на рахунку в банку, а також відсутність простроченої заборгованості. Причому наявність незначних залишків грошей на банківському рахунку ще не означає, що підприємство неплатоспроможне, бо кошти на поточний рахунок підприємства можуть надійти впродовж кількох днів. Для оцінки платоспроможності складається платіжний баланс.

Відомо, що оцінка рівня платоспроможності дається за даними балансу на основі характеристики ліквідності оборотних коштів, тобто з урахуванням часу, необхідного для перетворення їх у готівку.

Підвищення рівня платоспроможності підприємства залежить від поліпшення результатів його виробничої та комерційної діяльності. Разом з цим надійний фінансовий стан залежить також від раціональної організації використання фінансових ресурсів. Тому в умовах ринкової економіки

здійснюється не тільки оцінка активів і пасивів балансу. А також і поглиблений щоденний аналіз стану і використання господарських засобів.

Яка максимальна (гранична) кредиторська заборгованість може бути погашена за наявної дебіторської заборгованості?

Економічний сенс граничної кредиторської заборгованості у цьому випадку полягає у визначенні кредиторської заборгованості, яку погашають тільки за рахунок дебіторської заборгованості, за умовного зупинення виробництва у момент часу, в який здійснюється оцінка. В разі розрахунку величини граничної кредиторської заборгованості приймають, що підприємство не має на рахунку грошових коштів; якщо ж насправді ці кошти є, то на їхню суму зменшують величину кредиторської заборгованості.

При цьому величину шуканої граничної кредиторської заборгованості необхідно визначати з врахуванням того, що за час повернення дебіторами їхнього боргу сума кредиторської заборгованості за рахунок її обслуговування зростає.

За рахунок наявної дебіторської заборгованості, крім основної суми кредиторського боргу, має бути погашена і величина його обслуговування. Цю вимогу можна подати у вигляді такого рівняння:

Знайдені показники використовуються при оцінці фінансової стійкості підприємств, щодо якої розрізняють чотири її рівні абсолютний, нормальний, допустимо нестійкий, кризовий. Для кожного з цих рівнів пропонуємо визначати відповідну йому граничну величину позичкових коштів. Останню розраховують як суму двох показників: граничної кредиторської заборгованості й обґрунтованої за допомогою інвестиційного аналізу величини залучених кредитів і прирівняних до них зобов'язань. Оскільки обґрунтування доцільності залучення кредитів, наявних у момент часу, за який здійснюється оцінка, проводиться завжди раніше від цього моменту, то їхню суму під час розрахунків можна прийняти як сталу величину. Отже, розрахунок граничних сум позичкових коштів зводиться до визначення величини граничної кредиторської заборгованості, що відповідає кожному з

рівнів стійкості. Вважаємо, що величина граничної кредиторської заборгованості, яку визначають за поданим вище рівнянням, характеризує нормальну стійкість, оскільки кредиторська заборгованість погашається без продажу майна підприємства.

Абсолютний рівень стійкості характеризується виконанням низки додаткових обмежень, які роблять більш жорсткими умови, за яких фінансову стійкість можна назвати нормальною. Зокрема, щодо кредиторської заборгованості, це може бути вимога її обмеження будь-якою мінімальною величиною або строком погашення.

Природно, з погляду нормального підприємництва, фінансове становище, за якого є потреба у продажу активів, не можна назвати стійким. Це, швидше, передкризовий стан. Проте в перехідний період іноді до цих заходів доводиться вдаватися, і у багатьох випадках вони допомагають підприємству продовжувати свою господарську діяльність.

2.3 Залучені та запозичені кошти і їх вплив на виробничу і фінансову діяльність ПрАТ «Співдружність»

Фінансові ресурси — це грошові кошти, що знаходяться в розпорядженні суб'єкта господарювання і спрямовуються на розвиток підприємницької діяльності, утримання об'єктів невиробничої сфери, на споживання і створення резервів.

Частина фінансових ресурсів, що йде на фінансування предметів та засобів праці, робочої сили та інших елементів виробництва, складає капітал підприємства у грошовій формі.

Поняття "капітал" має кілька визначень:

- а) сукупна вартість товарів, майна, інших активів, що використовуються для одержання прибутку;
- б) у бізнесі — капітал власників (owness equity);
- в) сумарні активи компанії (бізнесу) (total assets);

- г) капітальні активи компанії (capital assets);
- д) у бухгалтерському обліку — сума, яка інвестована у бізнес;
- ж) грошові кошти, доступні для інвестування або інвестовані;
- з) дисконтована вартість майбутнього прибутку від інвестицій.

Інвестований капітал — це кошти, які вкладаються в оборот і приносять прибуток інвестору, тобто лише ті кошти, які "роблять гроші" (на основі яких формується новостворена вартість).

Капітал, що інвестується, після завершення кругообігу повертається до інвестора з прирощеним доходом або збитком.

Капітал може бути підприємницьким та позичковим. Підприємницький капітал — це вкладення шляхом прямих чи портфельних інвестицій у будь-який проект з метою одержання прибутку чи прав управління або того та іншого разом. Позичковий капітал — це грошові кошти, що передаються у борг на умовах повернення та платності. Позичковий капітал надає підприємцю кредитор у тимчасове користування з метою одержання позичкового відсотка.

Слід проаналізувати показники платоспроможності підприємства.

Таблиця 2.7

**Аналіз показників платоспроможності ПрАТ «Співдружність»
за підсумком роботи 2015-2016рр.**

Показники	На 2015 рік	На 2016 рік
Поточний або загальний коефіцієнт покриття	0,119	0,312
Коефіцієнт співвідношення кредиторської і дебіторської заборгованості	18,42	6,19

Загальний коефіцієнт покриття підприємства на протязі всього періоду, що аналізується, залишався досить високим і відповідав нормативному значенню (навіть перевищував його). Тобто на початок звітного періоду на кожну гривню короткострокових зобов'язань припадало 0,119 гривні поточних активів; на кінець періоду – 0,312 гривні.

Відбувається також значне перевищення обсягу кредиторської заборгованості над обсягом дебіторської. Але слід відмітити тенденцію цього

показника до зниження. Так, на кінець періоду він зменшився на 197,58%. Високе перевищення кредиторської заборгованості над дебіторською свідчить про проблеми при реалізації продукції і розрахунках з постачальниками.

Таким чином, не можна стверджувати про ліквідність і платоспроможність компанії ПрАТ «Співдружність». Через брак ліквідних коштів підприємство не здатне покрити короткострокових зобов'язань. Більшість коштів підприємства мобілізовані в виробничі запаси і затрати, які є важкореалізованими активами і не можуть забезпечити високу платоспроможність підприємства.

Показниками, які заслуговують на увагу з боку економічного аналізу є коефіцієнт фінансової стійкості та коефіцієнт співвідношення залучених і власних коштів.

Таблиця 2.8

Аналіз динаміки коефіцієнту фінансової стійкості та коефіцієнту співвідношення залучених і власних коштів ПрАТ «Співдружність»

Показники	На 2015 рік	На 2016 рік
Власні кошти, тис. грн.	7237,2	7023,5
Позичені кошти, тис. грн.	9239,2	11777,3
Коефіцієнт фінансової стійкості	0,78	0,60
Коефіцієнт співвідношення позичених і власних коштів	0,56	0,63

Показник фінансової стійкості підприємства не відповідає нормативному значенню Різке зниження даного коефіцієнту в кінці року обумовлено підвищенням обсягу позикових коштів майже в 1,13 рази. Згідно даних таблиці 2.8 на кожен гривню вкладених в активи підприємства власних коштів на початок року припадало 56 коп. позикових коштів, на кінець року – 63 коп. Тобто підвищився рівень фінансової залежності підприємства від позикових коштів. З метою визначення рівня фінансової стійкості підприємства оцінимо також показники, які характеризують забезпеченість запасів і затрат відповідними джерелами їх фінансування.

Таблиця 2.9

**Зведена таблиця показників, які характеризують забезпеченість
запасів і затрат відповідними джерелами їх формування ПрАТ
«Співдружність»**

Показники	На 2015 рік	На 2016 рік	Відхилення (+, -)
Джерела формування власних обігових коштів	7237,2	7023,5	-213,7
Необоротні активи	14845,2	13224,5	-1620,7
Власні обігові кошти	-7608,0	-6201,0	+1407,0
Довгострокові пасиви	-	-	-
Власні та довгострокові позикові джерела формування запасів і затрат	-7608,0	-6201,0	+1407,0
Короткострокові пасиви	4499,2	5018,1	+518,9
Загальна величина джерел формування запасів і затрат	-3108,8	-1182,9	+1925,9
Загальна величина запасів	1101,2	3673,6	+2572,4
Надлишок (+) або нестача (-) власних джерел формування запасів і затрат	-8709,2	-9874,6	-1165,4
Надлишок (+) або нестача (-) власних та довгострокових позикових джерел формування запасів і затрат	-8709,2	-9874,6	-1165,4
Надлишок (+) або нестача (-) загальної величини джерел формування запасів і затрат	-4210,0	-4856,5	-646,5

Як видно з даних таблиці 2.9, на підприємстві в звітному році спостерігалася нестача коштів для формування запасів і затрат. Це спричинено недостатнім обсягом власних обігових коштів та повною відсутністю в підприємства довгострокових кредитів. Протягом року загальна нестача джерел фінансування скоротилася з 4210,8 тис. грн. до 4856,5 тис. грн. Але не слід трактувати це явище як позитивну тенденцію, оскільки дане скорочення спричинене, значною мірою, збільшенням кредиторської заборгованості. У випадку одночасної вимоги погашення боргу з боку кредиторів підприємство опиниться в дуже скрутному становищі.

Таким чином компанія ПрАТ «Співдружність» має нестійке фінансове становище. З одного боку, підприємство має достатньо високу частку власних коштів в загальній сумі джерел їх формування, але з другого боку, цих коштів не вистачає для того, щоб забезпечити ними виробничі запаси і затрати підприємства.

2.4 Перспективні напрямки в рішенні питань пов'язаних з фінансовими ризиками на підприємстві ПрАТ «Співдружність»

В умовах ринкової економіки для вирішення виробничих або комерційних завдань, які потребують вкладення коштів, необхідна розробка внутрішнього документа фірми - бізнес-плану підприємства.

Бізнес-план повинен:

- мати чітку інформацію про те, яке місце займає підприємство на ринку;
- містити всі виробничі характеристики майбутнього підприємства;
- детально описати схему його функціонування;
- розкривати принципи та методи керівництва підприємством;
- обов'язково утримувати програму управління фінансами, без якої неможливо розпочати іншу справу і забезпечити її ефективність;
- показати перспективу розвитку виробництва інвесторам і кредиторам.

Для складання бізнес-плану можуть бути такі спонукальні мотиви:

- надати інформацію про підприємство і наміри власників;
- викласти стратегію і тактику підприємства і показати, як взаємодіють різні підрозділи підприємства, що являють собою єдине ціле;
- представити фінансову мету та докладні кошториси, за допомогою яких можна контролювати фактичні витрати і прибутки;
- запевнити третю сторону надати необхідні кошти або сприяти розвитку підприємства в іншій формі. Фінансовий план є важливим елементом бізнес-плану, який складається для обґрунтування конкретних інвестиційних проєктів, а також для управління поточною і стратегічною фінансовою діяльністю. Цілі внутрішньофірмового планування в зарубіжних країнах можуть бути різноманітними. Прийнято вважати, що керівництво будь-якого зарубіжного підприємства, незалежно від виду його діяльності,

повинно знати, які завдання у сфері економічної діяльності воно може запланувати на наступний період.

Порівнюючи фактичні показники з запланованими можна здійснювати так званий бюджетний контроль фірми.

Бюджет фірми є водночас формою координації. Бюджет являє собою виражену у вартісних показниках програму дій у сфері виробництва, закупівель сировини чи товарів, реалізації виробленої продукції. В програмі дій повинна бути забезпечена тимчасова і функціональна координація (узгодження) окремих заходів.

Бюджет фірми є основою для встановлення завдань для персоналу, менеджерів. Бюджет фірми розробляється на наступний період. Саме тому значно простіше розглядати альтернативні варіанти, не обов'язково апробуючи їх негайно. Завдання розробляються на основі апріорних тверджень, проте з врахуванням звітних показників.

У бюджетуванні є елемент делегування повноважень. Схвалення керівництвом фірми бюджету підрозділу слугує основою для того, що оперативні рішення в майбутньому приймаються на рівні даного підрозділу децентралізовано. Якщо бюджети на рівні підрозділів не розробляються, то керівництво фірми не схильне до децентралізації процесу прийняття оперативних рішень.

Фінансовий план підприємства може включати:

- прогноз обсягів реалізації;
- кошторис грошових видатків та надходжень;
- таблицю доходів і витрат;
- прогнозований кошторис активів та пасивів підприємства;
- розрахунок точки досягнення беззбитковості.

Фінансове планування являє собою розрахунок обсягів фінансових ресурсів за джерелами формування і напрямками використання у відповідності з виробничими і маркетинговими показниками підприємств на плановий рік.

Фінансове планування дозволяє вирішити такі завдання:

- виявити, якими грошовими коштами може володіти підприємство;
- виявити і оцінити джерела їх надходження;
- оцінити достатність коштів для виконання завдань;
- визначити суми коштів, які необхідно сплатити в бюджет і позабюджетні фонди;
- оцінити потребу в інвестиціях і залучених коштах;
- збалансувати майбутні доходи і витрати з врахуванням комерційної самоокупності.

Негативний вплив на розвиток компанії в Україні справляють:

відсутність економічної стабільності, сталого зростання виробництва, неплатоспроможність населення та дефіцит фінансових ресурсів;

значна взаємна заборгованість, накопичення неплатежів і збитковість більшості підприємств; неповна і фрагментарна законодавча база, неефективний контроль з боку держави, прояви монополізму; високий рівень інфляції (понад 10 відсотків), внаслідок чого здійснення довгострокових (накопичувальних) інвестицій в національній валюті неможливе; слабкий розвиток фондового ринку, що немає змоги використовувати цінні папери як категорію активів для захищеного розміщення страхових резервів.

Серйозну загрозу нормальному функціонуванню компанії на ринку України також становить тенденція до монополізації в інтересах окремих міністерств, фінансово-промислових груп або місцевих адміністрацій.

В основу розвитку компанії на ринку України покладатись такі принципи:

верховенство правового регулювання господарської діяльності системність узгодження заходів щодо реформування ринку із заходами і планами інших галузей економіки, спрямованими на підвищення доходів громадян; конкурентність, коли держава створює сприятливі умови для розвитку підприємств з метою забезпечення реалізації права на ефективний страховий захист; стабільність забезпечення сталого надійного і

привабливого ринку для інвестицій шляхом створення державою зрозумілих та ефективних механізмів і правил його функціонування; обмеження присутності держави на ринку, коли держава поступово відмовляється від проявів монополізму на ринку, не втручається в діяльність підприємств, крім питань оподаткування, формування статутних капіталів, встановлення правил формування, розміщення та обліку резервів, контролю за платоспроможністю підприємств; довіра, що ґрунтується на моральній та матеріальній відповідальності компанії, на надійному правовому захисті.

Формування стратегії компанії можна представити як послідовність наступних кроків, наведених в Додатку Б.

По-перше, необхідно провести глибокий аналіз внутрішнього та зовнішнього середовищ компанії. Визначити які існують проблеми, як вони впливають на роботу організації, в якому напрямку рухається компанія, яких принципів та вірувань дотримуються працівники компанії, тощо. З'ясувати які існують тенденції у зовнішньому оточенні та як вони вплинуть на роботу компанії. Хто є основними конкурентами, яка структура ринку, які характеристики послуг є найважливішими для споживачів, тощо. На цьому етапі можуть використовуватись популярні інструменти стратегічного менеджменту: SWOT-аналіз, модель конкуренції в галузі та ланцюг створення вартості М. Портера, тощо.

По-друге, виділити основні бізнес-процеси компанії, тобто ті, які є найважливішими для неї з точки зору прибутковості та забезпечення виживання у довгостроковій перспективі.

По-третє, необхідно визначити місію компанії, встановити ієрархію її цілей. Де на найвищому рівні знаходяться стратегічні цілі, їм підпорядковуються довгострокові, далі ідуть середньострокові та замикають цю послідовність короткострокові цілі. Питання розробки цілей та місії досить глибоко розроблені в літературі по менеджменту, тому ми не будемо докладно зупинятись на цій проблематиці. Зазначимо лише, що встановлені цілі мають відповідати загально відомим вимогам.

В-четвертих, розробити систему показників оцінки роботи компанії та досягнення нею встановлених цілей. Тут можуть бути використані рекомендації авторів збалансованої системи показників Р. Каплана та Д. Нортона.

В-п'ятих, розробити стратегію, яка представлятиме собою загальні принципи діяльності компанії, а також план конкретних дій по досягненню встановлених цілей. При цьому стратегія може змінюватись протягом її реалізації або при суттєвій зміні зовнішнього та внутрішнього середовищ. Сам процес розробки стратегії представляється, як розробка комплексу дій по кожному з основних бізнес-процесів спрямованих на вирішення існуючих у відповідних процесах проблем та підвищення їх ефективності. Плани дій по кожному з процесів погоджуються із цілями та принципами компанії та зводяться в один майстер-план, який і називається стратегією.

Таким чином, формування стратегії компанії можна представити як процес розробки комплексу дій по вирішенню проблем, що існують у кожному бізнес-процесі та подальшому його вдосконаленні. Окремі плани мають бути погоджені один з одним та мають бути зведені у єдиний майстер-план, який і називається стратегією. Подальші кроки у напрямку розробки проблем стратегічного менеджменту компаній можуть бути спрямовані на визначення основних джерел конкурентних переваг компаній та розробку інструментарію формування стратегії підприємства.

На сучасному етапі розвитку вітчизняної економіки необхідно відзначити наявність низки серйозних проблем у сфері професійної діяльності на фінансовому ринку України, що пов'язані з нормативно-методичним забезпеченням оцінки вартості активів, правовим регулюванням довірчих операцій та впровадженням системи рейтингових оцінок. Для розв'язання зазначених проблем пропонується:

- удосконалити грошово-кредитну та регуляторну політику НБУ, спрямувавши її на активізацію інвестиційних процесів. При цьому заходи з мінімізації ризиків не повинні обмежувати інвестиційну діяльність банків та

інших фінансових установ на ринку цінних паперів та у сфері довірчого управління;

- запровадити у регуляторну практику сучасні принципи, стандарти та методики оцінки вартості активів, які б на базі єдиних підходів дозволяли ефективно враховувати існуючі ринкові реалії та особливості фінансових інструментів, визначені чинним законодавством (зокрема, для векселів – вексельним правом);

- розробити та в стислі терміни реалізувати рекомендації щодо приведення вітчизняного вексельного законодавства у відповідність з нормами Женевських вексельних конвенцій, утворивши для цього міжвідомчу робочу групу за участю спеціалістів державних органів, вчених та фахівців фінансового ринку;

- створити належні правові умови для надання фінансовими установами послуг з довірчого управління широким верствам населення та юридичним особам, зокрема, шляхом зняття існуючих обмежень на проведення довірчих операцій та прийняття Закону України “Про довірче управління фінансовими активами”;

- ліквідувати монополізм, існуючий у сфері обов’язкового рейтингування та бар’єри входження на цей ринок нових уповноважених агентств. Критерії, яким мають відповідати такі структури, повинні визначатись законом, а не відомчими актами. Прискорити розробку та прийняття профільного закону “Про систему рейтингування в Україні”, який має максимально враховувати світовий досвід використання рейтингових оцінок на фінансовому ринку та державного регулювання рейтингової діяльності;

- створити робочу групу з числа вчених, спеціалістів державних органів та фахівців різних галузей ринку для формування узгоджених пропозицій щодо удосконалення чинного законодавства, зокрема, з питань формування і розміщення резервів та оподаткування компаній;

- посилити захист прав інвесторів-покупців житла шляхом удосконалення чинного законодавства, зокрема, унесенням відповідних змін до Закону України “Про фінансово-кредитні механізми і управління майном при будівництві житла та операціях з нерухомістю” та Закону України “Про інвестиції”.

У сфері управління ризиками професійних учасників фінансового ринку доцільним є впровадження системи пруденційного нагляду, яка дозволить перейти від практики нагляду за діяльністю окремих професійних учасників до консолідованого нагляду за ринком у цілому і вирішити завдання, пов'язані із забезпеченням загальної стабільності ринку та здійсненням контролю за наявністю на ньому конкурентного середовища. Центральне місце у системі моніторингу і оцінки ризиків має зайняти сукупність показників і нормативів, що характеризують як ризики окремих учасників ринку, так і агреговані ризики фінансового ринку в цілому. Розвиток бізнесу має передбачати комплексне вирішення низки питань, як то:

- забезпечення стабільності розвитку ринку;
- запобігання використанню системи для тінізації доходів, ухилення від оподаткування та виведення капіталів за кордон;
- формування адекватної системи фахової підготовки і сертифікації фахівців;
- підвищення рівня культури населення та запровадження ефективних організаційно-правових механізмів захисту інтересів споживачів послуг.

2.5 Ефективність внутрішніх механізмів зменшення фінансових ризиків на підприємстві ПрАТ «Співдружність»

Для формування ефективної системи управління фінансовими ризиками їх необхідно попередньо ідентифікувати. Ідентифікація фінансових ризиків полягає у виявленні всіх видів можливих ризиків, пов'язаних із кожною

конкретною операцією. При цьому важливо у складі портфеля фінансових ризиків виділити ризики, які залежать від самого підприємства, і зовнішні ризики, які визначаються макроекономічною ситуацією.

Необхідно зазначити, що зовнішні фінансові ризики можуть бути зумовлені загальноекономічними та ринковими чинниками.

До загальноекономічних чинників треба віднести:

- загальний спад обсягів виробництва в країні,
- збільшення рівня інфляції,
- уповільнення платіжного обігу,
- недосконалість і нестабільність податкового законодавства,
- зменшення рівня реальних доходів і купівельної спроможності населення тощо.

Серед ринкових чинників ризику можна виділити:

- зменшення обсягу внутрішнього ринку,
- падіння ринкового попиту,
- збільшення пропозиції товарів-субститутів,
- нестабільність фінансового і валютного ринків,
- недостатня ліквідність фондового ринку.

Внутрішні фінансові ризики підприємства залежать від впливу виробничо-комерційних, інвестиційних і фінансових чинників.

Тепер необхідно зазначити, що в системі методів управління фінансовими ризиками підприємства основна роль належить внутрішнім механізмам їх нейтралізації. Існують такі внутрішні механізми нейтралізації фінансових ризиків:

а) уникнення ризику. Цей напрям нейтралізації фінансових ризиків є найрадикальнішим. Він полягає в розробці таких заходів внутрішнього характеру, які повністю виключають конкретний вид фінансового ризику;

б) лімітування концентрації ризику. Механізм лімітування концентрації фінансових ризиків використовується за звичай по тим їх видам, які виходять

за межі допустимого їх рівня, тобто по фінансовим операціям, здійснюваним в зоні критичного чи катастрофічного ризику;

в) хеджування. Хеджування фінансових ризиків шляхом здійснення від-повідних операцій з похідними цінними паперами є високоефективним механізмом зменшення можливих фінансових втрат при настанні випадку ризику, проте воно вимагає певних затрат на виплату комісійної винагороди брокерам, премій по опціонам тощо;

г) диверсифікація. Механізм диверсифікації використовується перш за все для нейтралізації негативних фінансових наслідків несистематичних (специфічних) видів ризиків. Він дозволяє мінімізувати в певному ступені систематичних (специфічних) ризиків – валютного, процентного і деяких інших;

д) розподіл ризиків. Механізм цього напряму нейтралізації фінансових ризиків базується на власному їх трансферті (передачі) партнерам за окремими фінансовими операціями;

е) самострахування (внутрішнє страхування). Механізм цього напрямку нейтралізації фінансових ризиків базується на резервуванні підприємством частини фінансових ресурсів, що дозволяє побороти негативні фінансові наслідки по тим фінансовим операціям, за якими ці ризики не пов'язані з діями контрагентів. [4, с.265-267]

Встановлення потенційних зон фінансових ризиків полягає порівняно можливих фінансових втрат із розрахунковою сумою прибутку, доходу, власного капіталу підприємства.

Таблиця 2.10

Чинники, які зумовлюють виникнення внутрішніх фінансових ризиків підприємства

Група чинників	Чинники ризику
Виробничо-комерційні	-низька ефективність використання основних виробничих засобів; -невдало вибрана або недостатньо диверсифікована асортиментна структура продукції; - висока частка постійних витрат; - високий рівень матеріаломісткості й трудомісткості продукції; - надмірний обсяг страхових і сезонних запасів;

	- неефективна цінова політика; - неефективні виробничий менеджмент і маркетингова політика.
Інвестиційні	-збільшення термінів будівництва інвестиційних об'єктів; -істотні перевитрати інвестиційних ресурсів; -відхилення фактичних від запланованого обсяг прибутку за інвестиційними проектами; -тривалий термін окупності інвестицій; -невдало сформований фондовий портфель; -неефективний інвестиційний менеджмент.
Фінансові	-неефективна структура капіталу, надмірне залучення позикових коштів; - висока середньозважена ціна капіталу; - недостатність довготермінових джерел фінансування активів; - низька обіговість обігових коштів; - недостатня ліквідність активів; - завищений обсяг дебіторської заборгованості; -агресивна дивідендна політика; -неефективний інвестиційний менеджмент загалом

Залежно від величини можливих фінансових втрат, можна виділити чотири основні зони фінансового ризику:

- безризикова зона: ризик зовсім незначний, фінансових втрат практично не має, гарантується фінансовий результат в обсязі розрахункової суми прибутку;

- зона допустимого ризику: ризик середній, можливі фінансові втрати в обсязі розрахункової суми прибутку;

- зона критичного ризику: ризик високий, можливі фінансові втрати в обсязі розрахункової суми валового доходу;

- зона катастрофічного ризику: ризик дуже високий, можливі фінансові втрати в обсязі суми власного капіталу підприємства [9].

Виділення окремих зон фінансового ризику залежно від суми очікуваних втрат і чинників, які їх зумовлюють, має бути основою формування системи управління фінансовими ризиками підприємства.

Оскільки підприємство практично не може впливати на зовнішні ризики, то основну увагу необхідно приділяти внутрішнім механізмам нейтралізації ризиків, до яких належить диверсифікація, що є процесом розподілу інвестованих коштів між різними об'єктами вкладення капіталу, безпосередньо не пов'язаними між собою. Диверсифікацію здійснюють з метою зниження рівня ризику і втрат доходів.

Цей метод дає змогу уникнути частини фінансового ризику на основі розподілу капіталу між різноманітними видами діяльності (наприклад, придбання інвестором акцій п'яти різних акціонерних товариств замість акцій одного підприємства збільшує імовірність отримання ним середнього доходу в п'ять разів і, відповідно, у п'ять разів знижує рівень ризику). Диверсифікація передбачає отримання додаткової інформації про варіанти вибору й очікувані результати. Як наслідок, виникає можливість здійснити точніший вибір і зменшити ризик втрати фінансових результатів підприємства:

- лімітування – це встановлення ліміту, тобто граничних сум витрат, продажу, кредиту тощо. Лімітування застосовують для зниження фінансового ризику в кредитній та інвестиційній діяльності підприємства;

- самострахування є децентралізованою формою створення натуральних і грошових страхових фондів безпосередньо на підприємствах, особливо тих, чия діяльність піддається ризику.

Основне завдання самострахування полягає в оперативному подоланні тимчасових труднощів у фінансово-комерційній діяльності - хеджування, дає можливість зменшити ризик за допомогою укладення відповідної угоди. Найчастіше хеджування застосовують як засіб страхування вартості товарів або прибутку, а також валютних ризиків підприємства. Хеджування є системою економічних відносин учасників фінансового ринку, що пов'язані зі зниженням кредитних та цінових ризиків, яке виникає внаслідок одночасності та протилежного спрямування торгових угод на фінансовому ринку і терміновому ринку реального товару [10].

Окрім зазначених вище методів, для зменшення рівня фінансових ризиків підприємство може здійснити їхнє страхування у страхових організаціях. Страхування передбачає захист майнових інтересів суб'єктів господарювання і громадян у разі настання певних подій (страхових випадків) за рахунок грошових фондів, сформованих зі страхових внесків. Сутність страхування полягає в розподілі збитку між усіма учасниками господарської операції.

Страховання виконує чотири основні функції: ризикову, попереджувальну, ощадну, контрольну. Зміст ризикової функції виражається у відшкодуванні ризику. У межах дії цієї функції відбувається перерозподіл грошової форми вартості між учасниками страхування через наслідки випадкових страхових подій.

Ризикова функція страхування є головною, тому що страховий ризик безпосередньо пов'язаний з основним призначенням страхування – відшкодування матеріального збитку потерпілим [8]. З огляду на це, страхування можна розглядати як ефективний спосіб зниження фінансових ризиків підприємства. Наявна група фінансових ризиків, які підприємства не страхують, але часто саме ці ризики є потенційними джерелами їхнього додаткового прибутку або витрат. Втрати внаслідок реалізації ризику, що не підлягає страхуванню, відшкодовуються тільки за рахунок власних коштів підприємства. Висновок. Щоб вижити у конкурентному ринковому середовищі, підприємствам необхідно приймати нетрадиційні та сміливі рішення. Однак, це також підвищує рівень економічного і фінансового ризику. За таких умов підприємства мають своєчасно ідентифікувати і правильно оцінювати рівень ризику, ефективно управляти ним з метою обмеження його негативного впливу та мінімізації обсягів фінансових витрат.

Тепер необхідно зазначити, що в системі методів управління фінансовими ризиками підприємства основна роль належить внутрішнім механізмам їх нейтралізації. Існують такі внутрішні механізми нейтралізації фінансових ризиків:

а) уникнення ризику. Цей напрям нейтралізації фінансових ризиків є найрадикальнішим. Він полягає в розробці таких заходів внутрішнього характеру, які повністю виключають конкретний вид фінансового ризику;

б) лімітування концентрації ризику. Механізм лімітування концентрації фінансових ризиків використовується за звичай по тим їх видам, які виходять за межі допустимого їх рівня, тобто по фінансовим операціям, здійснюваним в зоні критичного чи катастрофічного ризику;

в) хеджування. Хеджування фінансових ризиків шляхом здійснення від- повідних операцій з похідними цінними паперами є високоефективним меха- нізмом зменшення можливих фінансових втрат при настанні випадку ризику, проте воно вимагає певних затрат на виплату комісійної винагороди брокерам, премій по опціонам тощо;

г) диверсифікація. Механізм диверсифікації використовується перш за все для нейтралізації негативних фінансових наслідків несистематичних (спе- цифічних) видів ризиків. Він дозволяє мінімізувати в певному ступені систематичних (специфічних) ризиків – валютного, процентного і деяких інших;

д) розподіл ризиків. Механізм цього напрямку нейтралізації фінансових ризиків базується на власному їх трансферті (передачі) партнерам за окремими фінансовими операціями;

е) самострахування (внутрішнє страхування). Механізм цього напрямку нейтралізації фінансових ризиків базується на резервуванні підприємством частини фінансових ресурсів, що дозволяє побороти негативні фінансові наслідки по тим фінансовим операціям, за якими ці ризики не пов'язані з діями контрагентів. [4, с.265-267]

В ринковій економіці ризик є невід'ємним атрибутом господарювання. Невизначеність приводить до того, що уникнути ризику неможливо. Але це не значить, що слід шукати такі рішення, в яких завчасно відомий результат, вони, як правило, неефективні. Необхідно навчитися передбачати ризик, оцінювати його розміри, планувати заходи щодо його запобігання. Ризик є складною економічно-управлінською категорією, при визначені якої має місцряд протиріч. При цьому важливим є проведення моніторингу ризиків.

Моніторинг ризиків включає контроль ризиків протягом всього життєвого циклу проекту. Якісний моніторинг ризиків забезпечує управління інформацією, яка допомагає приймати ефективні рішення до настання ризикових подій. Модель організації робіт по управлінню ризиком приведена на рис.2.1.

Найбільш розповсюдженою характеристикою ризику є загроза або небезпека виникнення невдач в тій чи іншій діяльності, небезпека виникнення несприятливих наслідків, змін зовнішнього середовища, які можуть викликати втрати ресурсів, збитки, а також небезпеку від якої слід застрахуватись.

При оцінці проектів найбільш суттєвими є наступні види невизначеності та інвестиційних ризиків:

- невизначеність політичної ситуації, ризик несприятливих соціально-політичних змін у країні та регіоні;
- ризик, пов'язаний з нестабільністю економічного законодавства та поточної економічної ситуації, умов інвестування та використання прибутку;
- зовнішньоекономічний ризик (можливість введення обмежень на торгівлю та постачання, закриття кордонів тощо);
- неповнота та неточність інформації про динаміку техніко-економічних показників, параметрах нової техніки та технології;
- коливання ринкової кон'юнктури, цін, валютних курсів, невизначеність природно - кліматичних умов, можливість стихійних лих;
- виробничо-технологічний ризик (аварії, виробничий брак тощо);
- невизначеність цілей, інтересів та поведінки учасників; неповнота та неточність інформації про фінансовий стан та ділові репутації підприємств-учасників (можливість неплатежів, банкрутств, зривів договірних зобов'язань) [13].

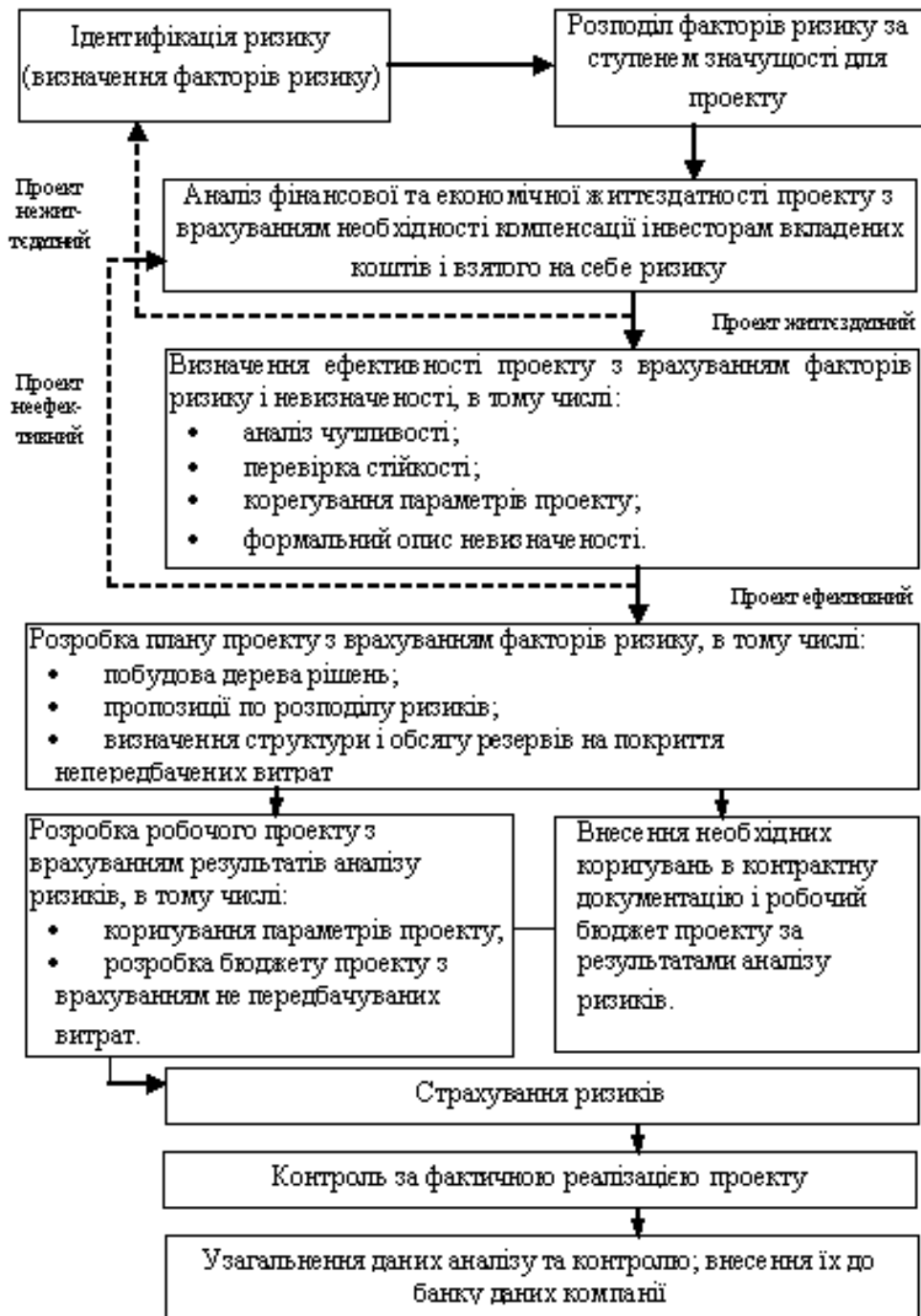

Рис.2.1. Модель управління ризиком [14].

При оцінці проектів найбільш суттєвими є наступні види невизначеності та інвестиційних ризиків:

- невизначеність політичної ситуації, ризик несприятливих соціально-політичних змін у країні та регіоні;
- ризик, пов'язаний з нестабільністю економічного законодавства та поточної економічної ситуації, умов інвестування та використання прибутку;

- зовнішньоекономічний ризик (можливість введення обмежень на торгівлю та постачання, закриття кордонів тощо);
- неповнота та неточність інформації про динаміку техніко-економічних показників, параметрах нової техніки та технології;
- коливання ринкової кон'юнктури, цін, валютних курсів, невизначеність природно - кліматичних умов, можливість стихійних лих;
- виробничо-технологічний ризик (аварії, виробничий брак тощо);
- невизначеність цілей, інтересів та поведінки учасників; неповнота та неточність інформації про фінансовий стан та ділові репутації підприємств-учасників (можливість неплатежів, банкрутств, зривів договірних зобов'язань) [13].

При управлінні проектами важливо вчасно звернути увагу на визначення ризику в процесі оцінки доцільності прийняття тих чи інших рішень. Метою аналізу ризику є надання потенційним партнерам необхідної інформації та даних для прийняття рішень про доцільність участі в проекті та розробки заходів по захисту від можливих фінансових втрат.

Організація робіт по аналізу ризиків може виконуватись в наступній послідовності:

- а) підбір досвідченої команди експертів;
- б) підготовка спеціальних запитань та зустрічі з експертами;
- в) вибір техніки аналізу ризику;
- г) встановлення факторів ризику та їх значимості;
- д) створення моделі механізму дії ризиків;
- е) встановлення взаємозв'язку окремих ризиків та сукупного ефекту від їх дії;
- ж) розподіл ризиків між учасниками проекту;
- з) розгляд результатів аналізу ризиків, частіше всього у вигляді звіту.

Зупинимось на таких методиках визначення ризику проекту:

Аналіз чутливості реагування. Ми знаємо, що більшість із змінних, що визначають грошові потоки проекту, базуються на ймовірності розподілу, а отже, з впевненістю невідомі. Також ми знаємо, що більшість їх змінна у ключовій вхідній змінній величині (такій як обсяг продажу) зумовлює чисту теперішню вартість (ЧТВ) проекту змінюватись.

Метод ЧТВ базується на методології дисконтування грошових потоків. Для застосування цього підходу ми використаємо такі етапи:

1. Знаходимо теперішню вартість кожного грошового потоку, включаючи як прибутки, так і витрати, дисконтовану на вартість капіталу.

2. Сумуємо ці дисконтовані грошові потоки і отриманий результат визначимо як чисту теперішню вартість проекту. Якщо $ЧТВ > 0$, то проект доцільно прийняти. У протилежному випадку від нього слід відмовитись. Якщо ми маємо два проекти, що виключають один одного, то перевага віддається проекту з більшим значенням ЧТВ (Net Present Value).

$$NPV = \sum_{t=0}^n \frac{CF_t}{(1+k)^t},$$

де CF_t - очікувані чисті грошові потоки у період t ;

k – вартість капіталу проекту;

t – порядковий номер розрахунку;

n – кількість років.

Очікувані фіксовані та змінні витрати проекту будемо називати базовими, так як у ході управління вони будуть змінюватись. В аналізі чутливості, ми змінюємо кожну змінну величину на декілька визначених процентних пункти, вище та нижче очікуваної величини, не зачіпаючи інші фактори. Таким чином, визначаємо вплив кожного фактора (обсяг продажу, змінні фактори і вартість капіталу) на значення ЧТВ. Набір значень ЧТВ зображується на графіку разом із змінною величиною, що була змінена. Схема показує графіки чутливості проекту для трьох ключових вхідних змінних величин (чим крутіший нахил, тим чутливіша ЧТВ до змін у змінних

величинах. Якщо ми розглядаємо два проекти, то той, який з крутішими лініями чутливості, буде ризикованішим).

Аналіз сценарію. Методика аналізу ризику, яка розглядає чутливість реагування ЧТВ до змін в ключових змінних величинах та можливий інтервал значень цих змінних. При цьому економіст відбирає “поганий” набір обставин (низька ціна продажу, низький обсяг продажу, високі змінні витрати на одиницю тощо), базовий та “добрий”. Потім розраховуються ЧТВ при поганих і сприятливих обставинах і порівнюються з очікуваною ЧТВ або ЧТВ у базовому випадку.

Таблиця 2.11

Приклад розрахунку чистої теперішньої вартості (NPV)

Сценарій	Ймовірність виходу (Pi)	Обсяг продажу, од.	Ціна продажу, грн.	ЧТВ (NPV), тис. грн.
Найгірший випадок	0,25	15000	1500	5768
Базовий випадок	0,50	20000	2000	6989
Найкращий випадок	0,25	25000	2500	23390

Стандартне відхилення від NPV дорівнює 10439 тис. грн.

$$\text{Відхилення NPV} = \sqrt{\sum_{i=1}^n P_i (NPV_i - E_{NPV})^2}$$

де E_{NPV} - очікувана чиста теперішня вартість.

Нарешті, коефіцієнт варіації ЧТВ проекту (CV) дорівнює 1,3:

$$CV_{NPV} = \frac{\text{Відхилення NPV}}{E_{NPV}}$$

Коефіцієнт варіації ЧТВ проекту можна порівняти з коефіцієнтом “середнього проекту”, щоб отримати уявлення про відносну ризиковість проекту. Існуючі проекти корпорації, в середньому, мають коефіцієнт варіації приблизно 1,0. Таким чином, на основі цього виміру ризику проекту менеджери корпорації прийдуть до висновку, що даний проект більш ризикований, чим “середній” проект корпорації.

Середніми ризиками вважаються ті, що мають тенденцію підніматися й зменшуватися синхронно з розвитком загального ринку. Визначимо рівняння ризику:

$$k_s = k_{rf} + (k_m - k_{rf}) \times \beta_i,$$

k_{rf} - безризикова ставка прибутку;

k_m - потрібна ставка прибутку;

β_i - бета-коефіцієнт по прибутку.

Наприклад, $\beta_i = 1,1$; $k_{rf} = 8\%$; $k_m = 12\%$. Таким чином, вартість капіталу дорівнює 12,4 %.

Тобто, інвестори дадуть гроші в борг компанії для інвестування в проекти з середнім ризиком тільки у тому випадку, якщо вона сподівається заробити 12,4%, або більше на цих грошах.

Якщо загальний бета-коефіцієнт корпорації знаходиться в інтервалі між 1,1 та 1,5, то його точне значення буде залежати від розміру інвестицій у проект.

Результати розрахунків можна зобразити графічно, де на осі X – ризик ($\beta_i = 0,5; 1,1; 1,5$), а на осі Y – норма прибутку (10%, 12%, 14% - відповідно до розрахунків). Якщо ймовірна норма прибутку даного проекту знаходиться вище прямої, тоді цей проект варто реалізовувати, оскільки його ймовірної норми прибутку більш, ніж достатньо для компенсації ризику, і навпаки. Отже, чим вище бета-ризик, тим більш необхідна норма прибутку для компенсації інвесторам за цей ризик. Даний показник характеризує обсяг продажу, при якому виручка від реалізації продукції співпадає з витратами виробництва. Показник розраховується як на основі графічного методу, так і за математичною формулою. При визначенні даного показника витрати на виробництво продукції поділяються на умовно-постійні (Вп) та змінні (Вз). Відповідно, точка беззбитковості визначається за формулою:

$$O = \frac{Bп}{Ц - Bз},$$

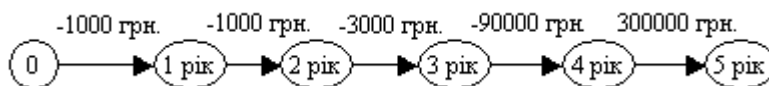
де O – точка беззбитковості, од.

Vn – постійні витрати (не змінюються при зміні обсягу виробництва) на всю програму проекту, грн.;

C – ціна одиниці продукції, грн.;

Vz – витрати змінні (змінюються прямопропорційно обсягу виробництва) на од., грн.

Для побудови “дерева рішень” аналітик визначає склад і тривалість фаз життєвого циклу проекту; виділяє ключові події, які можуть вплинути на подальший розвиток проекту, та можливий час їх настання; аналітик обирає всі можливі рішення, які можуть бути прийнятими в результаті настання кожної із подій, та визначає ймовірність кожного із них; останнім етапом аналізу даних для побудови “дерева рішень” є встановлення вартості кожного етапу здійснення проекту (вартості робіт між ключовими подіями) в поточних цінах. На основі даних будується “дерево рішень”. Його вузли представляють ключові події, а стрілки, що їх поєднують – перелік робіт по реалізації проекту. Крім того, приводиться інформація відносно часу, вартості робіт і ймовірності розвитку того чи іншого рішення. В результаті побудови дерева рішень визначається ймовірність кожного сценарію розвитку проекту, а також чистий приведений дохід (ЧПД) по кожному сценарію та по проекту в цілому.

0 – 1 – передінвестиційні дослідження;

1 – 2 – розробка пакета технічної та економічної документації;

2 – 3 – проведення торгів, підписання контрактів тощо;

3 – 4 – реалізація проекту;

4 – 5 – отримання прибутку від першого року реалізації проекту.

В даному прикладі подано спрощений лише один сценарій “дерева рішень”, на практиці таких сценаріїв декілька, по кожному з яких визначається їх теперішня вартість, позитивний інтегральний показник якої вказує на можливий ступінь ризику.

Метод “Монте–Карло”. Цей метод базується на використанні імітаційних моделей, що дозволяють створити певну кількість сценаріїв, які узгоджуються із заданими обмеженнями по конкретному проекту. На практиці даний метод можливо застосовуватше з використанням комп’ютерних програм, що дозволяють описати прогностні моделі і розрахувати велику кількість можливих сценаріїв. В якості прогностної моделі виступають математичні залежності, отримані при розрахунку показників економічної ефективності (як правило, ЧПД). Повинні бути виявлені всі змінні, що впливають на кінцевий результат, якомога точно з описом ступеню цих залежностей [13].

Існують наступні групи *методів зниження ризиків*:

- технічні методи, які засновані на впровадженні різних технічних заходів, наприклад, система протипожежного контролю, банківських електронних розрахунків та ін;
- правові методи, такі як страхування, застава, неустойка (штраф, пеня), гарантія, завдаток тощо;
- організаційно-економічні методи включають комплекс заходів, направлених на попередження втрат від ризику в випадках виникнення несприятливих обставин, а також на їх компенсацію в випадках виникнення втрат.

Найбільш розповсюдженими методами зниження ризику є:

- розподіл ризику між учасниками проекту;
- страхування;
- резервування коштів на покриття непередбачених витрат;
- нейтралізація часткових ризиків;
- зниження ризику в плані фінансування.

Розподіл ризику здійснюється в процесі підготовки плану проекту та контрактних документів. Для кількісного розподілу ризику в проектах можна використовувати модель, засновану на “дереві рішень”. При цьому кожний учасник виконує запланований проектом обсяг робіт та несе відповідну долю ризику у випадку невиконання проекту. Але найбільш ризикує інвестор. Тому, потрібно знати, що труднощі в пошуку інвестора, як правило збільшуються із збільшенням ступеня ризику, що покладається на інвестора.

Страховання ризику являє собою систему відшкодування втрат страхувальниками при виникненні страхових випадків із спеціальних страхових фондів, які формуються за рахунок страхових внесків, які виплачуються страхувальниками. Як правило, це здійснюється за допомогою майнового страхування та страхування від нещасних випадків.

Крім страхування може застосовуватись перестраховання та співстрахування. Перестраховання – це, страхування, відповідно до якого страховик передає частину відповідальності за ризики іншим страховикам. Ціллю такої операції є створення стійкого та збалансованого “страхового портфеля” для забезпечення стабільної та рентабельної роботи страхових компаній. Співстрахування – це метод вирівнювання та розподілу великих ризиків між кількома страховиками. При цьому кожен із них укладає із страхувальником окрему угоду. Однак може виділятися і страховик-лідер, який бере на себе функції організатора.

Створення резервів ресурсів на покриття непередбачених витрат дозволяє компенсувати ризик, який виникає в процесі реалізації проекту і тим самим компенсувати збої в виконанні проекту. Це спосіб боротьби з ризиком, який передбачає встановлення співвідношення між потенційними ризиками, які впливають на вартість проекту та розміром витрат, необхідних для подолання збоїв в виконанні проектів. Частина резерву завжди повинна знаходитись в руках менеджера, а іншою частиною повинні розпоряджатись інші учасники відповідно до контракту.

Першим етапом при використанні даного методу являється оцінка наслідків ризиків, тобто сум на покриття непередбачених витрат. При цьому можна використовувати всі методи аналізу ризиків. Далі визначається структура резерву на покриття непередбачених витрат та для яких цілей слід використовувати встановлений резерв.

Часткові ризики – це ризики пов’язані із реалізацією окремих етапів (робіт) по проекту, але напряду не впливають на проект в цілому. Нейтралізацію часткових методів проводять за допомогою методу, який передбачає проведення таких етапів:

- а) розглядається ризик, який найбільш важливий для проекту;
- б) визначаються перевитрати коштів із врахуванням ймовірності настання несприятливих подій;
- в) визначаються можливі заходи, які направлені на зменшення ризику;
- г) визначаються додаткові витрати на реалізацію запропонованих заходів;
- д) порівнюються витрати на реалізацію заходів та величина втрат при виникненні ризику;
- е) приймається рішення щодо застосування запропонованих заходів;
- ж) 7. Процес аналізу повторюється для наступного по важливості ризику.

В плані фінансування проекту обов’язково повинні враховуватись такі ризики, як ризик нежиттєздатності проекту, податковий ризик, ризик несплати заборгованості та ризик незавершення будівництва, які розглядались в розділі 9.1. Захистити проект від таких ризиків можна шляхом отримання відповідних гарантій, які включаються в договори та контракти.

Управління ризиком здійснюється на всіх стадіях життєвого циклу проекту за допомогою моніторингу, контролю та необхідних коригуючих дій. При цьому здійснює це проект-менеджер в тісній взаємодії з усіма учасниками проекту.

Невизначеність, що пов'язана з можливістю виникнення в ході реалізації проекту несприятливих умов, ситуацій та наслідків називається ризиком. Управління ризиком – це процес реагування на події та зміни ризиків в процесі виконання проекту. При цьому важливим є проведення моніторингу ризиків. Моніторинг ризиків включає контроль ризиків на протязі всього життєвого циклу проекту. Якісний моніторинг ризиків забезпечує управління інформацією, яка допомагає приймати ефективні рішення до настання ризику.

Аналіз ризиків поділяють на два види: кількісний та якісний.

Кількісний аналіз ризику повинен дати можливість визначити число та розміри окремих ризиків та ризику проекту в цілому.

Якісний аналіз визначає фактори, межі та види ризиків. Для аналізу ризику використовують метод аналогії, метод експертних оцінок, розрахунково-аналітичний метод та статистичний метод.

Існують такі методики визначення ризику проекту: аналіз чутливості реагування, аналіз сценарію, ринковий ризик (або бета-ризик), визначення точки безбитковості, дерево рішень, метод Монте–Карло.

Найбільш розповсюдженими методами зниження ризику є:

- розподіл ризику між учасниками проекту;
- страхування;
- резервування коштів на покриття непередбачених витрат;
- нейтралізація часткових ризиків;
- зниження ризику в плані фінансування.

В плані фінансування проекту обов'язково повинні враховуватись такі ризики, як ризик нежиттєздатності проекту, податковий ризик, ризик несплати заборгованості та ризик незавершення будівництва тощо. Захистити проект від таких ризиків можна шляхом отримання відповідних гарантій, які включаються в договори та контракти.

РОЗДІЛЗ

ШЛЯХИ УДОСКОНАЛЕННЯ ВНУТРІШНІХ МЕХАНІЗМІВ ЗМЕНШЕННЯ ФІНАНСОВИХ РИЗИКІВ

3.1 Зарубіжний досвід зниження фінансових ризиків компаній

Американські менеджери розуміють під ризиком "шанси збитків або збитків внаслідок заняття будь-яким справою". Вони розрізняють два види ризику [1].

Перший - неминучий ризик, який можна заздалегідь врахувати і перекласти на плечі страхових компаній. Крім ризику втрат від землетрусів, пожеж та інших стихійних лих до даного виду ризику вони відносять ризики втрат від нечесності і недбалості працівників фірми, а також від порушення зобов'язань партнерами, субпідрядниками та іншими учасниками бізнесу. Окремо страхуються ризики припинення ділової активності, ризики втрат від смерті або хвороби менеджерів і співробітників підприємства. Всі ці ризики страхуються розгалуженою мережею страхових компаній.

При страхуванні від нечесності службовців можна придбати в страховій компанії бони "чесності", а від невиконання зобов'язань партнерами або субпідрядниками - бони "гарантії".

Другий вид ризику в бізнесі пов'язаний з неминучою невизначеністю **самого** процесу бізнесу. Сюди відноситься ризик втрат через непередбачуваної зміни ринкового попиту і пропозиції, коливання курсів акцій та інших цінних паперів, біржової гри цін і т.д. Ці причини не підлягають ремонту і не можуть бути повністю компенсовані ніяким страхуванням. Єдиний спосіб убезпечити себе від наслідків невизначеності бізнесу - відмовитися від його ведення у разі несподіванки або неповноти інформації.

Американські підприємці приймають ряд заходів, пов'язаних з ризиком, наприклад: організація кваліфікованої і добре технічно оснащеною служби інформації, що займається вивченням становища на ринку, стану

конкурентів, споживчого попиту, можливостей науково-технічного прогресу; створення служби прогнозування, яка дозволяє бізнесменові простежити тенденції розвитку ринку, поява нових засобів виробництва, матеріалів, технологій; організація розумно-достатнього резервування товарів, виробничих потужностей, що дозволяє уникнути втрат від різких, раптових змін ринкової кон'юнктури.

Крім цих заходів загального характеру робляться певні зусилля щодо зниження ризику. Це ретельна експертиза проектів; передача частини інвестицій іншим фірмам з метою скорочення термінів здійснення проектів; проведення ретельних, високопрофесійних маркетингових заходів; ретельний облік можливих наслідків конкуренції по всій діяльності підприємства; оптимізація розподілу ресурсів (грошей, персоналу, сировини, матеріалів, транспортних можливостей і т.д.); встановлення постійно діючої системи контролю та матеріального стимулювання, заснованої на вивченні мотивів трудової діяльності кожного працівника.

Для зниження ризику втрат через непередбачені економічних і політичних потрясінь, стихійних лих, екологічних катастроф має бути заздалегідь передбачено ситуаційне управління але цим обставинам. Кожен менеджер та інші працівники підприємства повинні знати, що їм слід робити в даних ситуаціях.

Для зниження ризику наслідків для бізнесу від непередбаченої зміни господарського, трудового та іншого законодавства ведеться постійна робота з вивчення не тільки текстів діючих документів, але і їх теоретичної основи, з прогнозування шляхів їх трансформації із залученням до цієї роботи вчених, законодавців, працівників податкової інспекції, представників правоохоронних органів.

Одним з широко поширених в США методів зниження ризику є так зване хеджування (що означає огороження від втрат). Сенс хеджування полягає в тому, що при укладенні контракту на купівлю-продаж товару на біржі учасники угоди заздалегідь домовляються на певну кількість товару за

строго обумовленою ціною. При цьому гарантується виплата і отримання даної суми, які б коливання цін в майбутньому, в межах зазначеного терміну, не відбувалися.

Хеджування всіх ризиків - єдиний спосіб їх цілком уникнути. Однак фінансові директори багатьох компаній віддають перевагу *вибіркового хеджированню*. Якщо вони вважають, що курси валют або відсоткові ставки зміняться несприятливо для них, то вони хеджують ризик, а якщо рух буде на їхню користь - залишають ризик непокритим. Це і є, по суті, спекуляція.

Один з недоліків загального хеджування (тобто зменшення всіх ризиків) - досить істотні сумарні витрати на комісійні брокерам і премії опціонів. Вибіркове хеджування можна розглядати як один із способів зниження загальних витрат. Інший спосіб - страхувати ризики тільки після того, як курси або ставки змінилися до певного рівня. Можна вважати, що в якійсь мірі компанія може витримати несприятливі зміни, але коли вони досягнуть припустимої межі, позицію слід повністю хеджувати для запобігання подальших збитків. Такий підхід дозволяє уникнути витрат на страхування ризиків у ситуаціях, коли обмінні курси або процентні ставки залишаються стабільними або змінюються в сприятливому напрямку.

Хеджування фінансових ризиків шляхом здійснення відповідних операцій з похідними цінними паперами є високоефективним механізмом зменшення можливих фінансових втрат при настанні ризикової події. Однак воно вимагає певних витрат на виплату комісійної винагороди брокерам, премій по опціонах і т.п. Проте рівень цих витрат значно нижче, ніж рівень витрат за зовнішнім страхування фінансових ризиків. Різноманітні форми хеджування фінансових ризиків вже набули поширення в практиці вітчизняного ризик-менеджменту.

Залежно від використовуваних видів похідних цінних паперів розрізняють наступні механізми хеджування фінансових ризиків:

- хеджування з використанням ф'ючерсних контрактів характеризує механізм нейтралізації фінансових ризиків за операціями на товарній або

фондовій біржах шляхом проведення протилежних операцій з різними видами біржових контрактів. Операція хеджування з використанням ф'ючерсних контрактів вимагає здійснення трьох видів біржових угод:

а) купівлю (продаж) реального активу або цінних паперів з поставкою в майбутньому періоді (форвардна біржова угода);

б) продаж (або відповідно купівлю) ф'ючерсних контрактів на аналогічну кількість активів або цінних паперів (відкриття позиції за ф'ючерсними контрактами);

в) ліквідацію позиції за ф'ючерсними контрактами в момент поставки реального активу або цінних паперів шляхом здійснення зворотної (офсетної) угоди з ними. Перші два види біржових угод здійснюються в початковій стадії нейтралізації фінансового ризику, а третій - у стадії завершення. Принцип механізму хеджування з використанням ф'ючерсних контрактів заснований на тому, що якщо підприємство несе фінансові втрати через зміни цін до моменту поставки як продавець реального активу або цінних паперів, то воно виграє в тих же розмірах як покупець ф'ючерсних контрактів на таку ж кількість активів або цінних паперів, і навпаки. У зв'язку з цим в механізмі нейтралізації фінансових ризиків даної групи розрізняють два види операцій з використанням ф'ючерсних контрактів - хеджування купівлею і хеджування продажем цих контрактів;

г) хеджування з використанням опціонів характеризує механізм нейтралізації фінансових ризиків за операціями з цінними паперами, валютою, реальними активами та іншими видами деривативів. В основі цієї форми хеджування лежить угода з премією (опціоном), що сплачується за право (але не зобов'язання) продати або купити протягом передбаченого опціонним контрактом терміну цінний папір, валюту, реальний актив або дериватив в обумовленій кількості і але заздалегідь обумовленою ціною. У механізмі нейтралізації фінансових ризиків з використанням цього виду похідних цінних паперів розрізняють хеджування на основі:

а) опціону на покупку (який надає право купівлі за обумовленою ціною);

б) опціону на продаж (який надає право продажу за обумовленою ціною);

в) подвійного опціону або "стелажа" (який надає одночасно право покупки або продажу відповідного фінансового чи реального активу за узгодженою ціною). Ціна, яку підприємство виплачує за придбання опціону, є, по суті, уплачуваною страховою премією;

- хеджування з використанням операції "своп" характеризує механізм нейтралізації фінансових ризиків за операціями з валютою, цінними паперами, борговими фінансовими зобов'язаннями підприємства. В основі операції "своп" лежить обмін (купівля-продаж) відповідними фінансовими активами або фінансовими зобов'язаннями з метою поліпшення їх структури і зниження можливих втрат.

У механізмі нейтралізації фінансових ризиків з використанням цієї форми хеджування застосовуються операції:

а) валютного свопу (обміну майбутніх зобов'язань в одній валюті на відповідні зобов'язання в іншому вигляді валюти);

б) фондового свопу (зобов'язання перетворити один вид цінного паперу в інший, наприклад, звертаються облігації підприємства в емітуються їм акції);

в) процентного свопу (обміну боргових фінансових зобов'язань підприємства з фіксованою процентною ставкою на зобов'язання з плаваючою процентною ставкою, або навпаки).

У процесі хеджування фінансових ризиків необхідно порівнювати вартість хеджу з сумою зниження можливих втрат по цих ризикам. Разом ці два показники формують ефективність операцій хеджування. Ефективність визначається за наступною формулою:

$$\Delta X_p = \Delta C_p / C_x$$

де e_{hr} - коефіцієнт ефективності хеджування фінансового ризику; СПР - сума зниження можливих втрат за фінансовому ризику внаслідок хеджування; S_x - повна вартість всіх витрат по хедж.

На основі цієї формули визначається "*ефективний хедж*", коефіцієнт ефективності хеджування за яким перевищує одиницю. Виходячи з варіантів ринкової вартості хеджування на основі розглянутого коефіцієнта хеджер може вибрати "оптимальний хедж", який на одиницю вартості хеджу дозволяє отримати максимальну суму зниження можливих втрат за ризик} '.

Поширеним способом зниження втрат при ризику є в США метод самострахування. Фірма на випадок втрат створює спеціальний резервний фонд, призначений для їх відшкодування. При цьому страхування поширюється лише на частину майна підприємства. Подібне страхування вигідніше фірмі, ніж залучення для цієї мети страхової компанії. Крім того, самострахування виявляється вигідніше і при малих ймовірностях збитків, наприклад, коли у фірми безліч однотипних одиниць майна. Так, транснаціональні нафтові компанії володіють декількома сотнями танкерів. Ймовірність втрати одного танкера на рік вельми мала. Тому компанія воліє не страхувати їх у страхових фірмах, а відшкодовувати втрати зі своїх коштів. Це істотно дешевше, ніж оплачувати страховку всіх танкерів [2].

Одним з механізмів проведення самострахування є створення кептивних страхових компаній, тобто страхових компаній, які входять до групи нестрахових організацій - промислових, промислово-фінансових, фінансових груп тощо - і страхують ризики всієї групи.

Кептивних страхових компанія дозволяє інвестувати кошти страхових фондів у межах об'єднаної ділової одиниці, зберегти прибуток всередині неї, отримати деякі пільги з оподаткування (законодавства ряду країн їх передбачають), уникнути бюрократичних зволікань при оформленні страховки. Проте у цього методу є істотний *недолік*: такий вид діяльності додає групі новий ризик - ризик погіршення фінансових результатів, пов'язаний з настанням великих, катастрофічних ризиків, що пояснюється

фактичним перерозподілом збитку між кептивної страховою компанією і структурними елементами групи. З цієї причини при створенні кептивної страхової компанії менеджер по ризиках повинен ретельно оцінити всі переваги і недоліки використання даного механізму самострахування.

Самострахування як метод управління ризиками дозволяє посилити систему стимулів для проведення превентивних заходів; поліпшити процедуру відшкодування збитку; підвищити прибутковість компанії за рахунок інвестування зібраних страхових резервів всередині групи.

Проте при розгляді питання про застосування самострахування слід враховувати й інші фактори. По-перше, страхові компанії часто пропонують своїм клієнтам цінні послуги з розробки превентивних заходів і процедур виплати страховок, а при самострахованні превентивні заходи необхідно розробляти і впроваджувати самостійно. По-друге, для управління програмою самострахування компанія повинна найняти штат компетентних фахівців, а якщо звернутися до страхових компаній, то подібної статті витрат можна уникнути.

3.2 Управління фінансовими ризиками та методи їх нейтралізації на підприємстві

Серед фінансових ризиків, які визначаються ймовірністю грошових втрат у зв'язку з непередбаченими змінами в обсягах, доходності, вартості та структурі активів і пасивів, особливе місце займає група цінових ризиків. Цінові ризики пов'язуються з імовірністю зміни ринкових цін та їх впливу на фінансові чи фізичні активи, що обліковуються як за активними, так і за пасивними бухгалтерськими рахунками на балансі компанії чи банку, а також

за позабалансовими статтями. Отже, зміна ринкової ціни активів спричиняє зміну вартості активних, пасивних статей балансу або позабалансових зобов'язань, формуючи в кінцевому підсумку прибутки або збитки за позиціями, чутливими до кон'юнктури ринку. Цінові ризики найбільше виявляються при оцінці вартості статей балансу, виходячи з ринкових цін, за станом на кінець кожного робочого дня. В такому випадку будь-які зміни ринкової ціни зразу відбиваються на балансі. При несвоєчасному обліку втрат або прибутків виникають додаткові проблеми, оскільки необізнаність відносно факторів ризику не означає їх відсутності.

У фінансовій діяльності найбільш значними ціновими ризиками є ризик зміни відсоткових ставок та валютних курсів, а також ринковий ризик, пов'язаний зі зміною вартості цінних паперів. Ризик зміни відсоткової ставки (відсотковий ризик) присутній у діяльності позичальників, кредиторів, власників цінних паперів, інвесторів. Валютний ризик виникає у тих суб'єктів господарської діяльності, які мають на балансі активи, пасиви або позабалансові статті, деноміновані в іноземній валюті. На ринковий ризик наражаються власники цінних паперів. Таким чином, більшість суб'єктів господарської діяльності так чи інакше мають справу з ціновими ризиками, а нестабільність та непередбачуваність протягом останніх років як міжнародного, так і національних фінансових ринків значно загострили проблему пошуку оптимальних методів управління цією групою ризиків. [1, с.13-14]

Необхідною умовою досягнення успіхів у сфері діяльності, яка характеризується підвищеною ризиковістю, є створення та вдосконалення систем управління ризиками, що дозволяють виявити, оцінити, локалізувати та проконтролювати ризик. Механізм прийняття рішень повинен не тільки ідентифікувати ризик, але й дозволяти оцінити, які ризики і в якій мірі може брати на себе компанія, а також визначати, чи виправдає очікувана дохідність відповідний ризик. Виправданий або допустимий ризик — необхідна складова стратегії і тактики ефективного менеджменту. Процес управління

ризиками включає широкий спектр дій, які можуть бути представлені як послідовність наступних етапів:

- усвідомлення ризику, визначення причин його виникнення та ризикових сфер;
- аналіз та оцінка ризику;
- мінімізація або обмеження ризиків за допомогою відповідних методів управління;
- здійснення постійного контролю за рівнем ризиків із застосуванням механізму зворотного зв'язку.

Перший етап процесу управління ціновими ризиками реалізується досить просто, оскільки сам факт володіння балансовими та (або) позабалансовими позиціями, чутливими до зміни відсоткових ставок, валютних курсів або фондових індексів уже означає наявність ризику. Ідентифікувати ризик та проаналізувати його характер необхідно, але недостатньо. Важливо з'ясувати розмір ризику, тобто здійснити його квантифікацію. Ступінь ризику економічних рішень оцінюється очікуваними втратами, що є наслідками даного рішення. Через це системи оцінки ризику, які формалізують процес вимірювання та розрахунків, мають визначати три основні компоненти ризику: розмір (обсяг можливих втрат), імовірність негативної події, тривалість впливу ризику.

Даний етап процесу управління завершується порівняльним аналізом реального та допустимого рівнів ризиків. Якщо фактичний ризик не перевищує межі допустимого, то керівництво може обмежитися контролюючою функцією з метою недопущення зростання рівня ризиковості, тобто зразу перейти до останнього етапу управлінського процесу. Якщо ж рівень реального ризику перевищує допустимі межі, то виникає проблема пошуку оптимальних методів управління, вибір яких значною мірою визначається видом ризику, а також особливостями та можливостями конкретного підприємства, загальним станом економіки, ступенем розвитку

інфраструктури їх елементів фінансової системи, законодавчим та нормативним середовищем. [5, с. 83-86]

Для управління ціновими ризиками використовується методика хеджування (від англ. hedge — захищатися від можливих втрат, ухилятися, обмежувати), під якою розуміють діяльність, спрямовану на створення захисту від можливих втрат у майбутньому. Більшість зарубіжних учених (Дж. Сінкі, Пітер Роуз) до хеджування відносять будь-які дії, спрямовані на обмеження чи мінімізацію цінових ризиків. Таким чином, хеджування включає способи впливу на структуру балансу з метою обмеження цінових змін і створення систем захисту від ризиків шляхом укладання додаткових фінансових угод, які дозволяють компенсувати можливі втрати. Дотримуючись такого ж погляду, конкретизуємо прийоми хеджування, згрупувавши їх за певними ознаками.

Якщо підбір активів і зобов'язань за сумами та строками здійснюється в рамках балансових позицій, то такий підхід до управління ціновими ризиками називають природним, або звичайним хеджуванням. До даної групи відносять такі прийоми: структурне балансування надходжень і платежів, управління розривом між чутливими активами і зобов'язаннями (геп-менеджмент), управління середньозваженим строком погашення (дюрація). Використання позабалансових видів діяльності з метою мінімізації цінових ризиків розглядається як штучне, чи синтетичне хеджування. Зміст прийому полягає у створенні позабалансової (штучної) позиції, яка дозволяє одержати компенсацію фінансових втрат за балансовою позицією у разі реалізації цінового ризику. Позабалансова позиція утворюється при проведенні операцій з фінансовими деривативами, до яких відноситься укладення форвардних та ф'ючерсних угод з метою створення компенсуючої позиції, проведення операцій страхування ризиків за допомогою опціонів, обмін платежами у відповідності з балансовими характеристиками учасників угоди на основі своп-контрактів.

Операції з деривативами проводяться на строкових фінансових ринках, тому необхідною передумовою застосування прийомів штучного хеджування цінових ризиків є активно діючий та високоліквідний ринок, який створює можливості для проведення фінансових операцій у будь-який час і у будь-яких обсягах. В Україні строковий ринок тільки починає формуватися, цей процес відбувається досить повільно, домінування спекулятивних мотивів учасників торгівлі не сприяє популяризації та стабільному функціонуванню ринку, а вибір фінансових інструментів незначний. У зв'язку з фінансовою кризою восени 1998 р. було припинено торгівлю ф'ючерсами на строковій секції Української Міжбанківської валютної біржі. Тому внаслідок ряду причин як об'єктивного, так і суб'єктивного характеру можливості хеджування цінових ризиків за допомогою фінансових деривативів для вітчизняних підприємців досить обмежені.

Якщо з якоїсь причини не вдається мінімізувати ризик, тоді керівництво може прийняти рішення про його обмеження, яке здійснюється шляхом зниження обсягів фінансових та господарських операцій, у зв'язку з якими виникає ризик, та (або) скорочення ризикового періоду з метою зменшення ймовірності настання негативної події. Суб'єкти господарювання можуть використовувати в своїй діяльності тактику уникнення ризику шляхом відмови від проведення певних фінансових операцій, освоєння нових ринків, впровадження нових послуг і продуктів, інших дій, які супроводжуються підвищеним ризиком. Але в деяких видах бізнесу, наприклад, в банківській діяльності, такий підхід не завжди прийнятний. Якщо компанія може працювати без залучення кредитних ресурсів, розміщення коштів на депозитах, купівлі цінних паперів, проведення експортно-імпортних операцій, то банк не в змозі уникнути багатьох видів ризиків. Крім того, значна частина банківських операцій визначається, насамперед, потребами клієнтів, без яких банк існувати не зможе. Тому саме банки мають працювати над удосконаленням діяльності та пошуком нових

підходів до вирішення проблем ризиковості, якнайширше застосовуючи методи мінімізації цінових ризиків.

Успішність діяльності суб'єктів господарювання значною мірою залежить від прийнятої концепції управління ризиками. Але визначення мети процесу управління ризиками не таке вже й однозначне, як може здатися на перший погляд. Бажання уникнути або мінімізувати ризики є природним, але вирішення проблеми ускладнюється існуванням прямої залежності між ризиком та прибутком. Вищий рівень ризику надає потенційні можливості отримання підвищеного прибутку, але не виключає можливості додаткових втрат у випадку реалізації ризику. Мінімізація рівня ризику дає змогу отримати невисокий, але стабільний прибуток. Отже, балансування між прибутковістю та ризиком, пошук їх оптимального співвідношення розглядається як одне з важливих і складних завдань, що постають перед керівництвом кожного суб'єкта господарської діяльності. [7, с.66-72]

Узагальнюючи підходи до вирішення проблеми ризик — прибуток, можна виділити дві основні моделі управління, які формалізують обрану стратегію поведінки на ринку (Рис 1). Перша модель управління максимізує прибуток (Π) при обмеженні рівня ризику (R) шляхом встановлення максимально допустимого його значення (R'). Означений підхід до управління називають стратегією нехеджування ризиків, що реалізується через застосування незбалансованих прийомів управління активами і зобов'язаннями, до яких належать такі: утримання відкритої валютної позиції; незбалансованість активів і зобов'язань, чутливих до змін ринкової відсоткової ставки, за строками та сумами (геп-менеджмент); формування високоризикового портфелю цінних паперів, проведення спекулятивних операцій з фінансовими деривативами. Така позиція учасника ринку означає свідоме прийняття певного ризику з метою отримання підвищеного прибутку за рахунок сприятливої ринкової кон'юнктури і характеризується спекулятивними тенденціями. Основне завдання процесу управління за даного підходу — недопущення ситуації переростання допустимого ризику в

катастрофічний, який загрожує самому існуванню суб'єкта господарювання і призводить до банкрутства.

У другій моделі управління цільовою функцією є мінімізація ризику, а обмеженням — вимога утримання показників прибутковості на певному рівні, не нижчому за заданий (ГТ). Така модель використовується, якщо розмір чистого прибутку, який отримує підприємство чи банк, влаштовує керівництво, і основною метою є стабілізація результатів. Результат досягається за допомогою збалансованих прийомів управління активами і зобов'язаннями, до яких належать утримання закритої валютної позиції, формування збалансованого портфелю цінних паперів (наприклад, індексного портфелю), узгодження строків та розміру активів і зобов'язань, чутливих до змін відсоткової ставки, проведення операцій страхування ризиків. Даний підхід прийнято називати стратегією хеджування ризиків.

В абсолютизованому вигляді перша модель управління може бути проілюстрована діяльністю фондів по інвестуванню ризикових операцій на біржах і товарних ринках світу, які мають на меті одержання гіперприбутків, свідомо приймаючи на себе мегаризик. Найбільш успішними в цій сфері стали фонди: Everest Capital (Марк Димитриджері) — 54,01%; White Tiger (Девід Керл) - 45,44%; Long Term Capital (Джон Меріветер) — 35,11%; Quantum (Джорж Сорос) із середньорічною нормою прибутку на капітал 28,84%. Зміст такого виду бізнесу полягає в одержанні компенсації за прийнятий на себе фінансовий ризик, розмір якого обмежується тільки величиною наявного капіталу. Реалізація ризиків — не таке вже й рідкісне явище, але здебільшого вона призводить до краху, як це сталося в жовтні 1997 р. з фондом Global System (Віктор Нідерхоффер) після програшу 50 млн дол. США на біржі Chicago Mercantile Exchange.

Згідно з класичною теорією управління прибуток підприємств має формуватися за рахунок виробництва продукції або надання послуг, а менеджмент повинен намагатися уникнути ризиків, не пов'язаних з основною діяльністю. Таким чином, в ідеалі управління має здійснюватись за другою

моделлю, адже стратегія хеджування дозволяє суттєво зменшити або повністю ліквідувати цінові ризики і отримати стабільні результати незалежно від мінливості фінансових ринків. Але проведення операцій хеджування вимагає деяких (а іноді й значних) витрат, високої кваліфікації фахівців, і в той же час унеможлиблює отримання переваг від сприятливої кон'юнктури ринку. Тому в практичній діяльності використовуються гнучкіші підходи до управління, що поєднують елементи обох стратегій і полягають у хеджуванні окремих активних, пасивних чи позабалансових позицій — мікрохеджуванні, на відміну від макрохеджування, яке створює імунітет для всього балансу. Згідно з останніми дослідженнями Комісії з торгівлі товарними ф'ючерсами переважна більшість ділерів, які працюють на строкових ринках, використовують їх як для спекулятивних цілей, так і для хеджування. При такому компромісному підході до управління ціновими ризиками проблема вибору оптимальної стратегії поведінки на ринку значно загострюється, оскільки діапазон коливань величини ризику досить широкий — від майже нульового до катастрофічного. Вибір стратегії управління залежить від багатьох чинників, і насамперед — від схильності до ризику, а успіх — від уміння передбачати майбутні зміни на ринку. За умов некерованої економічної та політичної ситуації, коли прогнозування стає неможливим по суті, краще по можливості уникати ризиків.

Отже, учасники ринку самі мають визначити той рівень ризику, на який вони згодні піти з метою отримання прибутків, враховуючи, що успіх в досягненні поставленої мети значною мірою залежить від застосовуваних методів управління. Для вітчизняних підприємців проблема створення ефективних систем управління ризиками ще потребує вирішення. При цьому важливо враховувати міжнародний досвід та пам'ятати, що процес становлення практики управління ризиками ще не завершений, а завдання створення універсальної методики не може бути вирішене в принципі, оскільки кожна компанія чи банк по-своєму унікальні, орієнтовані на власну ринкову нішу, можливості своїх співробітників, усталені зв'язки. Механічне

копіювання вдалої моделі управління ризиком, створеної конкретним учасником ринку, скоріше призведе до негативних наслідків. Але вже настав час усвідомити, що життєздатність кожного суб'єкта господарської діяльності значною мірою визначається досконалістю систем управління ризиками. [11, с.79-84]

В умовах реформування української економіки та оновлення організаційних структур відповідно до сучасних світових тенденцій розвитку економіки значної уваги потребує розв'язання проблеми нейтралізації і мінімізації фінансових ризиків на підприємствах. Метою даної статті є узагальнення розробок вітчизняних вчених в сфері управління фінансовими ризиками, які передбачають застосування механізму нейтралізації і мінімізації фінансових ризиків, що сприяє попередженню та уникненню фінансових ризиків на підприємстві ПрАТ «Співдружність».

Відповідно до мети були поставлені наступні задачі: - розкрити сутність фінансового ризику та його види; - визначити зміст і роль механізму нейтралізації фінансових ризиків в управлінні підприємством ПрАТ «Співдружність».

У загальному портфелі ризиків підприємства значне місце займають фінансові ризики. Зміна економічної ситуації в країні та кон'юнктури фінансового ринку призводить до зростання впливу фінансових ризиків на результативність фінансової діяльності підприємства [3, 4]. Фінансовий ризик – це ймовірність виникнення непередбачених фінансових втрат у ситуації невизначеності умов фінансової діяльності підприємства.

Важливу роль в управлінні фінансовими ризиками підприємства відіграє механізм нейтралізації ризиків. Його перевага – високий ступінь альтернативності прийнятих управлінських рішень, які залежать від здійснення фінансової діяльності і фінансових можливостей підприємства. Механізм нейтралізації фінансових ризиків ґрунтується на використанні сукупності методів і прийомів зменшення можливих фінансових втрат. Їх вибір у процесі ризик-менеджменту значною мірою залежить від специфіки

підприємницької діяльності [6]. До основних механізмів нейтралізації фінансових ризиків відносять: уникнення ризику, утримання ризику, мінімізація ризику, передача ризику. Уникнення ризику полягає у розробці внутрішніх заходів характеру, які повністю виключають конкретний вид фінансового ризику. Цей метод дозволяє повністю уникнути потенційних утрат, пов'язаних із фінансовими ризиками, однак, з іншого боку, не дозволяє одержати прибуток, пов'язаний із ризикованою діяльністю. Крім того, ухилення від фінансового ризику може бути просто неможливим. Тому, як правило, цей спосіб застосовується лише до дуже серйозних та великих ризиків [5]. Утримання ризику працює в поєднанні з внутрішнім страхуванням. Мінімізація (зменшення) ризиків здійснюється шляхом диверсифікації, лімітування та хеджування. Лімітування фінансових ризиків здійснюється шляхом установлення відповідних фінансових нормативів (лімітів) за окремими напрямками фінансової діяльності з метою фіксації можливих фінансових втрат на допустимому для підприємства рівні. Перелік нормативів (лімітів) залежить від виду ризику, що лімітується. Хеджування фінансових ризиків передбачає зменшення ймовірності їх виникнення за допомогою деривативів або похідних цінних паперів (ф'ючерсів, опціонів, свопів). Механізм хеджування полягає в проведенні протилежних фінансових операцій з ф'ючерсними контрактами та опціонами на товарній і фондовій біржах. Диверсифікація ризику дозволяє знижувати окремі види фінансових ризиків і полягає у зменшенні рівня їхньої концентрації. Цей метод ризик-менеджменту використовується лише для уникнення негативних наслідків несистематичних (специфічних) ризиків, які залежать від самого підприємства [3, 5]. Передача ризику поєднується із зовнішнім страхуванням; здійснюється за певними напрямками: передача ризику шляхом укладання договору факторингу, договору поручительства, біржових угод тощо. Прийняття ризику на себе - пошук підприємством джерел необхідних ресурсів для покриття можливих втрат. У цьому випадку втрати покриваються з будь-яких ресурсів, що залишилися після настання

фінансового ризику. Розглянуті методи дозволять зменшити ймовірність виникнення фінансових ризиків, але при цьому не створюються спеціальні фонди і резерви для компенсації можливих фінансових втрат у випадку, коли ризикова подія настала.

Якщо сформованих резервів власних грошових коштів не вистачає для компенсації можливих фінансових втрат, ризик утримувати не доцільно, його краще передати страховій компанії [8]. Отже, з огляду на вищенаведене можна сказати, що для управління ризиком підприємству необхідно розглянути всі можливі варіанти, що характерні при різній кількісній оцінці ризику та можливих варіаціях його видів, що призводить до значних результатів економічної діяльності. Використання розглянутих факторів зовнішнього та внутрішнього середовища дозволяє вже на шляху ухвалення стратегічних рішень спрогнозувати ризики, які ці рішення супроводжують, а також представлені методи можуть використовуватися окремо або в певній їх комбінації і можуть доповнюватися іншими, більш спеціальними методами аналізу і прогнозування чинників ризику та методів стратегічного аналізу. Використання спеціальних методів у значній мірі визначається специфікою діяльності компанії, ринковою бізнес-ситуацією.

Висновки. Впровадження механізму нейтралізації фінансових ризиків ПрАТ «Співдружність» може вчасно попередити, уникнути, а за наявності, і подолати негативні наслідки від фінансових ризиків. Мінімізувати фінансові ризики підприємство може як шляхом установлення та використання внутрішніх фінансових нормативів у процесі розробки програми здійснення певних фінансових операцій або фінансової діяльності підприємства в цілому, так і використання зовнішнього страхування. Отже, мінімізація фінансових ризиків належить до стадій виробництва, розподілу, обміну, споживання. Без механізму нейтралізації фінансових ризиків неможливо ефективно забезпечити безперервність та ефективність процесу виробництва матеріальних благ та підтримувати належний рівень життя людей.

3.3 Хеджування в системі мінімізації фінансових ризиків

Стратегічним питанням фінансового менеджменту є управління ризиками, пошук найбільш оптимальних методів мінімізації фінансових ризиків.

Одним із загальноприйнятих на світовому фінансовому ринку і найбільш поширених методів мінімізації фінансових ризиків є хеджування. Цей метод набув широкого практичного використання в країнах з розвинутою ринковою економікою у процесі управління грошовими потоками в часі та здійснення оптимальної інвестиційної політики.

Використання методу хеджування ризиків можливе лише на основі глибокого уявлення про його сутність та зміст, критерії та принципи вибору інструментів здійснення. Проблема ефективного управління фінансовими ризиками в нашій країні без методів хеджування не може бути вирішеною, тому актуальним є питання висвітлення суті цього процесу.

Аналіз численних наукових досліджень вітчизняних вчених з проблем фінансових ризиків та застосування методів їх мінімізації шляхом хеджування свідчить про актуальність та популярність цієї проблеми. Так, В.І.Міщенко здійснено ряд досліджень щодо застосування хеджування в сфері управління валютними ризиками. Л.О.Примостка висвітлює в наукових працях фінансові деривативи, характеризуючи аналітичні та облікові аспекти, методики застосування похідних інструментів, перспективи розвитку ринку деривативів в Україні. В.В.Михальським проаналізовано основні поняття опціонів і дано порівняльну характеристику похідних інструментів строкового ринку.

О.М.Сохацькою проведено дослідження ф'ючерсних ринків як вітчизняних, так і зарубіжних. Н.Г.Слав'янська, А.А.Волицька проаналізували можливість застосування опціонів як перспективного

напрямку хеджування валютних ризиків. О.Г.Біла та О.І.Юсипович розглядають можливості мінімізації валютних ризиків за допомогою похідних контрактів. О.Е.Кірієнко обґрунтовує стратегії нейтралізації біржового ризику, використовуючи строкові інструменти. М.В.Сільченко запропоновані математичні методи хеджування ризиків на ринку опціонів. А.Розумний здійснив дослідження активного підходу при хеджуванні процентного ризику. О.С.Редькін, Н.А.Хрущ, Н.В.Прудка аналізують фінансові інструменти управління телекомунікаційною компанією.

Оскільки відомо багато досліджень як вітчизняних, так і зарубіжних, присвячених мінімізації фінансових ризиків, відповідно поняття хеджування теж тлумачиться по-різному. Методи хеджування є непростими, їх теоретичне висвітлення в науковій літературі неоднозначне, це ускладнює формування уявлення про них та обмежує можливості практичного застосування. [12, с.51-52]

У виборі будь-якої стратегії зменшення ризиків слід керуватися принципами максимальної оптимальності обраних методів. Саме цією особливістю хеджування вирізняється серед інших методів у системі мінімізації ризиків. Необхідність виокремлення хеджування як напрямку в системі мінімізації ризиків обумовлено саме специфікою інструментів його реалізації, які передбачають необхідність виконання чітко визначених умов поставки базового активу в майбутньому, а також правом вибору, залежно від ситуації на ринку. Тобто в основу хеджування покладено принцип фіксації умов шляхом створення позабалансової позиції, що за строковим контрактом є обов'язковою до реалізації в майбутньому, а також принцип страхування. Інструменти хеджування — деривативи, які, концентруючись на строковому ринку, мають властивість не тільки нейтралізувати ризик, а й передбачати ціноутворення на касовому ринку і, як наслідок, прогнозувати розвиток економіки в цілому, стимулювати ділову активність підприємців, зміцнюючи їх кредитоспроможність та конкурентноздатність, надаючи їм можливість стратегічного планування.

Отже, справедливо розглядати хеджування як окрему систему мінімізації ризиків з урахуванням всіх позитивних наслідків її використання.

Використання методики хеджування фінансових ризиків пропонує широкий діапазон інструментів, які дозволяють зменшити ризик або здійснити перерозподіл недиференційованої його частини між учасниками ринку.

Інструментами хеджування є похідні контракти — деривативи. Використання деривативів оптимізує функціональність фінансової системи завдяки якісному впливу на фінансовий результат діяльності шляхом створення можливості ефективного управління фінансовим ризиком, покращення планування фінансових потоків, а також забезпечує поширення інформації про стан ринків та очікувань учасників.

Деривативи є інструментами управління ризиком шляхом укладання похідних контрактів, що призводить до встановлення цін, відкритих для спостереження та оцінки як суспільством, так і експертами, які, визначаючи реальну вартість активів, мають змогу визначити шляхи та умови подальшого розвитку економіки.

На Заході, навіть у відносно стабільних економічних умовах, суб'єкти господарювання надають значної уваги питанням управління ризиками. Водночас в українській економіці, де фактори економічної нестабільності і без того ускладнюють проблему ефективного менеджменту, управлінню всім комплексом ризиків, що виникають в процесі їх економічної діяльності, приділяється явно недостатньо уваги.

Саме це обумовлює дослідження проблеми інформаційного та практичного застосування хеджування в сфері фінансових послуг, уточнення та доповнення поширених уявлень про використання методів цього процесу.

До фінансових ризиків належать інфляційні та дефляційні ризики, валютні ризики, ризик ліквідності та інвестиційні ризики, які в свою чергу поділяються на ризик упущеної вигоди, кредитні та відсоткові ризики.

Найбільш ефективним методом мінімізації ризиків є хеджування — сукупність дій та засобів, спрямованих на усунення ризиків або їх утримання на прийнятному рівні та отримання прибутку. [9, с.10-13]

РОЗДІЛ 4

ОХОРОНА ПРАЦІ ТА БЕЗПЕКА В НАДЗВІЧАЙНИХ СИТУАЦІЯХ

В дипломній роботі розглядається тема «Внутрішні механізми зменшення фінансових ризиків компаній», яка передбачає роботу в офісному приміщенні. Збір необхідної інформації проводився на місці проходження преддипломної практики в головному офісі ПрАТ «Співдружність». Потенційні небезпеки, які можуть виникнути під час роботи, розглянуті в даному розділі.

Для виконання службових обов'язків робоче місце економіста з фінансової роботи ПрАТ «Співдружність» обладнане офісними меблями: стіл одностумбовий, офісне крісло, канцелярська шафа, шафа для сейфа, настінна полиця, та забезпечене таким обладнанням: персональний комп'ютер та периферійна техніка, телефон, лоток для паперу, дрібна канцелярія. Приміщення оснащено системою опалення та кондиціонером, має природне та штучне освітлення. Природне освітлення здійснюється через вікна, які обладнані жалюзіями. Штучне освітлення забезпечують люмінесцентні світильники.

Аналіз потенційних небезпек

Основними потенційними небезпеками при проведенні робіт в головному офісі ПрАТ «Співдружність» є:

- Ураження електричним струмом, у наслідок несправності електрообладнання, невиконання правил техніки безпеки при користуванні електричним обладнанням, що може призвести до електротравм або летального наслідку;
- механічне травмування в наслідок не раціонального розташування робочих місць;
- нервово-психічні навантаження в наслідок специфіки виконуваних робіт, що призводить до захворювань загального характеру;

- негативні відносини у колективі в наслідок постійних емоційних зривів, які призводять до підвищених емоційних навантажень;
- кістково-м'язові порушення, у зв'язку з тривалим статичним напруженням м'язів спини, шиї, рук і ніг, що призводить до ушкодження опорно-рухового апарату;
- негативний вплив монотонії, розвиток позотонічної втоми, напруги уваги, напруженості праці, інтелектуальних навантажень в наслідок великого обсягу інформації оброблюваної в одиницю часу, що може призвести до погіршення зору та захворювань загального характеру;
- перенапруження зорового аналізатора — в наслідок напруженості зорових функцій, одноманітної пози, значного розумового навантаження, 4–6 годинною роботою за монітором комп'ютера, що може призвести до погіршення зору та до виникнення захворювань загального характеру;
- негативний вплив електромагнітних, в тому числі і рентгенівських випромінювань при використанні моніторів персональних комп'ютерів (далі ПК) з електронно-променевою трубкою, що призводить до погіршень зору, зниження імунітету;
- недостатнє освітлення виробничих приміщень і робочих місць, у зв'язку з несправністю, або хибного вибору освітлювальних приладів, що призводить до погіршення зору;
- підвищений рівень шуму, який створюється перетворювачем напруги електронно-обчислювальної машини (далі ЕОМ), її технічною периферією, а також людьми, що працюють у приміщенні, і який призводить до погіршення слуху;
- незадовільні параметри мікроклімату робочого місця, у зв'язку із відсутністю приладів, що забезпечують необхідний повітряобмін та опалювальної системи, які можуть викликати загальні захворювання;

- вірогідність загоряння, у зв'язку із несправністю електричного обладнання, недотримання, або порушення правил протипожежної безпеки обслуговуючим персоналом, що призводить до пожежі;
- неправильні дії персоналу в умовах надзвичайних ситуацій, які призводять до паніки та загибелі людей.

Заходи по забезпеченню безпеки

У приміщенні офісу застосовується широке різноманіття електроприладів: персональні комп'ютери, принтери, ксерокси, факси, освітлювальні прилади, кондиціонери, побутові електроприлади тощо. Небезпека ураження електричним струмом при використанні цих приладів з'являється при недотриманні заходів обережності, а також при відмові або несправності цього обладнання. Наслідки ураження електричним струмом залежать від багатьох факторів: опору організму, величини, тривалості дії, роду і частоти струму, шляхів його проходження через життєво важливі органи, умов зовнішнього середовища.

Для запобігання ураження електричним струмом встановлено електроустаткування, яке відповідає вимогам: ПУЕ («Правила устрою електроустановок») і ГОСТ 12.1.030-81 (2001) «ССБТ. Электробезопасность. Защитное заземление, зануление», величина опору захисного заземлення електрообладнання приміщення - 4 Ом; НПАОП 40.1-1.32-01 «Правила устройства электроустановок. Электрооборудование специальных установок», приміщення, в якому розташовуються ЕОМ, різноманітне устаткування, відноситься до класу пожеженебезпечної зони П-Па, тому передбачений мінімальний ступінь захисту ізоляції обладнання IP44; ГОСТ 12.1.009-76 (1999) «ССБТ. Электробезопасность. Термины и определения» обладнання офісу має подвійну ізоляцію, яка складається з робочої та додаткової ізоляції; ГОСТ 12.2.007.0-75* (2001) «ССБТ. Изделия электротехнические. Общие требования безопасности» ЕОМ, периферійні пристрої ЕОМ та устаткування для обслуговування, ремонту та налагодження ЕОМ по способу захисту людини від ураження електричним

струмом, належать до I класу, оскільки мають подвійну ізоляцію, елемент для заземлення та провід для приєднання до джерела живлення, що має заземлюючу жилу і вилку з заземлюючим контактом. Експлуатація електроустановок і електроустаткування проводиться відповідно до НПАОП 40.1-1.01-97 «Правила безпечної експлуатації електроустановок» та НПАОП 40.1-1.21-98 «Правила безпечної експлуатації електроустановок споживачів»

Ймовірність механічного травмування може виникнути внаслідок не раціонального розташування робочих місць, захаращення робочих місць або у зв'язку з недбалістю та неухважністю обслуговуючого персоналу. Для виключення травматизму зроблено більш зручне та раціональне розташування робочих місць, таким чином збільшена відстань між ними.

У зв'язку із стресовими ситуаціями та нервово-емоційними навантаженнями у працівників може виникнути ймовірність захворювань загально-невротичного характеру.

З метою зниження нервово-емоційного напруження, стомлення зорового аналізатора, поліпшення мозкового кровообігу, подолання несприятливих наслідків гіподинамії, запобігання втоми, передбачені перерви у роботі – 15 хвилин кожні дві години, а також спеціально обладнане приміщення – кімната відпочинку.

Для оптимізації відносин у колективі проводяться тренінги з залучанням психологів на теми: «Адаптація у новому колективі», «Поведінка в суспільстві».

Для запобігання кістково-м'язових порушень у зв'язку з тривалим статичним напруженням м'язів спини, шиї, рук і ніг необхідно виконувати фізичні вправи 2-3 рази протягом робочого часу.

З метою зменшення негативного впливу монотонії доцільно застосувати чергування операцій (зміна змісту робіт). Для зниження напруженості праці та напруги уваги під час роботи на ПК необхідно рівномірно розподіляти і чергувати характер робіт відповідно до їх складності.

Для зменшення перенапруження зорового аналізатора необхідно застосовувати регламентовані перерви. Тривалість безперервної роботи за ПК без регламентованої перерви має не перевищувати 2 години. Тривалість обідньої перерви визначається чинним законодавством про працю та правилами внутрішнього трудового розпорядку підприємства.

Під час регламентованих перерв з метою зниження нервово-емоційного напруження та втоми зорового аналізатора, усунення негативного впливу гіпокінезії, запобігання розвитку позотонічної втоми, рекомендується проводити сеанси психофізіологічного розвантаження в спеціально обладнаних приміщеннях.

У випадку виникнення у працюючих за ПК зорового дискомфорту та інших несприятливих суб'єктивних відчуттів, що настають, незважаючи на дотримання санітарно-гігієнічних і ергономічних вимог, режимів праці та відпочинку, слід застосовувати індивідуальний підхід у обмеженні часу робіт за ПК та корекцію тривалості перерв для відпочинку або проводити заміну іншими видами робіт (не пов'язаних з використанням ПК).

Заходи по забезпеченню виробничої санітарії та гігієни праці

Внаслідок роботи за ПК, на фізіологію людини негативно впливають електромагнітні випромінювання. Щоб зменшити наслідки впливу на людину та знизити негативні показники у робочій зоні до допустимих значень, згідно з ГОСТ 12.2.007.0-75 «Изделия электротехнические. Общие требования безопасности», вироби, які створюють електромагнітні поля, повинні мати захисні елементи (екрани, поглиначі і т.д.). Вимоги до захисних елементів повинні бути вказані в стандартах та технічних умовах на конкретні види виробів. Згідно з НПАОП 0.00-1.28-10 «Правила охорони праці під час експлуатації електронно-обчислювальних машин» та ДСанПіН 3.3.2.007-98 «Державні санітарні правила і норми роботи з візуальними дисплейними терміналами електронно-обчислювальних машин», на робочих місцях обладнаних ПК встановлені рідкокристалічні монітори, які не є джерелами рентгенівського та електромагнітного випромінювань.

Основними причинами недостатньої або нераціональної освітленості робочих місць є несправність або нераціональний вибір освітлювальних приладів.

Незадовільна освітленість на робочому місці або на робочій зоні може бути причиною зниження продуктивності та якості праці, отримання травм. Недостатнє освітлення викликає зоровий дискомфорт, що виражається у відчутті незручності або напруженості. Тривале перебування в умовах зорового дискомфорту призводить до розсіювання уваги, зменшення зосередженості, зоровій і загальній втомі.

У офісному приміщенні, згідно ДБН В.2.5-28-2006 «Інженерне обладнання будинків і споруд. Природне і штучне освітлення» передбачене природне та штучне освітлення. Природне освітлення здійснено через світлові прорізи, які забезпечують коефіцієнт природної освітленості (КПО) не нижче 1,5%. Для захисту від прямих сонячних променів, які створюють прямі та відбиті відблиски на поверхні екранів і клавіатури, передбачено сонцезахисні пристрої, на вікнах встановлені жалюзі або штори.

Виконаємо розрахунок штучного освітлення для приміщення довжиною - 12м, шириною - 6м і висотою - 3,3м, в якому використовуються світильники типу – ЛВО (растровий). Числове значення коефіцієнта світильника (L/h) – 1,4. Коефіцієнти відбиття стелі, стін, підлоги приміщення ($\rho_{ст}$, $\rho_{с}$, $\rho_{п}$) - 70%, 50%, 30% відповідно.

Нормовані показники штучного освітлення для кабінетів і робочих кімнат згідно ДБН В.2.5-28-2006 «Естественное и искусственное освещение» такі: висота площини над підлогою (h_p) – 0,8м, освітленість робочих поверхонь при загальному освітленні (E_n) – 300лк.

Коефіцієнт запасу (K_3) при проектуванні штучного освітлення для приміщення громадських та житлових будівель з нормальними умовами середовища – 1,4.

Розрахуємо кількість рядів світильників у приміщенні N_p :

$$N_p = \frac{B}{(H - h_p) \cdot [L/h]} = \frac{6}{(3,3 - 0,8) \cdot 1,4} = 2 \text{ шт};$$

де: B – ширина приміщення, м;

H – висота приміщення, м;

h_p – висота робочої поверхні, м;

$[L/h]$ – числове значення коефіцієнта світильника.

Визначимо максимально припустиму відстань між рядами світильників L_{\max} :

$$L_{\max} = \frac{B}{N_p} = \frac{6}{2} = 3 \text{ м};$$

де: B – ширина приміщення, м;

N_p – кількість рядів світильників у приміщенні, шт.

Визначимо значення індексу приміщення i , що характеризує співвідношення розмірів освітлювального приміщення і висоти розміщення світильників:

$$i = \frac{A \cdot B}{(H - h_p) \cdot (A + B)} = \frac{12 \cdot 6}{(3,3 - 0,8) \cdot (12 + 6)} = 1,6;$$

де: A – довжина приміщення, м;

B – ширина приміщення, м;

H – висота приміщення, м;

h_p – висота робочої поверхні, м.

Коефіцієнт використання світлового потоку світильників вибирається в залежності від виду джерела світла, типу обраного світильника, коефіцієнтів відбиття поверхонь приміщення та індексу приміщення. В нашому разі – 51%.

Визначимо сумарний світловий потік освітлювальної установки у даному приміщенні Φ_{Σ} :

$$\Phi_{\Sigma} = \frac{E_H \cdot A \cdot B \cdot k_z \cdot z}{\eta} = \frac{300 \cdot 12 \cdot 6 \cdot 1,4 \cdot 1,1}{51\%} = 65223,53 \text{ лм};$$

де: E_H – рівень нормованого загального освітлення, лк;

A – довжина приміщення, м;

B – ширина приміщення, м;

k_3 – коефіцієнт запасу (для люмінесцентних ламп $k_3 = 1,4$);

z – коефіцієнт нерівномірності (мінімальної) освітленості (відношення середньої освітленості до мінімальної освітленості), як правило дорівнює (для люмінесцентних ламп $z = 1,1$);

η – коефіцієнт використання світлового потоку.

Визначимо умовну загальну кількість світильників у приміщенні N_{ce}^* :

$$N_{ce}^* = \frac{A \cdot B}{L_{max}^2} = \frac{12 \cdot 6}{9} = 8 \text{ шт};$$

де: A – довжина приміщення, м;

B – ширина приміщення, м;

L_{max} – максимально припустима відстань між рядами світильників,

м.

Розрахуємо світловий потік умовного джерела світла Φ_l^* :

$$\Phi_l^* = \frac{\Phi_\Sigma}{N_l^*} = \frac{65223,53}{32} = 2038,24 \text{ лм};$$

де: Φ_Σ – сумарний світловий потік освітлювальної установки, лм;

N_l^* – загальна кількість ламп у світильнику, яка розраховується за формулою:

$$N_l^* = N_{ce}^* \cdot n = 8 \cdot 4 = 32 \text{ шт};$$

де: n – кількість ламп у світильнику, шт.

Обираємо тип стандартної лампи з найближчим значенням фактичного світлового потоку лампи Φ_l , і знаходимо коефіцієнт m (співвідношення між розрахунковим світловим потоком лампи Φ_l^* та фактичним світловим потоком вибраної стандартної лампи Φ_l):

$$m = \frac{\Phi_l^*}{\Phi_l} = \frac{2038,24}{1200} = 1,7.$$

Визначимо оптимальну (фактичну) кількість світильників у приміщенні N_{ce} :

$$N_{ce} = N_{ce}^* \cdot m = 8 \cdot 1,7 = 14 \text{ шт};$$

де: N_{ce}^* – умовна загальна кількість світильників у приміщенні, шт.

m – співвідношення між розрахунковим світловим потоком лампи та фактичним світловим потоком вибраної стандартної лампи.

Визначимо фактичну кількість ламп у приміщенні N_l :

$$N_l = N_{ce} \cdot n = 14 \cdot 4 = 56 \text{ шт};$$

де: N_{ce} – оптимальна (фактична) кількість світильників у приміщенні, шт;

n – кількість ламп у світильнику, шт.

Визначимо загальну розрахункову освітленість E_p у приміщенні, що створюється при застосуванні стандартних ламп:

$$E_p = \frac{\Phi_l \cdot N_l \cdot \eta}{A \cdot B \cdot k_s \cdot z} = \frac{1200 \cdot 56 \cdot 0,51}{12 \cdot 6 \cdot 1,4 \cdot 1,1} = 309 \text{ лк};$$

де: Φ_l – фактичний світловий потік вибраної стандартної лампи, лм;

N_l – фактична кількість ламп у приміщенні, шт;

η – коефіцієнт використання світлового потоку;

A – довжина приміщення, м;

B – ширина приміщення, м;

k_s – коефіцієнт запасу;

z – коефіцієнт нерівномірності (мінімальної) освітленості.

Значення загальної розрахункової освітленості E_p у приміщенні, що створюється при застосуванні стандартних ламп (309лк) є максимально наближеним до нормованого показника освітленості робочих поверхонь при загальному освітленні E_n (300лк) згідно ДБН В.2.5-28-2006 «Естественное и искусственное освещение». Щоб цього досягти для приміщення довжиною - 12м, шириною - 6м і висотою - 3,3м, в якому використовуються світильники типу – ЛВО (растровий), потрібно застосувати 14 світильників із загальною кількістю ламп - 56шт. Потужність однієї лампи – 18Вт, світловий потік –

1200лм. Розташувати світильники слід в два ряди, з відстанню між рядами - 3м.

Рівні звукового тиску в октавних смугах частот, рівні звуку та еквівалентні рівні звуку на робочих місцях приміщення відповідають вимогам ДСанПіН 3.3.2.007-98 «Державні санітарні правила і норми роботи з візуальними дисплейними терміналами електронно-обчислювальних машин» та ДСН 3.3.6.037-99 «Санітарні норми виробничого шуму, ультразвуку та інфразвуку». Зниження рівня шуму в приміщенні здійснено за допомогою:

- використання більш сучасного обладнання;
- розташування принтерів та різноманітного устаткування колективного користування на значній відстані від більшості робочих місць працівників;
- переведення жорсткого диска в режим сну (Standby), якщо комп'ютер не працює протягом визначеного часу;
- використання блоків живлення ПК з вентиляторами на гумових підвісках;

Неправильне проектування або несправність систем опалення та вентиляції в приміщенні офісу може призвести до негативних впливів на здоров'я працівників у вигляді простудних захворювань, перегрівань, проблем із дихальними шляхами тощо.

Метеорологічні умови в приміщенні офісу – температура повітря, відносна вологість повітря й швидкість його переміщення відповідають встановленим санітарно-гігієнічним вимогам ДСН 3.3.6.042-99 «Державні санітарні норми мікроклімату виробничих приміщень» і ГОСТ 12.1.005-88 (1991) «ССБТ. Общие санитарно-гигиенические требования к воздуху рабочей зоны». Роботи в офісному приміщенні, належать до категорії Іб - легка робота, тому передбачені наступні оптимальні значення параметрів мікроклімату:

- у холодний період року: температура 21-23°C; відносна вологість: 40-60%; швидкість переміщення повітря: 0,1 м/с;

- у теплий період року: температура 22-24°C; відносна вологість: 40-60%; швидкість переміщення повітря: 0,2 м/с.

Забезпечення таких параметрів мікроклімату досягається оснащенням приміщень пристроями кондиціонування, вентиляції та дезодорації повітря, системами опалювання.

Оптимальні рівні позитивних (n+) і негативних (n-) іонів у повітрі приміщення з ВДТ відповідають вимогам ГН 2152-80 «Санітарно-гігієнічні норми допустимих рівнів іонізації повітря виробничих та громадських приміщень» і становить: n+=1500-30000 (шт. на 1см³); n- = 3000-5000 (шт. на 1см³). Підтримку оптимального рівня легких позитивних і негативних аероіонів у повітрі на робочих місцях забезпечуються за допомогою біполярних коронних аероіонізаторів.

Заходи з пожежної безпеки

Розміри офісного приміщення: довжина - 12 м, ширина - 6 м, висота - 3,3 м. Загальна площа складає 72м². В ньому знаходиться дерев'яні та пластикові меблі, електронна апаратура, паперові носії інформації.

Клас пожежі у офісному приміщенні (згідно із ДБН В.1.1.7-2002 «Захист від пожежі. Пожежна безпека об'єктів будівництва») – пожежі твердих речовин, переважно органічного походження, горіння яких супроводжується тлінням (деревина, пластмаси, папір) - визначається як клас А та клас Е.

Категорія приміщення (згідно із НАПБ Б.03.002-2007 «Норми визначення категорій приміщень, будинків та зовнішніх установок за вибухопожежною та пожежною небезпекою») – визначається як категорія Д.

Можливими причинами пожеж в приміщенні є несправність електропроводки і електроустаткування, коротке замикання в мережі, зберігання горючих матеріалів (папери), блискавка і т.д. Як профілактичні заходи по попередженню причин пожеж використовується постійний контроль за станом електричної проводки і сполучних дротів, зберігання паперу в сейфах і шафах, що не згорають.

Обов'язковим є проведення інструктажу з техніки пожежної безпеки з працівниками при прийомі на роботу та щорічно. Наявний план та схема евакуації у разі виникнення пожежі.

Для ліквідації пожежі приміщення оснащено переносними вуглекислотними вогнегасниками ВВК-2 (старі позначення — ОУ-3) та вуглекислотним вогнегасником ВВК-3,5 (ОУ-5) – для гасіння електрообладнання. Крім того, використовується автоматичний пожежний сповіщувач.

Заходи по забезпеченню безпеки у надзвичайних ситуаціях

Евакуація проводиться за рішенням Кабінету Міністрів України і здійснюється органами виконавчої влади. Рішення на проведення екстреної евакуації можуть прийняти начальники ЦЗ об'єкта, району, міста. Підготовча й організаційна робота з проведення евакуації покладається на штаби ЦЗ і евакооргани.

Одержавши розпорядження про проведення евакуації, штаби ЦЗ об'єктів народного господарства разом з евакуаційними комісіями:

- уточнюють чисельність робітників, службовців і членів їхніх родин, що підлягають розосередженню й евакуації, номери залізничних ешелонів, автомобільних колон і пішохідних маршрутів, виділених об'єкту за планом; терміни прибуття на збірний евакуаційний пункт;
- оповіщають і організовують збір робітників, службовців і членів їхніх родин;
- надають допомогу збірні евакуаційні пункти (ЗЕП) відносно реєстрації і посадки тих, кого евакуюють, на транспорт, а також у формуванні і відправленні піших колон;
- допомагають місцевим органам у районах розосередження й евакуації розміщувати прибуваюче населення.

Начальники ЗЕП з одержанням розпорядження про початок проведення евакуаційних заходів:

- приводять ЗЕП у готовність до прийому евакуйованих;

- встановлюють зв'язок з начальниками станцій, портів, пристаней і пунктів посадки, а також зі штабами ЦЗ об'єктів, приписаних до даного ЗЕП;
- уточнюють порядок відправлення робітників та службовців підприємств, установ і організацій, номери виділених залізничних ешелонів (автоколон, суден), час їхньої подачі і відправлення, номери пішохідних маршрутів, склад піших колон і вихідні пункти.

В міру прибуття населення начальники ЗЕП разом із представниками штабів ЦЗ об'єктів і ЖЕКів здійснюють його прийом і реєстрацію, розподіляють по вагонах (автомобілях, кораблях), формують піші колони, інформують штаб ЦЗ й евакуаційну комісію міста про хід евакуації.

Про початок евакуації населення оповіщається через підприємства, навчальні заклади, домоуправління й органи міліції.

Ідучи на ЗЕП, кожен повинен узяти із собою паспорт, військовий квиток, документи про освіту, трудову книжку чи пенсійне посвідчення, свідоцтво про народження дітей, необхідний запас продуктів (на 2—3 дні), білизну, постіль та інші необхідні речі з урахуванням тривалого перебування в заміській зоні.

Дітям дошкільного віку необхідно покласти в кишені чи пришити до одягу записки із зазначенням прізвища, імені, по батькові і місця проживання чи роботи батьків.

Перед виходом з квартири необхідно відключити електроживлення, закрити вікна і кватирки, перекрити вентилі в системі опалення і водопостачання, відключити газ, зачинити квартиру, здати ключі представнику домоуправління.

На ЗЕП ті, кого евакуюють, проходять реєстрацію, групуються по вагонах залізничного ешелону або по автомашинах автоколони і у призначений час виводяться до пунктів посадки на транспорт.

Транспортне забезпечення розосередження й евакуації включає: вивезення населення, установ і організацій у райони евакуації, вивезення

матеріальних цінностей; перевезення робочих змін з районів евакуації в місто на підприємства і назад.

Штаб ЦЗ об'єкта одержує від вищестоящого штабу виписку із плану евакуаційних заходів, в котрій зазначено, які транспортні засоби виділяються об'єкту, їх місткість, час подачі, місце посадки, час відправлення, місце і час висадки.

Перевезення автотранспортом плануються й організуються начальником автотранспортної служби міста, який розробляє план перевезень, узгоджує його з начальником ЦЗ міста і доводить до виконавців розпорядження.

Для перевезення людей виділяються автобуси, легкові та вантажні автомашини, у тому числі і самоскиди; вантажні автомашини і самоскиди обладнуються сидіннями.

З одержанням розпорядження про початок розосередження й евакуації автоколони прибувають на ЗЕП і подаються для посадки людей. По закінченні посадки виходять на свої маршрути і доставляють людей у призначені пункти висадки, потім повертаються на ЗЕП для виконання наступних рейсів. Управління автотранспортними перевезеннями на маршруті здійснюється диспетчерськими пунктами, які організуються по одному на кожному маршруті.

Матеріальне забезпечення включає, головним чином, постачання евакуйованого населення продовольством і предметами першої необхідності. Організація його покладається на заступника начальника об'єкта з матеріально-технічного забезпечення, що спільно зі службами ЦЗ міського та сільського районів підготовляє необхідні умови для постачання матеріальними засобами робітників та службовців об'єкта і членів їх родин у заміській зоні, а також організовує харчування працюючої зміни на об'єкті.

Забезпечення продовольством та предметами першої необхідності у заміській зоні організовується через місцеві торгові організації, мережі громадського харчування і побутового обслуговування.

Міські підприємства торгівлі, громадського харчування і побутового обслуговування одночасно з розосередженням і евакуацією населення вивозяться в заміську зону і використовуються для розширення і збільшення пропускної здатності сільських мереж.

На пішохідних маршрутах для забезпечення евакуйованих слід передбачати організацію рухомих пунктів харчування і водопостачання, а в зимовий час — і пунктів обігріву.

Постачання питною водою у заміській зоні здійснюється в основному з артезіанських колодязів, шахтних, трубчастих та інших закритих джерел.

Медичне обслуговування евакуйованого населення здійснюється через існуючу мережу лікарень, поліклінік і медпунктів сільської місцевості, розширювану за рахунок міських лікувальних установ, що вивозяться. Для збільшення персоналу лікарень і поліклінік залучаються лікарі й інші медпрацівники з числа евакуйованих.

На період проведення евакуаційних перевезень населення медична служба ЦЗ виділяє на пункти збору і посадки медичний персонал. Для надання медичної допомоги в дорозі на кожен залізничний ешелон, автоколонну чи пішу колону виділяються медпрацівники, переважно з числа евакуйованих; у ППЕ й у пунктах висадки медичними службами сільських районів створюються медпункти.

На підприємствах, що продовжують виробничу діяльність у місті, медичне обслуговування працюючих змін організовується начальниками медичних служб об'єктів. Лікарська допомога забезпечується медичними установами, що залишаються в місті, стаціонарне лікування проводиться в лікарнях заміської зони.

Інженерне забезпечення розосередження й евакуації включає: забезпечення утримання і ремонту доріг, бруківки дорожніх споруд, устаткування пунктів посадки і висадки, колонних шляхів на пішохідних маршрутах, побудову пішохідних переходів на водних перешкодах, обладнання укриттів для населення на шляхах евакуації й у районах

розміщення. Відповідальність за стан колонних шляхів і доріг покладається на начальника ЦЗ, по території якого вони проходять.

ВИСНОВКИ

Проблема ризику й доходу є однією з ключових концепцій у фінансовій і виробничій діяльності суб'єктів ринкових відносин.

Під «ризиком» прийнято розуміти ймовірність (загрозу) втрати підприємцем частини своїх ресурсів, ймовірність недоодержання появи додаткових витрат у результаті проведення визначеної фінансової і виробничої стратегії. Сутність ризику складається в можливості відхилення отриманого результату від запланованого. Більш того, правомірно говорити про ризик упущеної можливої, тобто ризику непрямого (побічного) фінансового збитку (неотриманий прибуток) у результаті того, що який-небудь захід не було проведено чи була зупинена господарська (комерційна) діяльність. Якщо дивитися на проблему більш формально, то мова йде не тільки про ризик втрат, а й про ризик вигоди (одержання додаткового прибутку). Як відхилення від планованого результату він може мати й позитивну сторону. Отже, ризик як елемент господарського рішення може бути визначений у такий спосіб — це ситуативна характеристика діяльності будь-якого суб'єкта ринкових відносин, що відображає невизначеність її результату і можливі несприятливі (або сприятливі) наслідки у випадку неуспіху (або успіху).

Наслідки невірних оцінок ризиків або відсутність можливості протиставити дійові заходи можуть бути дуже неприємними.

Ризик є невід'ємною складовою будь-яких економічних процесів. Це пов'язано з тим, що у загальному ризик може бути і як ознакою невизначеної ситуації у навколишньому середовищі, так і необхідністю вибору певного напрямку щодо досягнення поставлених цілей деякого економічного агента. Тож функціонування будь-якого суб'єкта господарювання в економічному житті суспільства є об'єктивною умовою щодо застосування відповідних методів ризик-менеджменту в його повсякденній діяльності.

Фінансовий стан - найважливіша характеристика економічної діяльності підприємства. Він відображає конкурентоспроможність підприємства, його потенціал в діловому співробітництві, оцінює в якій мірі гарантовані економічні інтереси самого підприємства та його партнерів за фінансовими та іншими відносинами.

Без аналізу фінансового стану сьогодні стає неможливим функціонування будь-якого суб'єкта економічної діяльності, включаючи й тих, що з певних причин не переслідують мету максимізації прибутків. Якщо ефективність господарювання є добровільною справою агента економічної діяльності, то фінансова звітність - обов'язковою: навіть дрібні приватні підприємства зобов'язані аналізувати свою фінансову діяльність, на основі якої вони будують звітність перед органами Державної податкової адміністрації.

Стійке фінансове становище формується в процесі всієї виробничо-господарської або комерційної діяльності підприємства. Однак партнерів та акціонерів підприємства цікавить не процес, а результат, тобто саме показники фінансового стану за звітний період, які можна визначити на основі офіційної фінансової звітності.

Стійка діяльність підприємства залежить як від обґрунтованості стратегії розвитку, маркетингової політики, від ефективного використання всіх існуючих в його розпорядженні ресурсів, так і від зовнішніх умов, до

числа яких відносять податкову, кредитну, цінову політики держави та ринкову кон'юнктуру. Через це в якості інформаційної бази аналізу фінансового стану повинні виступати звітні дані підприємства, деякі задані економічні параметри і варіанти, при яких змінюються зовнішні умови його діяльності, котрі потрібно враховувати при аналітичних оцінках та прийнятті управлінських рішень.

У процесі проведених досліджень одержані такі теоретичні та практичні результати:

1. Узагальнення теоретичних уявлень стосовно категорії “ризик” дозволило уточнити її зміст шляхом конкретизації сутності прояву різних видів невизначеності та врахування напрямків розвитку подій, які породжують ризик.

2. Аналіз факторних умов розвитку фінансового ризик-менеджменту та його методичних основ дозволив визначити, що ризик, який виникає у фінансовій сфері діяльності різних економічних агентів, є не лише взаємозалежним, але й супроводжує всі економічні процеси діяльності суб'єктів господарювання, їх відносини між різними учасниками ринку. Це сприяло обґрунтуванню того, що ризик фінансової сфери діяльності підприємств слід розглядати більш широким, аніж ризик лише фінансової діяльності суб'єкта господарювання.

3. На підставі розгляду загальноекономічних процесів у якості проявів ризикових подій розкрито основні складові невизначеності та непередбаченості у фінансовій сфері діяльності підприємств, до яких віднесено: наявність великої кількості збиткових підприємств, податкової недоїмки, зростаючу динаміку та незадовільну структуру кредиторської і дебіторської заборгованості, різноплановість дії інфляційних процесів, труднощі з реструктуризацією окремих галузей промисловості, надмірну урегульованість діяльності суб'єктів господарювання.

4. З метою аналізу ризикоформуєчих чинників функціонування окремих суб'єктів господарювання обґрунтовано та розроблено

економетричні моделі, які відбивають впливи різних факторів на фінансові результати діяльності підприємств промисловості у регіональному аспекті. На підставі цих моделей встановлено, що найвагоміший вплив на фінансові результати економіки регіонів справляють обсяги дебіторської та кредиторської заборгованості, інвестиції в основний капітал, надані кредити та обсяг випуску цінних паперів підприємствами регіону.

5. Для вдосконалення роботи щодо планування дій в напрямку попередження розвитку ризикових подій у фінансовій сфері діяльності підприємств розкрито основні засади визначення фінансової стратегії управління ризиками підприємства. Розкрито базу означеної стратегії у вигляді окремих положень, що дозволяє запровадити основні засади визначення фінансової стратегії управління ризиками підприємства для різних економічних агентів.

6. Для визначення методичних основ зниження та передбачення дії ризикових подій у фінансовій сфері діяльності підприємств запропоновано модель щодо оцінки ефективності прийняття відповідних фінансових рішень. Визначено, що ця модель дозволяє розширити базу щодо побудови ефективних процедур фінансового ризик-менеджменту.

7. З метою оцінки ризиків ліквідності підприємства, як одного із головних завдань ризик-менеджменту у фінансовій сфері його діяльності, запропоновано ранжування ризиків ліквідності підприємства та підхід щодо виявлення ступеня ризику ліквідності підприємства, що дозволяє також конкретизувати напрямки зниження означених ризиків.

Отже з вище наведеного матеріалу можна зробити висновок, що Товариство з обмеженою відповідальністю ПрАТ «Співдружність» знаходиться в нестійкому фінансовому стані через нестачу грошових коштів.

Оскільки на ПрАТ «Співдружність» існує дві великі проблеми – проблема збуту та оптимізації дебіторської заборгованості та кредиторської заборгованості, на них потрібно звернути особливу увагу. Проблему збуту можна вирішити через реалізацію продукції з негайною оплатою і, звісно ж,

шляхом зниження відпускних цін. Щодо дебіторів, то потрібно вибрати найбільш доцільні строки платежів та форми розрахунків зі споживачами.

Доцільно також продати частину основних фондів, оскільки вони вже застаріли, а отриману суму спрямувати на придбання нового обладнання чи на розширення виробничої та збутової діяльності.

Пошук ефективних механізмів управління фінансовими ресурсами та забезпечення їх реальної інтеграції в систему ринкових відносин зумовлює необхідність розробки певної фінансової стратегії на даному етапі розвитку підприємства.

В цілому до проблем формування ринку в нашій країні можна віднести:

- організаційно-правові (відсутність чіткої державної політики в сфері страхування; неповну і часом неузгоджену нормативно-правову базу; недостатній рівень державного регулювання і контролю за страховим ринком; непослідовність дій щодо організації державного нагляду за страховою діяльністю; відсутність належного рівня конкуренції на страховому ринку і дієвих стимулів подальшого розширення мережі страхової справи; невирішеність питань взаємодії страхового і банківського секторів економіки; недостатній рівень забезпечення ефективного страхового захисту фізичних і юридичних осіб; несвоєчасне і не в повному обсязі виконання зобов'язань перед страхувальниками; порушення страхового законодавства);

- економічні (низький платоспроможний попит юридичних і фізичних осіб на окремі товари та послуги; нестача бюджетних коштів для організації та підтримка підприємств);

- функціональні (тривалого позитивного досвіду роботи з клієнтами; низькі рівні менеджменту і маркетингу на ринку; недосконала інфраструктуру ринку);

- кадрові (недостатній професійний рівень спеціалістів, що працюють на підприємстві; відсутність жорстких кваліфікаційних вимог до них; нестача

кваліфікованих менеджерів, андеррайтерів, актуаріїв, диспашерів, експертів, фінансистів, бухгалтерів, юристів, суддів і програмістів);

- інформаційно-аналітичні (недостатність наукових досліджень щодо формування й розвитку ринку; неналежне інформаційне і консалтингове забезпечення діяльності).

Розвиток бізнесу має передбачати комплексне вирішення низки питань, як то:

- забезпечення стабільності розвитку ринку;
- запобігання використанню системи для тінізації доходів, ухилення від оподаткування та виведення капіталів за кордон;
- формування адекватної системи фахової підготовки і сертифікації фахівців;
- підвищення рівня культури населення та запровадження ефективних організаційно-правових механізмів захисту інтересів споживачів послуг.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конституція України. Прийнята Верховною Радою України 28.06.96
2. Господарський кодекс України № 436-IV від 16.01.2003 // Відомості Верховної Ради (ВВР), 2003, N 18, ст.144.
3. Цивільний кодекс України № 435-IV від 16.01.2003 // Відомості Верховної Ради (ВВР), 2003, NN 40-44, ст.356.
4. Закон України "Про внесення змін до Закон України "Про страхування"// Урядовий Кур'єр.-2001.07.11.
5. Закон України Про інвестиційну діяльність від 18.09.1991 № 1560-XII // Відомості Верховної Ради (ВВР), 1991, N 47, ст.646.
6. Закон України Про інноваційну діяльність від 04.07.2002 № 40-IV // Відомості Верховної Ради (ВВР), 2002, N 36, ст.266.
7. Закон України Про інститути спільного інвестування (пайові та корпоративні інвестиційні фонди) від 15.03.2001 № 2299-III // Відомості Верховної Ради (ВВР), 2001, N 21, ст.103.
8. Закон України Про оподаткування прибутку підприємств від 28.12.1994 № 334-94-ВР// Відомості Верховної Ради (ВВР) 1995, N 4, ст. 28.
9. Закон України Про режим іноземного інвестування № 93/96-ВР від 19 березня 1996 р. // Відомості Верховної Ради (ВВР), 1996, N 19, ст. 80.
10. Закон України Про ліцензування певних видів господарської діяльності № 1775-III від 1 червня 2000 р. // Відомості Верховної Ради (ВВР), 2000, N 36, ст.299.
11. Закон України “Про інститути спільного інвестування (пайові та корпоративні інвестиційні фонди)” від 15.03.2001 № 2299-III // Відомості Верховної Ради (ВВР), 2001, N 21, ст.103.
12. Про державне регулювання у сфері трансферу технологій. Проект Закону України 4008 від 18.07.2003.

13. “Європейський вибір України. Концептуальні засади стратегії економічного та соціального розвитку України на 2002-2011 роки ” від 30.04.2002. Послання Президента України до Верховної Ради України
14. Наказ Міністерства зовнішніх економічних зв'язків і торгівлі України від 05.10.1995р. № 75 «Про затвердження положення про форму зовнішньоекономічних договорів (контрактів)»
15. Балабанов И. Т. Риск-менеджмент.— М.: Финансы и статистика, 1996.
16. Бланк И.А. Финансовый менеджмент. – К.: МП "ИТЕМ" ЛТД, "Юнайтед Лондон Трейд Лимитед", 2007.
17. Болюх М. А., Зурчевський В. З., Горбатов М. І. Економічний аналіз: Навч. посібник – К.: 2007.
18. Гальчинский А.С. Теорія грошей. – К.: Основи,2006.
19. Голуб А., Семенюк Л., Смовженко Т. Гроші. Кредит. Банки: Навчальний посібник. – Львів: видавництво "Центр Європи",2007.
20. Гроші та кредит. Підручник / М.І. Савлук, А.М. Мороз, М.Ф. Пуховкіна; за заг.ред. М.І. Савлука. – К.: КНЕУ, 2001.
21. Гроші та кредит: Підручник / За ред. професора Б. С. Івасіва. — К.: КНЕУ,2004.
22. Деньги, кредит, банки. Под ред. Лаврушина О.И. – М.: Финансы и статистика, 2006
23. Єлейко Я. І., Кандибка О. М., Лапішко М. Л., Смовженко Т. С. Основи фінансового аналізу. – Львів: Лівівський банківський інститут
24. НБУ, 2005.
25. Жуков Е.Ф. Ценные бумаги и фондовые рынки. – Банки и биржи, 1995.
26. Зубец А.Н. Качество страхового продукта //Страховое ревю №7, 2000.
27. Івахненко В.М. Курс економічного аналізу: Навч.посіб. – К.:Знання-Прес, 2002.

28. Ковтунець В. Основи електронного бізнесу. Методичний посібник. – К., Національна академія управління, 2003
29. Колоб Р.У. Финансовые деривативы: Пер. с англ. – М.: ФИЛИНЬ, 1997.
30. Комарівський Я., Яремчук І. Фінансово-інвестиційний аналіз. Навч. посіб. – К.: “Українська енциклопедія” імені М. П. Бажана, 1996.
31. Коробов М.Я. Фінансово-економічний аналіз діяльності підприємств: Навч.посіб. – К.: ТОВ "Знання". 2002.
32. Кузнецова Н. С., Назарчук І. Р. Ринок цінних паперів в Україні і правові основи формування та функціонування. – К.: ЮРІНКОН, 1998.
33. Маркетинг в отраслях и сферах деятельности: Учебник под редакцией проф. Алексунина В.А. - М.: Издательско-книготорговый центр "Маркетинг", 2007.
34. Маслова С. О., Опалов О. А. Фінансовий ринок. Навч. посіб. – К.: Каравела, 2003.
35. Менкью Г. Макроэкономика. - М.: МГУ, 2004.
36. Огляд зовнішньої торгівлі України у 2008 році. <http://www.ukraine-embassy.co.il/ukraine/news/index.php?text=10032>
37. Павловська О. В., Притуляк Н. М., Невмержицька Н. Ю. Фінансовий аналіз. – К.: КНЕУ, 2007.
38. Правові аспекти здійснення зовнішньоекономічної діяльності в Україні. // Журнал “Право України” – 2008 - № 10.
39. Ринок ценных бумаг и его финансовые институты: Учеб. пособие / Под ред. В.С. Торкановского. – Спб.: АО "Комплекс", 1994.
40. Савлук М. Гроші та кредит. — К.: Либідь, 1992.
41. Стеченко Д.М. Державне регулювання економіки. - К.: МАУП. – 2000.
42. Управление организацией/ Под ред. А.Г.Поршнева, З.П.Румянцевой, Н.А.Саломатина. - М.: ИФРА-М, 1999.

43. Управління зовнішньоекономічною діяльністю: Навч. посібник: 2-ге вид., випр. і доп. / За заг. ред. А. І. Кредісова. - К.: ВІРА-Р, 2002. - 552 с.
44. Формування економічних відносин в умовах ринку” / збірник наукових праць під редакцією професора І.Д.Фаріона. – Тернопіль 1998.
45. Шелудько В. М. Фінансовий ринок: Навч. посіб. – К.: Знання-Прес, 2002.
46. Экономика: Учебник/ Под ред. доц. А.С.Булатова. 2-е изд., перераб. и доп. – М.: БЕК, 2007.
47. Юлдашев Р., Шаплико Д. Клиентская база страховой компании: свойства й инструменты формирования // Страхование дело №2, 2000.
48. "Lean Solutions: How Companies and Customers Can Create Value and Wealth Together" by James P. Womack, Daniel T. Jones
49. Habermeier K., Mesquita M. Long-Run Exchange Rate Dynamics: A Panel Data Study. IMF Working Paper, WP/99/50, April 1999;
50. Salehizaden M., Taylor R. A Test of Purchasing Power Parity for Emerging Economies. — Journal of International Financial Markets, Institutions and Money, 1999, № 9;
51. Bajoumi T., MacDonald R. Deviations Exchange Rates from Purchasing Power Parity: A Story Featuring Two Monetary Unions. — IMF Staff Papers, 1999, vol.46, №1, March.
52. "Enterprise Resource Planning Systems: Systems, Life Cycle, Electronic Commerce, and Risk" by Daniel E. O'Leary
53. Contemporary Logistics" by James C. Johnson, Donald F. Wood, Daniel L. Wardlow
54. Appraisal and Feedback. Making Performance Review Work" by Clive Fletcher Berkeley: University of California at Berkeley, 2001.
55. Teece D., Pisano G., Shuen A. Dynamic Capabilities and Strategic Management. Working Paper. — Berkeley: University of California at Berkeley, 1992.
56. Karaoke Capitalism" by J. Ridderstrale, K. Nordstrom – N, 2003

57. Hammes D, L. Review of "Conflict in Economics" (Varoufakis Y., Young D.) // Kyklos. - 1992. - V. 45. - Issue 2. - P. 308-311.

58. <http://www.eurolife.cc/eurolife.ua/UKR/consulting/partner.php>

59. <http://www.rynok.biz/ukr/markets/41?c>

60. <http://forinsurer.com/stat/>

Додаток А

Баланс (Звіт про фінансовий стан) ПрАТ «ЗАТ Співдружність» за 2013 – 2016 рр.

Таблиця А.1

Баланс (Звіт про фінансовий стан) на 31 грудня 2014 р.

Актив	Код рядка	На початок звітнього періоду	На кінець звітнього періоду
1	2	3	4
I. Необоротні активи			
Нематеріальні активи	1000		
первісна вартість	1001		
накопичена амортизація	1002		
Незавершені капітальні інвестиції	1005		
Основні засоби	1010	6374	7107
первісна вартість	1011	3348	10455
знос	1012	2679	3348
Інвестиційна нерухомість	1015		
Довгострокові біологічні активи	1020		
Довгострокові фінансові інвестиції: які обліковуються за методом участі в капіталі інших підприємств	1030		
інші фінансові інвестиції	1035		
Довгострокова дебіторська заборгованість	1040		
Відстрочені податкові активи	1045		
Інші необоротні активи	1090		
Усього за розділом I	1095	6374	7107
II. Оборотні активи			
Запаси	1100	6251	5843
<i>Виробничі запаси</i>	1101	5233	4815
<i>Незавершене виробництво</i>	1102	984	989
<i>Готова продукція</i>	1103	34	39
Поточні біологічні активи	1110	39	35
Дебіторська заборгованість за продукцію, товари, роботи, послуги	1125		
Дебіторська заборгованість за розрахунками: за виданими авансами	1130		
з бюджетом	1135		
у тому числі з податку на прибуток	1136		
Інша поточна дебіторська заборгованість	1155	261	104
Поточні фінансові інвестиції	1160		
Гроші та їх еквіваленти	1165	856	924
Витрати майбутніх періодів	1170		
Інші оборотні активи	1190		
Усього за розділом II	1195	7407	6906
III. Необоротні активи, утримувані для продажу, та групи вибуття			
Баланс	1300	13781	14013

Продовження додатку А

Продовж. табл. А.1

Пасив	Код рядка	На початок звітного періоду	На кінець звітного періоду
1	2	3	4
I. Власний капітал			
Зареєстрований (пайовий) капітал	1400	66	66
Капітал у дооцінках	1405		
Додатковий капітал	1410	718	712
Резервний капітал	1415		
Нерозподілений прибуток (непокритий збиток)	1420	12938	13142
Неоплачений капітал	1425	()	()
Вилучений капітал	1430	()	()
Усього за розділом I	1495	13722	13920
II. Довгострокові зобов'язання і забезпечення			
Відстрочені податкові зобов'язання	1500		
Довгострокові кредити банків	1510		
Інші довгострокові зобов'язання	1515		
Довгострокові забезпечення	1520		
Цільове фінансування	1525		
Усього за розділом II	1595		
III. Поточні зобов'язання і забезпечення			
Короткострокові кредити банків	1600		
Поточна кредиторська заборгованість за: довгостроковими зобов'язаннями	1610		
товари, роботи, послуги	1615	7	41
розрахунками з бюджетом	1620		
у тому числі з податку на прибуток	1621		
розрахунками зі страхування	1625		
розрахунками з оплати праці	1630	52	52
Поточні забезпечення	1660		
Доходи майбутніх періодів	1665		
Інші поточні зобов'язання	1690		
Усього за розділом III	1695	59	93
IV. Зобов'язання, пов'язані з необоротними активами, утримуваними для продажу, та групами вибуття			
Баланс	1700	13781	14013

Продовження додатку А

Таблиця А.2

Баланс (Звіт про фінансовий стан) на 31 грудня 2013 р.

Актив	Код рядка	На початок звітної періоду	На кінець звітної періоду
1	2	3	4
I. Необоротні активи			
Нематеріальні активи	1000		
первісна вартість	1001		
накопичена амортизація	1002		
Незавершені капітальні інвестиції	1005		
Основні засоби	1010	7101	9308
первісна вартість	1011	10455	13553
знос	1012	3348	4245
Інвестиційна нерухомість	1015		
Довгострокові біологічні активи	1020		
Довгострокові фінансові інвестиції: які обліковуються за методом участі в капіталі інших підприємств	1030		
інші фінансові інвестиції	1035		
Довгострокова дебіторська заборгованість	1040		
Відстрочені податкові активи	1045		
Інші необоротні активи	1090		
Усього за розділом I	1095	7101	9308
II. Оборотні активи			
Запаси	1100	5843	5642
<i>Виробничі запаси</i>	1101	4815	4574
<i>Незавершене виробництво</i>	1102	989	994
<i>Готова продукція</i>	1103	39	74
Поточні біологічні активи	1110	35	47
Дебіторська заборгованість за продукцію, товари, роботи, послуги	1125		
Дебіторська заборгованість за розрахунками: за виданими авансами	1130		
з бюджетом	1135		
у тому числі з податку на прибуток	1136		
Інша поточна дебіторська заборгованість	1155	104	17
Поточні фінансові інвестиції	1160		
Гроші та їх еквіваленти	1165	924	252
Витрати майбутніх періодів	1170		
Інші оборотні активи	1190		
Усього за розділом II	1195	6906	5959
III. Необоротні активи, утримувані для продажу, та групи вибуття	1200		
Баланс	1300	14013	15267
Пасив			
	Код рядка	На початок звітної періоду	На кінець звітної періоду
	1	3	4
I. Власний капітал			
Зареєстрований (пайовий) капітал	1400	66	66
Капітал у дооцінках	1405		

Продовження додатку А

Продовж. табл. А.2

1	2	3	4
Додатковий капітал	1410	712	662
Резервний капітал	1415		
Нерозподілений прибуток (непокритий збиток)	1420	13142	14334
Неоплачений капітал	1425	()	()
Вилучений капітал	1430	()	()
Усього за розділом I	1495	13920	15062
II. Довгострокові зобов'язання і забезпечення			
Відстрочені податкові зобов'язання	1500		
Довгострокові кредити банків	1510		
Інші довгострокові зобов'язання	1515		
Довгострокові забезпечення	1520		
Цільове фінансування	1525		
Усього за розділом II	1595		
III. Поточні зобов'язання і забезпечення			
Короткострокові кредити банків	1600		
Поточна кредиторська заборгованість за: довгостроковими зобов'язаннями	1610		
товари, роботи, послуги	1615	41	8
розрахунками з бюджетом	1620		
у тому числі з податку на прибуток	1621		
розрахунками зі страхування	1625		
розрахунками з оплати праці	1630	52	56
Поточні забезпечення	1660		
Доходи майбутніх періодів	1665		
Інші поточні зобов'язання	1690		141
Усього за розділом III	1695	93	205
IV. Зобов'язання, пов'язані з необоротними активами, утримуваними для продажу, та групами вибуття			
	1700		
Баланс	1900	14013	15267

Таблиця А.3

Баланс (Звіт про фінансовий стан) на 31 грудня 2014 р.

Актив	Код рядка	На початок звітного періоду	На кінець звітного періоду
1	2	3	4
I. Необоротні активи			
Нематеріальні активи	1000		
первісна вартість	1001		
накопичена амортизація	1002		
Незавершені капітальні інвестиції	1005		
Основні засоби	1010	9308	11444
первісна вартість	1011	13553	16529
знос	1012	4245	5085
Інвестиційна нерухомість	1015		
Довгострокові біологічні активи	1020		
Довгострокові фінансові інвестиції: які обліковуються за методом участі в капіталі інших підприємств	1030		
інші фінансові інвестиції	1035		
Довгострокова дебіторська заборгованість	1040		
Відстрочені податкові активи	1045		
Інші необоротні активи	1090		
Усього за розділом I	1095	9308	11444
II. Оборотні активи			
Запаси	1100	5642	6780
<i>Виробничі запаси</i>	1101	4574	5598
<i>Незавершене виробництво</i>	1102	994	1107
<i>Готова продукція</i>	1103	74	75
Поточні біологічні активи	1110	47	69
Дебіторська заборгованість за продукцію, товари, роботи, послуги	1125		
Дебіторська заборгованість за розрахунками: за виданими авансами	1130		
з бюджетом	1135		
у тому числі з податку на прибуток	1136		
Інша поточна дебіторська заборгованість	1155	17	422
Поточні фінансові інвестиції	1160		
Гроші та їх еквіваленти	1165	252	212
Витрати майбутніх періодів	1170		
Інші оборотні активи	1190		
Усього за розділом II	1195	5959	7483
III. Необоротні активи, утримувані для продажу, та групи вибуття			
Баланс	1300	15267	18927
Пасив	Код рядка	На початок звітного періоду	На кінець звітного періоду
1	2	3	4
I. Власний капітал			
Зареєстрований (пайовий) капітал	1400	66	66
Капітал у дооцінках	1405		
Додатковий капітал	1410	662	662
Резервний капітал	1415		

Продовження додатку А

Продовж. табл. А.3

Нерозподілений прибуток (непокритий збиток)	1420	14334	17607
Неоплачений капітал	1425	()	()
Вилучений капітал	1430	()	()
Усього за розділом I	1495	15062	18335
II. Довгострокові зобов'язання і забезпечення			
Відстрочені податкові зобов'язання	1500		
Довгострокові кредити банків	1510		
Інші довгострокові зобов'язання	1515		
Довгострокові забезпечення	1520		
Цільове фінансування	1525		
Усього за розділом II	1595		
III. Поточні зобов'язання і забезпечення			
Короткострокові кредити банків	1600		
Поточна кредиторська заборгованість за: довгостроковими зобов'язаннями	1610		
товари, роботи, послуги	1615	8	141
розрахунками з бюджетом	1620		29
у тому числі з податку на прибуток	1621		
розрахунками зі страхування	1625		41
розрахунками з оплати праці	1630	56	43
Поточні забезпечення	1660		
Доходи майбутніх періодів	1665		
Інші поточні зобов'язання	1690	141	338
Усього за розділом III	1695	205	592
IV. Зобов'язання, пов'язані з необоротними активами, утримуваними для продажу, та групами вибуття			
	1700		
Баланс	1900	15267	18927

Таблиця А.4

Баланс (Звіт про фінансовий стан) на 31 грудня 2015 р.

Актив	Код рядка	На початок звітного періоду	На кінець звітного періоду
1	2	3	4
I. Необоротні активи			
Нематеріальні активи	1000		
первісна вартість	1001		
накопичена амортизація	1002		
Незавершені капітальні інвестиції	1005		
Основні засоби	1010	11444	16785
первісна вартість	1011	16529	22947
знос	1012	5085	6162
Інвестиційна нерухомість	1015		
Довгострокові біологічні активи	1020		
Довгострокові фінансові інвестиції: які обліковуються за методом участі в капіталі інших підприємств	1030		
інші фінансові інвестиції	1035		
Довгострокова дебіторська заборгованість	1040		
Відстрочені податкові активи	1045		
Інші необоротні активи	1090		
Усього за розділом I	1095	11444	16785
II. Оборотні активи			
Запаси	1100	6780	13218
<i>Виробничі запаси</i>	<i>1101</i>	<i>5598</i>	<i>9454</i>
<i>Незавершене виробництво</i>	<i>1102</i>	<i>1107</i>	<i>3748</i>
<i>Готова продукція</i>	<i>1103</i>	<i>75</i>	<i>16</i>
Поточні біологічні активи	1110	69	58
Дебіторська заборгованість за продукцію, товари, роботи, послуги	1125		
Дебіторська заборгованість за розрахунками: за виданими авансами	1130		
з бюджетом	1135		
у тому числі з податку на прибуток	1136		
Інша поточна дебіторська заборгованість	1155	422	677
Поточні фінансові інвестиції	1160		
Гроші та їх еквіваленти	1165	212	584
Витрати майбутніх періодів	1170		
Інші оборотні активи	1190		
Усього за розділом II	1195	7483	14537
III. Необоротні активи, утримувані для продажу, та групи вибуття			
Баланс	1300	18927	31322
Пасив	Код рядка	На початок звітного періоду	На кінець звітного періоду
1	2	3	4
I. Власний капітал			
Зареєстрований (пайовий) капітал	1400	66	66

Продовження додатку А

Продовж. табл. А.4

Капітал у дооцінках	1405		
Додатковий капітал	1410	662	662
Резервний капітал	1415		
Нерозподілений прибуток (непокритий збиток)	1420	17607	30254
Неоплачений капітал	1425	()	()
Вилучений капітал	1430	()	()
Усього за розділом I	1495	18335	30982
II. Довгострокові зобов'язання і забезпечення			
Відстрочені податкові зобов'язання	1500		
Довгострокові кредити банків	1510		
Інші довгострокові зобов'язання	1515		
Довгострокові забезпечення	1520		
Цільове фінансування	1525		
Усього за розділом II	1595		
III. Поточні зобов'язання і забезпечення			
Короткострокові кредити банків	1600		
Поточна кредиторська заборгованість за: довгостроковими зобов'язаннями	1610		
товари, роботи, послуги	1615	141	27
розрахунками з бюджетом	1620	29	185
у тому числі з податку на прибуток	1621		
розрахунками зі страхування	1625	41	
розрахунками з оплати праці	1630	43	
Поточні забезпечення	1660		
Доходи майбутніх періодів	1665		
Інші поточні зобов'язання	1690	338	128
Усього за розділом III	1695	592	340
IV. Зобов'язання, пов'язані з необоротними активами, утримуваними для продажу, та групами вибуття			
Баланс	1900	18927	31322

Таблиця А.5

Баланс (Звіт про фінансовий стан) на 31 грудня 2016 р.

Актив	Код рядка	На початок звітного періоду	На кінець звітного періоду
1	2	3	4
I. Необоротні активи			
Нематеріальні активи	1000		
первісна вартість	1001		
накопичена амортизація	1002		
Незавершені капітальні інвестиції	1005		
Основні засоби	1010	16785	29570
первісна вартість	1011	22847	38306
знос	1012	6162	8736
Інвестиційна нерухомість	1015		
Довгострокові біологічні активи	1020		
Довгострокові фінансові інвестиції: які обліковуються за методом участі в капіталі інших підприємств	1030		
інші фінансові інвестиції	1035		
Довгострокова дебіторська заборгованість	1040		
Відстрочені податкові активи	1045		
Інші необоротні активи	1090		
Усього за розділом I	1095	16785	29570
II. Оборотні активи			
Запаси	1100	13218	13928
<i>Виробничі запаси</i>	<i>1101</i>	9454	4097
<i>Незавершене виробництво</i>	<i>1102</i>	3748	4237
<i>Готова продукція</i>	<i>1103</i>	16	5594
Поточні біологічні активи	1110	58	66
Дебіторська заборгованість за продукцію, товари, роботи, послуги	1125		6711
Дебіторська заборгованість за розрахунками: за виданими авансами	1130		
з бюджетом	1135		
у тому числі з податку на прибуток	1136		
Інша поточна дебіторська заборгованість	1155	677	
Поточні фінансові інвестиції	1160		
Гроші та їх еквіваленти	1165	584	458
Витрати майбутніх періодів	1170		
Інші оборотні активи	1190		
Усього за розділом II	1195	14537	21163
III. Необоротні активи, утримувані для продажу, та групи вибуття			
Баланс	1300	31322	50733
Пасив	Код рядка	На початок звітного періоду	На кінець звітного періоду
1	2	3	4
I. Власний капітал			
Зареєстрований (пайовий) капітал	1400	66	66
Капітал у дооцінках	1405		

Продовження додатку А

Продовж. табл. А.5

1	2	3	4
Додатковий капітал	1410		
Резервний капітал	1415	662	662
Нерозподілений прибуток (непокритий збиток)	1420	30254	48284
Неоплачений капітал	1425	()	()
Вилучений капітал	1430	()	()
Усього за розділом I	1495	30982	49012
II. Довгострокові зобов'язання і забезпечення			
Відстрочені податкові зобов'язання	1500		
Довгострокові кредити банків	1510		
Інші довгострокові зобов'язання	1515		
Довгострокові забезпечення	1520		
Цільове фінансування	1525		
Усього за розділом II	1595		
III. Поточні зобов'язання і забезпечення			
Короткострокові кредити банків	1600		
Поточна кредиторська заборгованість за:			
довгостроковими зобов'язаннями	1610		
товари, роботи, послуги	1615		
розрахунками з бюджетом	1620		
у тому числі з податку на прибуток	1621	27	9
розрахунками зі страхування	1625	185	22
розрахунками з оплати праці	1630		
Поточні забезпечення	1660		39
Доходи майбутніх періодів	1665		
Інші поточні зобов'язання	1690	128	1651
Усього за розділом III	1695	340	1721
IV. Зобов'язання, пов'язані з необоротними активами, утримуваними для продажу, та групами вибуття			
	1700		
Баланс	1900	31322	50733

Додаток Б
Звіт про фінансові результати (Звіт про сукупний дохід)
ПрАТ «ЗАТ Співдружність»
за 2013 – 2016 рр.

Таблиця Б

Звіт про фінансові результати (Звіт про сукупний дохід) за 2013 р.

Стаття	Код рядка	За звітний період	За аналогічний період попереднього року
1	2	3	4
Чистий дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)	2000	11887	12145
Собівартість реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг)	2050	(11186)	(8291)
Валовий:			
прибуток	2090	701	3854
збиток	2095	()	()
Інші операційні доходи	2120	1339	1445
Адміністративні витрати	2130	(363)	(336)
Витрати на збут	2150	(57)	(47)
Інші операційні витрати	2180	()	()
Фінансовий результат від операційної діяльності:			
прибуток	2190	1620	4916
збиток	2195	()	()
Дохід від участі в капіталі	2200		
Інші фінансові доходи	2220		
Інші доходи	2240		
Фінансові витрати	2250	()	(14)
Втрати від участі в капіталі	2255	()	()
Інші витрати	2270	()	()
Фінансовий результат до оподаткування:			
прибуток	2290	1620	4902
збиток	2295	(1416)	()
Витрати (дохід) з податку на прибуток	2300		
Прибуток (збиток) від припиненої діяльності після оподаткування	2305		
Чистий фінансовий результат:			
прибуток	2350	204	4902
збиток	2355	()	()
II. СУКУПНИЙ ДОХІД			
Стаття	Код рядка	За звітний період	За аналогічний період попереднього року

1	2	3	4
Дооцінка (уцінка) необоротних активів	2400		
Дооцінка (уцінка) фінансових інструментів	2405		
Накопичені курсові різниці	2410		
Частка іншого сукупного доходу асоційованих та спільних підприємств	2415		

Продовження додатку Б

Продовж. табл. Б

1	2	3	4
Інший сукупний дохід	2445		
Інший сукупний дохід до оподаткування	2450		
Податок на прибуток, пов'язаний з іншим сукупним доходом	2455		
Інший сукупний дохід після оподаткування	2460		
Сукупний дохід (сума рядків 2350, 2355 та 2460)	2465	204	4902
II. ЕЛЕМЕНТИ ОПЕРАЦІЙНИХ ВИТРАТ			
Назва статті	Код рядка	За звітний період	За аналогічний період попереднього року
1	2	3	4
Матеріальні затрати	2500	9334	7684
Витрати на оплату праці	2505	1786	1954
Відрахування на соціальні заходи	2510	664	716
Амортизація	2515	670	1023
Інші операційні витрати	2520	321	39
Разом	2550	12486	11407

Таблиця Б.1

Звіт про фінансові результати (Звіт про сукупний дохід) за 2014 р.

Стаття	Код рядка	За звітний період	За аналогічний період попереднього року
1	2	3	4
Чистий дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)	2000	12745	11887
Собівартість реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг)	2050	(12609)	(11186)
Валовий:			
прибуток	2090	136	701
збиток	2095	()	()
Інші операційні доходи	2120	1692	1339
Адміністративні витрати	2130	(374)	(363)
Витрати на збут	2150	(67)	(57)
Інші операційні витрати	2180	()	()
Фінансовий результат від операційної діяльності:			
прибуток	2190	1387	1620

Продовження додатку Б1

Продовж. табл. Б.1

збиток	2195	()	()
Дохід від участі в капіталі	2200		
Інші фінансові доходи	2220		
Інші доходи	2240		
Фінансові витрати	2250	()	()
Втрати від участі в капіталі	2255	()	()
Інші витрати	2270	(195)	()
Фінансовий результат до оподаткування:			
прибуток	2290	1192	1620
збиток	2295	()	(1416)
Витрати (дохід) з податку на прибуток	2300		
Прибуток (збиток) від припиненої діяльності після оподаткування	2305		
Чистий фінансовий результат:			
прибуток	2350	1192	204
збиток	2355	()	()
II. СУКУПНИЙ ДОХІД			
Стаття	Код рядка	За звітний період	За аналогічний період попереднього року
1	2	3	4
Дооцінка (уцінка) необоротних активів	2400		
Дооцінка (уцінка) фінансових інструментів	2405		
Накопичені курсові різниці	2410		
Частка іншого сукупного доходу асоційованих та спільних підприємств	2415		
Інший сукупний дохід	2445		
Інший сукупний дохід до оподаткування	2450		
Податок на прибуток, пов'язаний з іншим сукупним доходом	2455		
Інший сукупний дохід після оподаткування	2460		
Сукупний дохід (сума рядків 2350, 2355 та 2460)	2465	1192	204
III. ЕЛЕМЕНТИ ОПЕРАЦІЙНИХ ВИТРАТ			
Назва статті	Код рядка	За звітний період	За аналогічний період попереднього року
1	2	3	4
Матеріальні затрати	2500	10179	9334
Витрати на оплату праці	2505	2050	1786
Відрахування на соціальні заходи	2510	762	664
Амортизація	2515	897	670
Інші операційні витрати	2520	32	32
Разом	2550	13920	12486

Звіт про фінансові результати (Звіт про сукупний дохід) за 2015 р.

Стаття	Код рядка	За звітний період	За аналогічний період попереднього року
1	2	3	4
Чистий дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)	2000	16053	12745
Собівартість реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг)	2050	(13855)	(12609)
Валовий:			
прибуток	2090	2198	136
збиток	2095	()	()
Інші операційні доходи	2120	1641	1692
Адміністративні витрати	2130	(327)	(374)
Витрати на збут	2150	(76)	(67)
Інші операційні витрати	2180	(58)	()
Фінансовий результат від операційної діяльності:			
прибуток	2190	3278	1387
збиток	2195	()	()
Дохід від участі в капіталі	2200		
Інші фінансові доходи	2220		
Інші доходи	2240		
Фінансові витрати	2250	()	()
Втрати від участі в капіталі	2255	()	()
Інші витрати	2270	(5)	(195)
Фінансовий результат до оподаткування:			
прибуток	2290	3273	1192
збиток	2295	()	()
Витрати (дохід) з податку на прибуток	2300		
Прибуток (збиток) від припиненої діяльності після оподаткування	2305		
Чистий фінансовий результат:			
прибуток	2350	3273	1192
збиток	2355	()	()
II. СУКУПНИЙ ДОХІД			
Стаття	Код рядка	За звітний період	За аналогічний період попереднього року
1	2	3	4
Дооцінка (уцінка) необоротних активів	2400		
Дооцінка (уцінка) фінансових інструментів	2405		
Накопичені курсові різниці	2410		
Частка іншого сукупного доходу асоційованих та спільних підприємств	2415		
Інший сукупний дохід	2445		
Інший сукупний дохід до оподаткування	2450		
Податок на прибуток, пов'язаний з іншим сукупним доходом	2455		
Інший сукупний дохід після оподаткування	2460		
Сукупний дохід (сума рядків 2350, 2355 та 2460)	2465	3273	1192

Продовження додатку Б2

Продовж. табл. Б.2

II. ЕЛЕМЕНТИ ОПЕРАЦІЙНИХ ВИТРАТ			
Назва статті	Код рядка	За звітний період	За аналогічний період попереднього року
1	2	3	4
Матеріальні затрати	2500	7934	10179
Витрати на оплату праці	2505	2346	2050
Відрахування на соціальні заходи	2510	872	762
Амортизація	2515	840	897
Інші операційні витрати	2520	4845	32
Разом	2550	16837	13920

Таблиця Б.3

Звіт про фінансові результати (Звіт про сукупний дохід) за 2016 р.

Стаття	Код рядка	За звітний період	За аналогічний період попереднього року
1	2	3	4
Чистий дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)	2000	24730	16053
Собівартість реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг)	2050	(12944)	(13855)
Валовий:			
прибуток	2090	11786	2198
збиток	2095	()	()
Інші операційні доходи	2120	1417	1641
Адміністративні витрати	2130	(470)	(327)
Витрати на збут	2150	()	(76)
Інші операційні витрати	2180	(86)	(58)
Фінансовий результат від операційної діяльності:			
прибуток	2190	12647	3278
збиток	2195	()	()
Дохід від участі в капіталі	2200		
Інші фінансові доходи	2220		
Інші доходи	2240	()	
Фінансові витрати	2250	()	()
Втрати від участі в капіталі	2255		()
Інші витрати	2270		(5)
Фінансовий результат до оподаткування:			
прибуток	2290	12647	3273
збиток	2295	()	()
Витрати (дохід) з податку на прибуток	2300		
Прибуток (збиток) від припиненої діяльності після оподаткування	2305		

Продовження додатку Б

Продовж. табл. Б.3

1	2	3	4
Чистий фінансовий результат:			
прибуток	2350	12647	3273
збиток	2355	()	()
II. СУКУПНИЙ ДОХІД			
Стаття	Код рядка	За звітний період	За аналогічний період попереднього року
1	2	3	4
Дооцінка (уцінка) необоротних активів	2400		
Дооцінка (уцінка) фінансових інструментів	2405		
Накопичені курсові різниці	2410		
Частка іншого сукупного доходу асоційованих та спільних підприємств	2415		
Інший сукупний дохід	2445		
Інший сукупний дохід до оподаткування	2450		
Податок на прибуток, пов'язаний з іншим сукупним доходом	2455		
Інший сукупний дохід після оподаткування	2460		
Сукупний дохід (сума рядків 2350, 2355 та 2460)	2465	12647	3273
III. ЕЛЕМЕНТИ ОПЕРАЦІЙНИХ ВИТРАТ			
Назва статті	Код рядка	За звітний період	За аналогічний період попереднього року
1	2	3	4
Матеріальні затрати	2500	9648	7934
Витрати на оплату праці	2505	2924	2346
Відрахування на соціальні заходи	2510	1087	872
Амортизація	2515	1077	840
Інші операційні витрати	2520	3678	4845
Разом	2550	18414	16837

Звіт про фінансові результати (Звіт про сукупний дохід) за 2016 р.

Стаття	Код рядка	За звітний період	За аналогічний період попереднього року
1	2	3	4
Чистий дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)	2000	44206	24730
Собівартість реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг)	2050	(25133)	(12944)
1	2	3	4
Валовий: прибуток	2090	19023	11786
збиток	2095	()	()
Інші операційні доходи	2120	355	1417
Адміністративні витрати	2130	(558)	(470)
Витрати на збут	2150	()	()
Інші операційні витрати	2180	(395)	(86)
Фінансовий результат від операційної діяльності: прибуток	2190	18425	12647
збиток	2195	()	()
Інші фінансові доходи	2220		
Інші доходи	2240		
Фінансові витрати	2250	()	()
Інші витрати	2270	()	()
Фінансовий результат до оподаткування: прибуток	2290	18425	12647
збиток	2295	()	()
Витрати (дохід) з податку на прибуток	2300		
Прибуток (збиток) від припиненої діяльності після оподаткування	2305		
Чистий фінансовий результат: прибуток	2350	18425	12647
збиток	2355	()	()
II. СУКУПНИЙ ДОХІД			
Стаття	Код рядка	За звітний період	За аналогічний період попереднього року
1	2	3	4
Накопичені курсові різниці	2410		
Частка іншого сукупного доходу асоційованих та спільних підприємств	2415		
Інший сукупний дохід	2445		
Інший сукупний дохід до оподаткування	2450		
Податок на прибуток, пов'язаний з іншим сукупним доходом	2455		
Інший сукупний дохід після оподаткування	2460		
Сукупний дохід (сума рядків 2350, 2355 та 2460)	2465	18425	12647
II. ЕЛЕМЕНТИ ОПЕРАЦІЙНИХ ВИТРАТ			

Продовження додатку Б

Продовж. табл. Б.4

Назва статті	Код рядка	За звітний період	За аналогічний період попереднього року
1	2	3	4
Матеріальні затрати	2500	11574	9648
Витрати на оплату праці	2505	3565	2924
Відрахування на соціальні заходи	2510	784	1087
Амортизація	2515	2573	1077
Інші операційні витрати	2520	5051	3678
Разом	2550	23547	18414